

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему: **«ПРАК В ГЕОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСАХ
РЕГІОНАЛЬНИХ ТА ПОЗАРЕГІОНАЛЬНИХ ГРАВЦІВ»**

Здобувача другого (магістерського) рівня
вищої освіти, групи ММВ-2,
спеціальності 291 «Міжнародні відносини»,
суспільні комунікації та регіональні студії»
освітньо-професійної програми
«Міжнародні відносини»
Новікова Олександра Андрійовича

Керівник – к.і.н., доцент кафедри міжнародних відносин
Конопка Наталія Олегівна

Рецензент - _____

Робота допущена до захисту
(протокол № _____ засідання кафедри міжнародних відносин
від _____ 20 _____ р.)

Завідувач кафедри міжнародних відносин проф. Сидорук Т.В.

м. Острог – 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІРАКУ В ЧАСИ ПРАВЛІННЯ САДДАМА ХУСЕЙНА (КІНЕЦЬ ХХ- ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ).....	6
Висновки до 1 розділу	12
РОЗДІЛ 2. ІРАК В ГЕОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСАХ РЕГІОНАЛЬНИХ ГРАВЦІВ	14
2.1. Іран.....	15
2.2. КСА	21
2.3. Туреччина.....	28
2.4. ОАЕ	33
2.5. Пакистан	38
Висновки до 2 розділу.....	43
РОЗДІЛ 3. ІРАК В ГЕОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСАХ ПОЗАРЕГІОНАЛЬНИХ ГРАВЦІВ.....	46
3.1. США.....	46
3.2. ЄС.....	52
3.3. КНР.....	58
3.4. РФ.....	63
3.5 Індія.....	68
Висновки до 3 розділу	72
РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО СТАНОВИЩА ІРАКУ.....	76
Висновки до 4 розділу	84
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	94
ДОДАТКИ.....	105

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

PI - Республіка Ірак

IRI - Ісламська Республіка Іран

IRP - Ісламської Республіки Пакистан

KSA - Королівство Саудівська Аравія

OAE - Об'єднані Арабські Емірати

BAAS - Партія арабського соціалістичного відродження

IDJL - Ісламська держава Іраку та Леванту

ID - Ісламська держава

KVIR - Корпус вартових Ісламської революції

RSADPZ - Рада співробітництва арабських держав Перської затоки

RPK - Робітничка партія Курдистану

KRG (PYK) - Курдський регіональний уряд

ОПЕК - Організація країн — експортерів нафти (англ. The Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC) На кінець 2022 року до складу ОПЕК входило 13 країн.

ОПЕК+ - новий формат- до ініціатив ОПЕК для контролю цін на нафту долучитися ще 10 країн — Росія, Казахстан, Мексика, Азербайджан, Бахрейн, Бруней, Малайзія, Оман, Південний Судан та Судан.

ЛАД - Ліга арабських держав

OAE WAM - Офіційне інформаційне агентство ОАЕ

МАГАТЕ - Міжнародне агентство з атомної енергії

SFA - Стратегічної рамкової угоди між США та Іраком

ISF - Сили безпеки Іраку

ОПОШ (BRI) - ініціатива Пекіну «Один Пояс, Один Шлях»

MENA - «Middle East and North Africa» - регіон у складі Близького (Середнього) Сходу та Північної Африки.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ірак - держава на Близькому Сході, яка має одні із найбільших у світі запасів нафти та десяті за обсягами світові запаси природного газу. Країна займає стратегічно вигідне геополітичне положення, що обумовлює постійну боротьбу впливових світових гравців за вплив на Ірак. Тут перетинаються й конкурують геополітичні інтереси таких великих держав як США, Велика Британія, КНР, РФ, Індія та Пакистан. Крім цих країн, свої геополітичні інтереси в Іраку мають такі потужні регіональні лідери як КСА та ОАЕ. Важливе геополітичне значення Ірак має також для Ірану та Туреччини, які мають у регіоні власні інтереси, стратегії, інструменти, союзників і ресурси впливу. Зіткнення геополітичних інтересів регіональних та позарегіональних гравців в Іраку впливає на виникнення протиріч у країні та на стабільність і безпекову ситуацію як в регіоні, так і в Європі, і світі в цілому. Аналіз політики глобальних держав щодо Іраку є необхідним для наукового осмислення сучасних політичних процесів та геополітичної ситуації у світі і дає змогу краще зрозуміти геополітичне значення Іраку в сучасному світі та визначити перспективи майбутнього розвитку регіону і, таким чином, зорієнтувати власне українську політику. Зокрема, це стосується ціни на нафту, що впливає на світову економіку в цілому й, зокрема, на економіку України, що обумовлює актуальність для українських дослідників вивчення даного питання.

Стан наукової розробки проблеми. Проблематика сучасної геополітики Близького Сходу та місце Іраку в системі геополітичних координат світу відображені у працях В. Шведа, А. Худолія, О. Коппель, О. Воловича, А. Смержевської, А. Бейлса, Л. Абаві, Р. Ахмада. Вітчизняні вчені І. Краснюк і Л. Кияниця аналізують динаміку та причини конфліктів на Близькому Сході та визначають основних геополітичних гравців у регіоні. Еволюція зовнішньої політики США в Іраку висвітлюється в роботі Л. Стрільчук. Відносинам між Іракським Курдистаном та Іраком присвячені роботи Наджата Серушта.

Проте всі вони присвячували свою увагу окремим аспектам іракського питання і дослідженню геополітичних інтересів окремих країн в Іраку, не пропонуючи цілісної картини.

Мета дослідження полягає в тому, щоб дослідити геополітичні інтереси регіональних і позарегіональних гравців щодо Іраку.

Для досягнення даної мети необхідно виконати наступні **завдання**:

- висвітлити міжнародне становище та зовнішню політику Іраку в кінці ХХ на початку ХХІ століття;

- дослідити геополітичні інтереси в Іраку локальних гравців: Ірану, Туреччини, ОАЕ, КСА, Пакистану;

- дослідити геополітичні інтереси в Іраку провідних держав світу: США, КНР, ЄС, Індії, РФ.

- проаналізувати проблеми та визначити перспективи сучасного міжнародного становища Іраку.

Об'єктом дослідження є міжнародне становище Республіки Ірак.

Предметом дослідження є геополітичні інтереси регіональних і позарегіональних держав щодо Іраку.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Методологічну основу роботи склали філософські, загальнонаукові та спеціальні методи, при цьому були використані системний, структурно-функціональний аналіз і метод політичного моделювання. Використано методи порівняння, синтезу, аналізу висловлювань державних діячів, політичних лідерів, журналістів, а також принцип науковості, об'єктивності, історизму.

Хронологічні та географічні рамки. Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з часів правління Саддама Хусейна ((1979–2003) і до нині. Географічні рамки охоплюють регіон Близького Сходу- територію на заході Азії та північному сході Африки, де розташовані арабські країни: Єгипет, Судан, Сирія, Ліван, Ірак, Йорданія, КСА, Ємен, Кувейт, Катар, Оман, Об'єднані Арабські Емірати, Бахрейн, а також Туреччина, Ізраїль та Іран.

Джерельна база дослідження. У роботі використані аналітичні матеріали таких інформаційних порталів як: Al Jazeera, Al-Monitor, Saudi Gazette, The Arabnews, The New York Times, BBC News, Reuters та матеріали Державного департаменту США та Міністерства оборони США. Дослідження злочинів режиму С.Хусейна неможливо уявити без звітів Human Rights Watch - міжнародної організації, яка займається захистом прав людини. Використання даних World Energy Review 2023 дозволило проаналізувати місце Іраку в рейтингу 10 найкращих світових виробників нафти та природного газу. Важливе значення для аналізу міжнародних торгових відносин країн регіону та світу з Іраком мають звіти Європейської комісії, Департаментів торгівлі та база даних Comtrade Організації Об'єднаних Націй, яка надає детальну глобальну статистику торгівлі різних країн з Іраком.

Практичне значення роботи полягає в тому, що вперше у вітчизняній науковій літературі робиться спроба комплексного дослідження місця Іраку в геополітичних інтересах держав близькосхідного регіону та великих держав світу, таких як Туреччина, Іран, ОАЕ, КСА, Пакистан, РФ, США, ЄС, КНР, Індія. Результати проведеного дослідження можуть бути використані для підготовки лекцій та семінарських занять з міжнародних відносин, геополітики, зовнішньої політики регіональних та глобальних гравців тощо.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків, що ілюструють матеріали дослідження. Перший розділ присвячений аналізу особливостей зовнішньої політики Іраку в часи правління С. Хусейна. У другому розділі розглянуті інтереси регіональних гравців щодо Іраку. В третьому розділі йдеться про геополітичні інтереси великих держав світу. В четвертому розділі проаналізовані проблеми та перспективи сучасного міжнародного становища Іраку. Загальна кількість сторінок -116, обсяг роботи - 90 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІРАКУ В ЧАСИ ПРАВЛІННЯ САДДАМА ХУСЕЙНА (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Республіка Ірак - держава на Близькому Сході, розташована по обидва береги Тигру і Євфрату, яка омивається водами Перської затоки та межує відразу з шістьма країнами – Кувейтом, Саудівською Аравією, Йорданією, Сирією, Туреччиною та Іраном. Стратегічно вигідне географічне положення країни на перетині логістичних ланцюгів постачання товарів та ресурсів та обсяг іракських запасів енергоносіїв, одних з найбільших у світі, обумовлюють постійну боротьбу впливових світових гравців за вплив на Ірак. Країна володіє багатою і давньою історією та культурою. У давнину ця земля називалася Месопотамією, і тут була одна з колисок людської цивілізації - найстаріша цивілізація у світі – шумери, які винайшли писемність, започаткували першу записану історію а також елементи державного устрою. Та історія цієї однієї з найбагатших цивілізацій позначена війнами, державними переворотами та агресивною політикою, зокрема, в часи правління Саддама Хусейна.

Починаючи з другої половини 20-го століття, Ірак виділявся як один із найбільш стратегічних і видатних регіональних гравців на Близькому Сході, чий події і діяльність завжди впливали на сусідні країни. Ірак досяг свого домінуючого становища внаслідок різних факторів. Поєднуючи треті за величиною запаси нафти у світі з населенням понад 32 мільйони людей, Ірак мав вирішальний економічний і демографічний потенціал, щоб підтримувати динамічну регіональну політику, яке б значення та напрямом вони не мали, як показала історія його бурхливих міжнародних і регіональних відносин¹.

Якщо дивитися на останні три десятиліття 20-го століття, то зовнішня політика Іраку в цей час визначалася офіційною ідеологією правлячої партії БААС: панарабізм, протистояння Ізраїлю, подолання західних політичних

¹ Dodge T. Introduction: Assessing the future of Iraq, *Adelphi Series*. Vol.52. Issue 434-435. December 2012. P.23

впливів, нейтральність, яку Ірак, втім, поєднував з постійною співпрацею з СРСР. Радянсько-іракський Договір про дружбу та співробітництво, підписаний у 1972 році, забезпечив всебічну радянську підтримку іракському режиму. Ірак був ключовим економічним та військовим партнером СРСР в регіоні; тут працювали тисячі кадрів з СРСР, як військових, так і цивільних. Радянський Союз був одним із головних донорів Іраку у його війні проти Ірану. Загальна вартість радянської військової допомоги Іраку становила щонайменше 30 мільярдів доларів. Ця цифра показує, що половина всієї іноземної допомоги, яку отримав Саддам Хусейн для боротьби з Іраном, надходила від Радянського Союзу².

Ставши президентом, Хусейн встановив власну диктатуру та відзначився надзвичайною жорстокістю. Диктатор та партія БААС використовували насильство, вбивства політичних конкурентів, тортури, страти, свавільні арешти, незаконні затримання, насильницькі зникнення та різні форми репресій для контролю над населенням³. Протягом 1980-х років близько 10 % населення Іраку були членами партії⁴. Партія Баас описана як «жорстокий авторитарний режим», який проник в уряд і військові установи для збереження влади над населенням⁵. Протягом 24 років президентства Хусейна авторитарний режим лише посилювався. Жертвами режиму стали сотні тисяч людей. Дві іракські групи зазнали особливо жахливих зловживань: курди на півночі та шиїти на півдні. Два десятиліття гноблення іракських курдів і курдського опору завершилися в 1988 році кампанією геноциду та використанням хімічної зброї проти курдського цивільного населення, що призвело до загибелі понад 100 000 осіб⁶. За підрахунками організації Human Rights Watch (міжнародна, неурядова організація, яка

² Davar F. The Soviet Union, Not the West, Was Saddam Hussein's Main Backer in His War Against Iran. 22 September 2020. URL: <https://iranwire.com › features>

³ Crimes committed after the fall of the regime of Saddam Hussein (2003–ongoing), *European Union Agency for Asylum*. URL: <https://euaa.europa.eu › country-guidance-iraq-2021 ›>

⁴ Middle East | The Iraqi Baath party, *BBC News*. 25 March 2003. URL: <http://news.bbc.co.uk ›>

⁵ Ba'ath Party archives at the Hoover Institution reveal brutality of Saddam Hussein's authoritarian regime, *Stanford News*. 29 March 2018. URL: <https://news.stanford.edu ›>

⁶ Justice for Iraq: A *Human Rights Watch Policy Paper*. 17 December 2002. URL: <https://www.hrw.org › legacy>

займається захистом прав людини) та Міжнародної амністії, у результаті геноциду загинули та пропали безвісти близько 182 000 курдів⁷. У цілому, Human Rights Watch оцінила, що за режиму Саддама Хусейна було вбито або зникло безвісти від 250 000 до 290 000 іракців, включаючи: понад 100 000 курдів, убитих під час кампанії Анфаль у 1987-88 рр і напередодні⁷; від 50 000 до 70 000 шиїтів, заарештованих у 1980-х роках і утримуваних протягом невизначеного часу без пред'явлення звинувачень, які досі вважаються зниклими безвісти; приблизно 8000 чоловіків з клану Барзані були вивезені з таборів переселення в Іракському Курдистані в 1983 році; понад 10 000 курдів Фейлі, депортованих до Ірану в 1980-х роках; приблизно 50 000 опозиційних активістів, заарештованих і «зниклих» у 1980-х і 1990-х роках; близько 30 000 іракських шиїтів, сотні шиїтських священнослужителів та їхніх учнів, заарештованих і «зниклих безвісти» після 1991 року⁸.

Під керівництвом Саддама Хусейна уряд Іраку вчинив величезну кількість злочинів проти іракського народу використовуючи терор та залякування різних верств населення. З 1991 року влада Іраку насильно вигнала понад 120 000 курдів, турків і ассирійців з їхніх домівок у багатому на нафту регіоні Кіркук і сусідніх містах і селах. Систематичне примусове переміщення населення — процес, який влада називала «арабізацією» — супроводжувалося переселенням арабських сімей, привезених із півдня Іраку на місце виселених⁹.

Існування диктаторського режиму в країні також ускладнювало розвиток та відновлення відносин з багатьма партнерами. Зовнішня політика Іраку в цей час формувалася С. Хусейном, Т. Азізом та вузьким колом членів Ради революційного командування (РПК). Партія арабського соціалістичного відродження (БААС) контролювала діяльність МЗС та всіх дипломатичних місій Іраку за кордоном. Сьогодні фахівці навіть у самому Іраку вважають,

⁷ Iraq's Crime of Genocide: The Anfal Campaign Against the Kurds, Human Rights Watch. *Yale University Press*, 1995.

⁸ Iraq: State of the Evidence, *Human Rights Watch*. 3 November 2004.

⁹ Iraq: Forcible Expulsion Of Ethnic Minorities, *Human Rights Watch*. 14 March 2003. URL: <https://www.refworld.org/docid/3e807ce29.html>

що «за колишнього режиму зовнішня політика характеризувалася провокаціями, напруженістю та збільшенням військової присутності, а не вирішенням проблем дипломатичними засобами». Наслідком цього були війни з Іраном та Кувейтом.

Починаючи з 1980 року зовнішні відносини Іраку перебували під впливом низки суперечливих рішень адміністрації Саддама Хусейна. Як зазначалося раніше, Хусейн мав добрі стосунки з Радянським Союзом і низкою західних країн, таких як Франція та Німеччина, які надали йому сучасні системи зброї. Однак вторгнення до Кувейту, яке спровокувало війну в Перській затоці, різко змінило міжнародні відносини Іраку і аж до 2003 року Ірак практично не підтримував відносин навіть із більшістю із сусідніх країн та в цілому з арабським світом, а також із такими ключовими у міжнародних відносинах країнами, як США, країни ЄС та Великобританія, та загалом із міжнародною спільнотою.

Ставши президентом, Саддам Хусейн заявив також про особливу місію Іраку серед арабських країн і почав проводити агресивну політику щодо своїх сусідів за контроль над нафтовими полями в регіоні. Намагаючись покращити свою геополітичну позицію на Близькому Сході, 10 березня 1980 року Ірак знову заявив претензії на провінцію Хузестан, вислав іранського посла і почав підготовку до війни. 22 вересня 1980 року почалась ірано-іракська війна, що тривала 8 років. Попри те, що Ірак отримував масштабну дипломатичну, фінансову і військову допомогу від СРСР, США, Китаю, Франції та навіть Саудівської Аравії і Кувейту, котрі, вороже ставлячись до панарабських намірів Іраку, вбачали в шіїтському Ірані більшу загрозу стабільності у Перській затоці, Саддаму Хусейну не вдалось домогтись жодних військових успіхів. Війна негативно вплинула на економіку країни. Наприкінці війни Ірак накопичив зовнішній борг понад 100 мільярдів доларів¹⁰.

¹⁰ Ghalib S. Iraq: Its economy and external debt, *JSTOR*. Vol.29. No.1.2003.pp.17-24. URL: <https://www.jstor.org>

Ірано-іракська війна стала найбільшим воєнним конфліктом в Азії з часів Другої Світової війни, призвівши до загибелі великої кількості військових і мирних жителів обох країн без територіальних успіхів жодної зі сторін. Економічний збиток від бойових дій для Іраку і Ірану оцінювався в 350 мільярдів доларів. Війна забрала життя близько 1 мільйона осіб¹¹.

2 серпня 1990 р. виникла нова криза в районі Перської затоки і стала однією з найбільш серйозних загроз міжнародному миру та безпеці. 30 травня 1990 року на засіданні Ради Ліги арабських держав (ЛАД) Саддам Хусейн звинуватив їх в тому, що ОПЕК не збільшила квот Іракові й тим самим блокувала відновлення іракської економіки після недавньої ірано-іракської війни та прямо звинуватив Кувейт у тому, що той є одним з ініціаторів «економічної війни»¹². Під гаслами загально-арабської єдності Ірак окупував багатий нафтою Кувейт та оголосив його 19-ю провінцією Іраку. Захопивши Кувейт, Ірак отримав контроль над 20% світових запасів нафти і доступ до великого за площею узбережжя Перської затоки. Уже 2 серпня Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію № 660, у якій засудила інтервенцію і поставила перед Іраком вимогу негайно вивести свої війська з Кувейту¹³. 6 серпня Рада Безпеки ООН ввела світове ембарго на торгівлю з Іраком. Диктатор Іраку Саддам Хуссейн відмовився вивести війська і 16 січня почалась операція «Буря в пустелі» за участю 700 тисяч військ антиіракської коаліції. Конфлікт, відомий небаченим в історії розмахом застосування авіаударів знаменував нову епоху у військовій справі – на зміну масовому тотальному бою прийшла інформація та точна зброя, які нівелювали тотальну чисельну перевагу ворога¹⁴.

Окупація території Кувейту Іраком в 1990 році привела до втручання

США і повномасштабної війни у Перській затоці за участі коаліції 32 держав, включаючи США, Британію, Францію, Єгипет, Саудівську Аравію.

¹¹ Farhang R. The Iran-Iraq war: the politics of aggression. *University Press of Florida*, 1993. p. 1

¹² Війна в Перській затоці. URL: <https://uk.wikipedia.org>

¹³ Резолюція Ради Безпеки ООН № 660

¹⁴ Коппель О. А. Війна в Перській затоці 1990-91 // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.: Губерський Л. В. та ін. — К: Знання України, 2004 — Т.1 — 760с.

Ізраїль в бойових діях участі не брав. Результатом війни стала окупація Іраку і повалення режиму Саддама Хусейна. Відразу після завершення бойових дій в західних ЗМІ повідомлялося, що число загиблих іракців може досягати 100 тис. осіб. Деякі автори дотримуються ще вищих цифр — до 200 тис. загиблих¹⁵. Згідно з офіційними даними іракського уряду, опублікованими після війни, жертвами повітряних нальотів в 1991 році стали 2278 мирних жителів¹⁶. Втрати іракської армії офіційно не повідомлялися. За оцінкою дослідника Карла Конетти, в результаті повітряних бомбардувань і наземних бойових дій іракські збройні сили втратили близько 20 тис. осіб убитими¹⁷. В ході війни було зруйновано близько 85 % промислових підприємств. В результаті військових дій підприємствам нафтовидобувного комплексу Іраку було завдано серйозного збитку. З 820 свердловин, що діяли в 1990 році, залишилося 58¹².

Проте збиток від введених услід за ініціативою США економічних санкцій відносно Іраку значно перевершив їх. На Ірак була накладена контрибуція, яка формально перевищувала контрибуцію Німеччини після Другої світової війни. Після війни Ірак міг експортувати нафту і отримувати взамін продукти через спеціально створений орган ООН в рамках програми «Нафта в обмін на продовольство». Тільки від зниження рівня експорту нафти втрати Багдада за 13 років економічних санкцій перевищили 200 мільярдів доларів. В наступні роки в результаті дій, пов'язаних з санкціями ООН, померло близько одного мільйона мирних громадян Іраку¹⁷.

Незважаючи на болісні спогади про вторгнення 1990 року, сьогодні Кувейт відіграє роль посередника та фасилітатора між РСАДПЗ та Іраком з міркувань безпеки та економічних причин. У 2018 році, наприклад, Кувейт приймав конференцію з реконструкції Іраку, учасники якої пообіцяли виділити 30 мільярдів доларів у вигляді позик або інвестицій. Після 5

¹⁵ Fisk R. *The Great War For Civilisation; The Conquest of the Middle East*. Fourth Estate, 2005. С. 853.

¹⁶ Conetta C. *The Wages of War: Iraqi Combatant and Noncombatant Fatalities in the 2003 Conflict*. *Project on Defense Alternatives Research Monograph #8*. 20 October 2003.

¹⁷ Лук'янюк В. *Буря в пустелі. Цей день в історії*. © 2001-22. URL: <https://www.jnsm.com.ua>.

мільярдів доларів Туреччини та 3 мільярдів доларів США Кувейт мав значну частку з приблизно 2 мільярдами доларів. Так як Кувейт має спільний кордон з Іраком і третина населення Кувейту є шиїтами, він уважно стежить за міжконфесійною напругою в Іраку.

Очевидно, що нафта зробила країну багатою, і за часів правління Саддама 95% прибутків від зовнішньої торгівлі давали саме нафтопродукти. Але нафтове питання зіграло двояку роль в історії Іраку. Жорстокість та агресивна політика Хусейна, який за 10 років спричинив 2 війни, а також міжнародні санкції, накладені внаслідок іракської агресії проти Кувейту, мали руйнівний вплив на економіку та іракське суспільство, відкинувши країну на десятиліття назад.

Висновки до 1 розділу

Отже, маючи вигідне геополітичне розташування в регіоні, вплив з культурної та релігійної точок зору та отримавши значні прибутки від нафти, з другої половини 20-го століття Ірак виділився як один із найбільш стратегічних і видатних регіональних гравців на Близькому Сході, чиї події і діяльність завжди впливали на сусідні країни. Але після сходження Саддама Хусейна в 1979 році, історія цієї багатої країни була позначена державними переворотами, війнами та агресивною політикою диктатора.

Зовнішня політика Іраку в цей час визначалася офіційною ідеологією правлячої партії БААС. Дружніми були відносини з СРСР, Францією, Німеччиною, Китаєм, напруженими - з Сирією та Іраном. Ставши президентом в 1979 році, Саддам Хусейн встановив власну диктатуру в країні, що ускладнювало розвиток та відновлення відносин з багатьма країнами. Він заявив також про особливу місію Іраку серед арабських країн і почав проводити агресивну політику щодо своїх сусідів за контроль над нафтовими полями в регіоні. 22 вересня 1980 року він почав війну проти Ірану, яка завершилася лише в серпні 1988 році і стала найбільшим воєнним конфліктом в Азії з часів Другої Світової війни, призвівши до загибелі

близько півмільйона військових і такої ж кількості мирних жителів обох країн без територіальних успіхів жодної зі сторін.

Як один із найбільших експортерів нафти у світі, Ірак прагнув отримати незалежний доступ до Перської затоки, а не покладатися на своїх сусідів щодо експорту нафти. Тому, намагаючись покращити свою геополітичну позицію на Близькому Сході, Ірак заявив свої претензії на контроль над арабським узбережжям Перської затоки і в серпні 1990 року Саддам Хусейн анексував Кувейт, багату нафтою сусідню державу, та оголосив його 19 провінцією Іраку. Однак зусиллями антиіракської коаліції, в якій брали участь 32 держави, включаючи США, Британію, Францію, Єгипет, Саудівську Аравію, Ірак зазнав поразки, а на країну були накладені санкції ООН. Потрапивши під суворі санкції, Ірак став ізгоем та був бойкотований його сусідами. Вторгнення до Кувейту, яке спровокувало війну в Перській затоці, різко змінило міжнародні відносини Іраку і аж до 2003 року Ірак практично не підтримував відносин навіть із більшістю із сусідніх країн та в цілому з арабським світом, а також із такими ключовими у міжнародних відносинах країнами, як США, країни ЄС та Великобританія, та загалом із міжнародною спільнотою.

Нафта зробила країну багатою, і за часів правління Саддама 95% прибутків від зовнішньої торгівлі давали саме нафтопродукти. Але нафтове питання зіграло двояку роль в історії Іраку. Активно використовуючи «нафтовий фактор» для досягнення лідерства в арабському світі, проводячи агресивну зовнішню політику, Хусейн за 10 років спричинив 2 війни, і міжнародні санкції, накладені внаслідок іракської агресії проти Кувейту, мали руйнівний вплив на економіку та іракське суспільство, відкинувши країну на десятиліття назад.

РОЗДІЛ 2. ІРАК В ГЕОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСАХ РЕГІОНАЛЬНИХ ГРАВЦІВ

Регіон Близького Сходу протягом тривалого часу залишається одним з найбільш вибухонебезпечних та турбулентних на політичній карті світу та найбільш нестійких з погляду політичної, економічної та військової нестабільності. А з іншого боку - це найвпливовіший і найбагатший на паливно-енергетичні ресурси регіон світу. Згідно з оцінкою Oil & Gas Journal, доведені запаси нафти у регіоні на кінець 2022 року становили 50,5% світових запасів, запаси природного газу - 35,9% і саме цей аспект робить регіон таким бажаним в очах усіх геополітичних гравців регіону та світу¹⁸. В десятку країн, що володіють найбільшими запасами, входять такі країни регіону, як КСА, Іран, Ірак, Кувейт, ОАЕ¹⁹. Ірак має стратегічне геополітичне розташування в регіоні. Він лежить у центрі ширшого Близького Сходу та межує з шістьма різними країнами, які традиційно демонструють суперечливі та розбіжні внутрішні та регіональні амбіції та політику.

У чому ж полягає важливість Іраку для геополітичних гравців? По-перше, великий ресурсний потенціал країни. Територія РІ багата на родовища нафти (145 млрд барелів, 9,4% від світової частки), що за запасами займають четверте місце у світі¹⁸. По-друге, вигідне географічне положення країни на перетині логістичних ланцюгів постачання товарів та ресурсів. Ірак має регіональний вплив з культурної та релігійної точок зору, поєднуючи більшість у шиїтському населенні та присутність релігійних центрів, таких як Наджаф. І останній, не менш важливий чинник – стратегічна роль Багдада в стабілізації регіональної безпеки та геополітичних намірів окремих держав.

З огляду на велику геостратегічну та геополітичну значущість регіону Близького Сходу, Іраку зокрема, у ньому перехрещуються інтереси як великих світових політичних гравців, так і регіональних, таких як: Іран,

¹⁸ Xu C. Bell-Hammer L. Global oil and gas reserves increase in 2022, *Oil & Gas Journal*. 5 December 2022. URL: <https://www.ogj.com/exploration-development/reserves/article/14286688/global-oil-and-gas-reserves-increase-in-2022>

¹⁹ World Oil Review 2020. URL: <https://www.eni.com/en-IT>

Королівство Саудівська Аравія, Туреччина, Іран, Об'єднані Арабські Емірати, Пакістан. Слід зазначити, що кожна з країн має свої власні лідерські амбітні інтереси. Контроль за енергетичними ресурсами Іраку та шляхами їхнього постачання надає великим державам та країнам близькосхідного регіону суттєві геополітичні переваги. Тому, виходячи з вищесказаного, представляє інтерес розгляд політики регіональних гравців, що визначають геополітичну динаміку регіону: Ірану, Саудівської Аравії, Туреччини, ОАЕ, Пакістану.

2.1.Іран

З перших років незалежності політичний курс Ісламської Республіки Іран був направлений як на укріплення своїх позицій в регіоні Перської затоки, так і на здобуття статусу лідера всього мусульманського світу. У контексті цього особливо важливим є зрозуміти специфіку стосунків Ірану з його сусідами, зокрема з Іраком, ступінь поширення на цю країну його впливу і перспективи співробітництва цих країн у різних сферах життя.

Сьогодні в регіоні Близького Сходу Іран є одним із найпотужніших гравців, що має чималий економічний потенціал, другу за рейтингом армію у регіоні Центральної Євразії, володіє великими запасами вуглеводнів та деякими ядерними технологіями. За оцінками експертів, посідає третю позицію у системі ОПЕК (2021) із 10% виробництва та експорту нафти на світових енергетичних ринках. Країна має значний людський потенціал (населення 84 млн. чол.), серединний простір на перетині стратегічно важливих транспортних комунікацій («Новий Шовковий шлях»)²⁰.

З іншого боку Іран проводить агресивну зовнішню політику і закріпив за собою статус «країни-спонсора світового тероризму». Через це країна не може вести активно міжнародну торгівлю. Але Іран продовжує реалізацію свого плану з набуття статусу регіонального лідера. Першочерговою задачею у цьому плані стало налагодження дружніх стосунків з Іраком.

²⁰ Кіяниця В. Арабський Близький Схід у зовнішній політиці Ісламської Республіки Іран. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини.* 2021. №2 (54). С. 15-20.

Цілком очевидним є те, що повалення режиму Саддама Хусейна в Іраку отримало схвалення з боку Ісламської Республіки Іран (ІРІ), але геополітична ситуація, яка склалась внаслідок цього у регіоні, викликала велике занепокоєння керівництва країни. Існування курдського фактору як одного з найбільш дестабілізуючих, а також значний відсоток шіїтського населення на півдні країни, яке виступало за самовизначення, поставили під сумнів шанси Іраку залишитись цілісною державою. Присутність на кордоні Ірану іноземного військового контингенту, який становив загрозу у вигляді можливого вторгнення на його територію, змусила владу ІРІ зміцнювати зв'язки з арабськими державами та укріплювати свої позиції в Іраку²¹.

Так як в Ірані мешкає, у прикордонних з Іракським Курдистаном районах, численна курдська меншина, взаємини з курдами в Іраку є ваговою складовою частиною регіональної політики Тегерана. У руслі загальної стратегії максимального поширення іранського впливу в Іраку в усіх сферах суспільного, політичного та економічного життя Тегеран намагається будувати взаємини з курдами в такий спосіб, щоб Іракський Курдистан, по-перше, став одним з елементів іранського впливу на уряд в Багдаді та в регіоні в цілому і, по-друге, не робив спроб відокремлення від Іраку, так як вважає незалежність Іракського Курдистану небезпечним для своїх інтересів сценарієм розвитку подій.

У діях ІРІ щодо Іраку можна виділити кілька основних детермінант. Першим визначальним фактором є суспільна пам'ять про трагічні події восьмирічної війни з Іраком (1980-1988рр.), в якій країна зазнала величезних людських та матеріальних втрат. Війна залишила глибокий слід в іранському суспільстві, у свідомості політичної еліти Ірану, острах, щоб відновлений та переозброєний Ірак знов не став потенційною загрозою для Тегерана²².

Іншим головним завданням Ірану щодо Іраку є максимальне обмеження впливу в цій країні США, так як вважають їх своїм ворогом, а

²¹ Barzegar K. Iran's foreign policy in post-invasion Iraq. Middle East Policy. Vol.15. № 4. Winter 2008. P.47-58.

їхню присутність на Близькому Сході, тим більш поруч з іранськими кордонами, – чинником, що створює потенційну небезпеку для Тегерана.

Вільний доступ на світові ринки нафти та вплив на них є також одним із пріоритетів іранської зовнішньої політики. Так як Ірак є одним із найбільших у світі експортерів вуглеводнів, а Іранський Курдистан – крупним нафтовидобувним регіоном – це є фактором, який змушує Іран зміцнювати зв'язки з Іраком.

Місце Іраку в зовнішньополітичних пріоритетах ІРІ яскраво продемонстрував перший після Ісламської революції офіційний візит іранського президента Махмуда Ахмадінежада в Багдад, який відбувся 2 березня 2008 р. на особисте запрошення президента Іраку Джаляла Талабані. Він став справді історичним, оскільки після десяти років взаємної ненависті ворогуючі сторони нарешті виявили готовність піти на зближення, перевівши свої стосунки на якісно новий рівень.

Центральними питаннями, винесеними на обговорення, стали безпекова ситуація в Іраку і різні аспекти двосторонніх відносин. Зокрема, це стосується будівництва залізниці та нафтопроводу, які повинні об'єднати дві держави, і надання Іраном кредиту в розмірі 1 млрд. дол. для фінансування іранських фірм, які будуть допомагати відновлювати економіку Іраку. Результатом зустрічі стало підписання семи меморандумів з питань торгово-економічного співробітництва, що допоможе створити атмосферу довіри і взаєморозуміння на Близькому Сході. Візит іранського президента до Іраку ознаменував собою суттєві зміни у стосунках між державами.

Незважаючи на труднощі для країн налагодити повноцінний політичний діалог, вони активно взаємодіють в інших сферах, у першу чергу в економічній. Розвиток торгово-економічних відносин з Іраком розглядається Іраном як один з головних інструментів для реалізації своїх зовнішньополітичних цілей стосовно цієї держави, в тому числі для укріплення там свого політичного впливу. Незважаючи на санкції США, Ірак є другим за величиною торговим партнером Ірану, імпортувавши з Ірану 8,9

мільярда доларів у 2022 році²². Велику частку офіційних поставок з Ірану становлять металопрокат, руда, будівельні матеріали, продовольство і побутова техніка. Також Іран активно експортує в Ірак автомобілі, дизельне паливо, газ і електроенергію. Розмір щорічних інвестицій Ірану в Ірак «сягнули близько 12 мільярдів доларів і дві країни прагнуть збільшити їх до 20 мільярдів доларів²³». Таким чином Іран намагається здійснювати виключний економічний та політичний вплив на Ірак. На додаток до інвестицій, культурний і соціальний вплив на іракське суспільство є важливою зброєю «м'якої сили» для Тегерана, щоб запобігти появі Іраку знову як загрози у військовому, політичному чи ідеологічному плані.

Протягом останніх двох десятиліть Іран використовував свій політичний вплив у Багдаді, завдяки підтримуваним Тегераном бойовикам, щоб зміцнити сильні позиції в різних секторах економіки Іраку, зокрема в енергетиці. Зараз він забезпечує приблизно 40 відсотків споживання електроенергії в країні, але останнім часом він не може задовольнити зростаючий попит. Зараз конкуренція за інвестиції в Іраку та економічний вплив, який пов'язаний з ними, стає дедалі гострішою, а країни РСАДПЗ, такі як Саудівська Аравія та ОАЕ є лідерами у цьому змаганні²⁴.

Варто зазначити, що Іран має тісні стосунки з урядом шіїтів в Іраку. Зовнішньополітична стратегія Тегерана у сусідній державі полягає в об'єднанні іракських шіїтських партій задля зміцнення шіїтського верховенства в Багдаді. Так, міністр закордонних справ Іраку І. аль-Джафарі, який представляє шіїтів, виступаючи перед інформаційним агентством Ісламської Республіки Іран IRNA, заявив: «Культурні подібності, взаємні інтереси, а також загальні загрози привели до зміцнення двосторонніх взаємин між Іраком та Іраном». Він також зазначив, що «хороші стосунки

²² Hadad H. A golden opportunity: How Iraq can benefit from regional calm, *European Council on Foreign Relations*. 25 July 2023. URL: <https://ecfr.eu> > article

²³ Younis N. The gulf between them : What Arab Gulf countries can learn from Iran's approach to Iraq, *European Council on Foreign Relations*. 5 May 2021. URL: <https://ecfr.eu> > publication

²⁴ Iraq Is Open for Business—and Influence, *World Politics Review*. Jul 24, 2023. URL: <https://www.worldpoliticsreview.com>

між Іраном та Іраком мають позитивні результати для обох країн. Такий приклад може слугувати моделлю для інших країн світу»²⁵.

Після падіння режиму Саддама Хусейна в 2003 році Іран бере активну участь у політичному житті Іраку. Більше десяти іракських політичних партій мають зв'язки з Іраном, який фінансує та тренує воєнізовані групи, пов'язані з цими партіями. Деякі воєнізовані групи під егідою Сил народної мобілізації Іраку присягнули на вірність верховному лідеру Ірану аятоллі Алі Хаменеї. Ці групи використовували насильство, щоб придушити опозицію іранському впливу та спробувати вигнати 2500 американських військових, що залишаються в Іраку в якості консультантів²⁶.

Основним напрямком регіональної зовнішньої політики Ірану є захист своїх інтересів на території Іраку. Із приходом до влади нової адміністрації на чолі з Раісі у червні 2021 року Іран насамперед зосередився на боротьбі з терористичними формуваннями антиіранського спрямування на території Іракського Курдистану. Маючи власну велику неспокійну курдську меншину, Іран бачить у сусідньому Іракському Курдистані та його проамериканському керівництві загрозу. Тегеран намагається послабити Робочу партію Курдистану (РПК) через своїх іракських шіїтських союзників. У вересні 2023 році Іран погрожував напасти на регіон Курдистан, якщо Іраку не вдасться роззброїти курдську опозицію до закінчення терміну (19 вересня 2023 року). Угода між Тегераном і Багдадом передбачала, що влада Іраку роззброїть і перемістить курдські опозиційні групи від іранського кордону. У зв'язку з цим Джеймс Ф. Джеффри, колишній посол США в Іраку, який очолює програму Центру Вільсона з Близького Сходу, стверджує, що Іран явно використовує стратегію «всіх елементів сили», щоб отримати ефективний контроль над Іраком, дотримуючись «ліванської моделі», згідно

²⁵ Iran-Iraq relations serve as role model for other countries, *Mehr News Agency*. 23 April 2018. URL: <https://en.mehrnews.com/news/133550/Iran-Iraq-relations-serve-as-role-model-for-other-countries>

²⁶ Robinson K. How Much Influence Does Iran Have in Iraq? *Council on Foreign Relations*. 18 October 2022, <https://www.cfr.org/in-brief>

з якою він покладається на шіїтські ополчення та їхні політичні сили, які вірні собі, а не Багдаду²⁷.

У вересні 2022 року відбулася зустріч між Ібрагімом Раісі та прем'єр-міністром Іраку Мустафою Аль-Кадімі, на якій останній висловив подяку Ірану за його внесок у боротьбу з регіональним тероризмом. Окрім того, лідери обох країн наголосили на необхідності інтенсифікації співпраці в економічній та транспортній сферах. Загалом можна констатувати, що нове політичне керівництво Ірану вбачає в Іраку свого регіонального союзника.

У вересні 2023 року відбулись переговори міністрів закордонних справ двох країн. Міністр закордонних справ Ірану Хосейн Амїрабдоллахян назвав глибокі історичні, географічні, культурні, релігійні та соціальні зв'язки між двома націями «важливим активом» для подальшого розширення відносин у всіх сферах, включаючи економічну, комерційну, туристичну, промислову, наукову та технологічну співпрацю. Він також зазначив, що Республіка Ірак має привілейований статус у зовнішньополітичній системі Ісламської Республіки Іран і підкреслив, що сьогодні дві країни мають найвищий рівень двосторонніх, регіональних і міжнародних відносин і співпраці²⁸.

Таким чином, іракський напрямок має стратегічно важливе значення для Ірану, і це змушує його шукати шляхи для більш тісної взаємодії з сусідом. Зміцнення контактів з лідерами шіїтської общини, довгострокові інтереси, які засновані на релігійній спорідненості та ідеології, розвиток торгово-економічних відносин, боротьба з регіональним тероризмом дають змогу ІРІ посилювати свою роль в Іраку та в Перській затоці в цілому. Із виведенням американських військ з території Іраку, ідеологічний і політичний вплив на нього з боку Ісламської Республіки постійно зростає. Існує точка зору, що нездатність іракського уряду протистояти зростаючому впливу Ірану призведе до того, що Ірак в майбутньому перетвориться на

²⁷ Zaman A. In letter to Biden, Barzani warns of Iraqi Kurdistan's collapse, urges mediation, *Al-Monitor*. 12 September 2023. URL: <https://www.al-monitor.com/originals/2023/09/letter-biden-barzani-warns-iraqi-kurdistan-collapse-urges-mediation#ixzz8GVaIH4N0>

²⁸ Foreign ministers of Iran, Iraq stress determination to contain terrorism, *Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs*. 13 September 2023. URL: <https://en.mfa.ir/newsview>

іранську провінцію для забезпечення сировинних потреб ІРІ. У будь-якому випадку характер взаємодії між Іраном та Іраком завжди буде визначатись ситуацією як всередині кожної з них окремо, так і на регіональному рівні, а також позицією впливових зовнішніх сил. Тому принциповим на сьогоднішній день є стабілізація геополітичного середовища обох держав та досягнення ними згоди з найважливіших питань суспільного життя.

2.2.Королівство Саудівська Аравія (КСА)

Королівство Саудівська Аравія, як найбільша держава Близького Сходу та провідний експортер нафти, відіграє вирішальну роль у регіоні. Наявність других у світі підтверджених запасів вуглеводнів дає можливість Саудівській Аравії як прямо, так і непрямо впливати на міжнародні процеси світового рівня. Її вплив на ісламський світ також важко переоцінити. Як батьківщина ісламу та хранитель його двох найголовніших святинь, Саудівська Аравія має амбіції щодо духовного лідерства в арабо-ісламському світі і пов'язаних з цим статусом політичних впливів. КСА є одним з головних союзників Вашингтона в регіоні та головним регулятором світового нафтового ринку. Світова першість у видобутку нафти та розвинений енергетичний сектор промисловості забезпечили Королівству лідерські позиції в Організації країн – експортерів нафти (ОПЕК). Саудівській Аравії демонструє свої лідерські можливості у вигляді «м'якої сили». Нафтовий компонент «м'якої сили» Королівства дозволяє здійснювати вплив як на держави – імпортери «чорного золота», так і на держави – експортери. Продумана політика лідера дозволяє реалізовувати стратегію win-win у масштабі світової економіки: члени організації мають змогу отримати прибутки, а імпортери – товар за помірною ціною²⁹. Так, контроль за цінами на нафту дало можливість саудитам вплинути на світові економічні і політичні процеси: коли Москва в березні 2020 р. вийшла з угоди з ОПЕК, це розв'язало їм руки для ведення нафтової

²⁹ Конопка Н. О., Стрихоцький Т. Л. «М'яка сила» в зовнішній політиці Королівства Саудівська Аравія. *Політикус*. 2020. Вип. 4. С.102

війни шляхом зниження цін і в результаті саудівська нафта захопила більшу частину європейського ринку, де до цього фактично панувала російська.

Королівство є історичною батьківщиною багатомільйонного арабського народу, на території розташовані близько 20% усіх підтверджених світових запасів нафти, входить до першої двадцятки найбільш потужних економік світу (у 2017 р. 19-та країна в світі за номінальним ВВП). Впродовж останніх десятиліть Саудівська Аравія вкладала значні суми у свої збройні сили. За даними Стокгольмського інституту дослідження проблем миру (SIPRI), тільки у 2018 р. Ер-Ріяд витратив понад 67 млрд дол. США на оборонні потреби, в тому числі й на придбання новітньої військової техніки. Це найбільший показник серед інших країн цього регіону. У 2019 р. Королівство посіло третє місце після США і Китаю за обсягами оборонного бюджету³⁰. Однак Саудівський Аравії із її багатим політичним, військовим, економічним, культурним та релігійним впливом набагато вигідніше вдаватися до «м'якої сили» в зовнішній політиці, а ніж до жорстких методів ведення міжнародних відносин.

Основні пріоритети зовнішньої політики КСА були яскраво сформульовані у доповіді 2013 року у Гарварді Туркі аль-Фейсалом, послом КСА у США та Великобританії та генеральним директором розвідки КСА у 1977-2001 роках. В одному із пунктів зазначалось: КСА переслідує мету залишити Ірак активною частиною арабської спільноти і допомогти йому позбавитися іранського впливу³¹.

Таким чином, Саудівська Аравія позиціонує себе як лідера в ісламському світі, в регіоні Близького Сходу та Перської затоки, прагнучи стримувати вплив Ірану в регіоні для посилення власного регіонального впливу, підтримуючи союз із США та проводячи власну незалежну політику заради посилення глобальної ролі, та підтримуючи свою провідну роль в

³⁰ Кніпп К., Сааков В. Вразлива регіональна потуга: наскільки сильною є Саудівська Аравія? *Deutsche Welle*. 24.09.2019. URL: <https://p.dw.com/p/3Q94Y>

³¹ Al-Feisal T. Saudi Arabia's New Foreign Policy Doctrine in the aftermath of the Arab Awakening: public lecture. *The Belfer Center for Science & International Affairs*. 25 April 2013. URL: www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/PrinceTHKSPublicLecture.pdf.

ісламському світі шляхом активної позиції та здатності захищати не тільки власні інтереси, але і інтереси мусульман в світі.

Що стосується стосунків Саудівської Аравії з Іраком, то вони історично склалися складні та проблематичні, що коливалися від стану напруженості до війни. Іноді країни змагалися за лідерські позиції в арабському світі, часто їх стосунки залежали від позиції кожної країни щодо інших держав, зокрема Ірану.

Напружені відносини між країнами склалися після вторгнення Іраку в Кувейт у 1990 році, що мало суттєві військові, політичні та економічні наслідки для Саудівської Аравії. У ході війни в Перській затоці Саудівська Аравія брала активну участь у створенні широкої міжнародної коаліції. Величезну роль зіграв особисто король Фахд, який своїм впливом переконав багато арабських держав приєднатися до анти-іракської коаліції. І саме Саудівська Аравія у 1991 р. стала ключовим регіональним партнером Вашингтона, надавши США військові бази та взявши на себе частину військових витрат.

Однією з причин різкого засудження Ер-Ріядом іракської політики є нафтовий фактор. Влада Саудівської Аравії побоювалася, що США мають намір зруйнувати ОПЕК за допомогою іракців. Враховуючи, що Ірак має великі нафтові запаси у світі і здатний постачати майже таку ж кількість нафти, що й Саудівська Аравія, можливість такого повороту подій дуже непокоїла останню. У саудівській пресі висловлювалися думки, що іракська нафта є лише тактичним завданням військової операції США проти Іраку. Зокрема, розглядався варіант, що новий Ірак може відмовитися від обмежень на видобуток, встановлених нафтовим картелем, і вийти з ОПЕК, зробивши цю організацію неефективною у справі регулювання цін на нафту, а відтак, послабивши домінуючу роль Саудівської Аравії в Перській затоці.

Війна в Іраку 2003 року викликала глибокий розкол в арабському світі. Спочатку позиція Саудівської Аравії щодо планів США з повалення режиму С. Хусейна була непримиренною. У серпні 2002 влада країни заявила, що не

допускають використання американських об'єктів, розташованих на території королівства, для нанесення ударів по Іраку. Однак на початку 2003 р. позиція Ер-Ріяда різко змінилася. Вже під час війни в Іраку уряд Саудівської Аравії висловив свою підтримку США, дозволивши силам коаліції використовувати розташовані в країні американські злітно-посадочні майданчики і військові бази. Після закінчення бойових дій Саудівська Аравія брала участь у конференції з відбудови Іраку (жовтень 2003, Мадрид), на якій оголосила, що виділить на відновлення сусідньої держави 1 млрд.дол³².

Разом з тим, необхідно підкреслити, що аж до 2015 року Саудівська Аравія втратила важливу можливість вступити в контакт з іракцями — втрачена можливість, якою скористався Іран. Влітку 2006 року прем'єр-міністр Іраку Нурі аль-Малікі відвідав королівство і зустрівся з королем Абдаллою. Після однієї зустрічі Абдалла дійшов висновку, що Малікі та його уряд були маріонетками Ірану. Їм не можна було довіряти. Роблячи це, Абдулла підкріпив погане американське рішення вторгнутися в Ірак поганим рішенням Саудівської Аравії не сприяти стабілізації свого сусіда³³.

Потужні переконання саудівського керівництва щодо Ірану та арабських шиїтів працювали проти іракців. Десятиліттями саудівці вважали Іран експансіоністом за своєю суттю, а думка про те, що шиїти арабського світу лояльні до Ірану, є глибоко вкоріненим стереотипом серед арабів-сунітів, включаючи саудівців. Більше того, ваххабітська віра Саудівської Аравії піддає анафемі шиїтів. Враховуючи ці переконання, лідери Саудівської Аравії дійшли висновку, щойно США вторглися в Ірак і почали надавати повноваження іракським шиїтам, американці «передали Ірак Ірану на срібному блюді», як вони постійно повторювали з 2003 року³⁴.

Рішення саудівців не співпрацювати з Іраком мало величезні наслідки. Саудівська Аравія, відмовившись від участі, позбавила Ірак арабської противаги, яка допомогла б йому збалансувати відносини з Іраном. Але,

³² Учасники міжнародної конференції, яка завершилася сьогодні у Мадриді, обіцяють дати на відбудову Іраку 33 мільярди доларів, *Radio Свобода*. 25 жовтня 2003. URL: <https://www.radiosvoboda.org> »

³³ Riedel B., Harvey K. Why is Saudi Arabia finally engaging with Iraq? *Brookings*. 4 December 2020. URL: <https://www.brookings.edu>

незважаючи на всі конфліктні стосунки впродовж історії і десятиліття ізоляції Іраку, Саудівська Аравія почала відновлювати свої стосунки зі своїм північним сусідом. Іраксько-саудівські відносини стали стрімко розвивалися протягом останніх кількох років після їх відновлення в 2015 році, коли Саудівська Аравія відправила свого посла до Багдада. Перший візит високопоставленої посадової особи - міністра закордонних справ – до столиці Іраку відбувся в 2017 році. Саудівська Аравія відкрила консульство в Басрі в 2019 році. Відкриття прикордонного переходу Араб в 2020 році після 30-річного закриття, пов'язаного з вторгненням Іраку в Кувейт є найбільшим кроком до нормалізації відносин після падіння режиму Саддама Хусейна і знаменує собою новий і символічний етап двосторонніх відносин, що розвиваються.

Тож Саудівська Аравія розширяє свою діяльність в Іраку, пропонуючи інвестиції та підтримку для розвитку країни³⁴. Ця стратегія передбачає використання «м'якої сили» як засобу побудови позитивних відносин, але, визнаючи власні обмеження, Саудівська Аравія також намагається забезпечити собі геополітичний буфер у регіоні, що постійно змінюється. Прикладом цього є перший з 2006 року візит впливового шиїтського лідера Іраку Муктади аль-Садра до Королівства в липні 2017 року, де він зустрівся з наслідним принцом Мухаммедом бін Салманом. Це було визнано «позитивним проривом у саудівсько-іракських відносинах»³⁵.

Разом з тим Саудівська Аравія посилює співпрацю з урядом Іраку для забезпечення безпеки свого північно-східного флангу. Мета полягає в тому, щоб стримувати і протистояти іранській присутності в Багдаді, зміцнюючи економічні та комерційні зв'язки, а візит прем'єр-міністра Іраку Мустафи Кадімі до Ер-Ріада 31 березня 2021 року став фундаментальною складовою нового статусу відносин між двома країнами.

³⁴ Prince Khalid Seeks to Consolidate Bilateral Relations during Iraq Visit, *Saudi Gazette*. 11 May 2021. URL: <https://saudigazette.com.sa/article/606556>

³⁵ 'Iraq's Muqtada al-Sadr Makes Rare Saudi Visit', *Al Jazeera*. 31 July 2017. URL: <https://bit.ly/3IRd1We>

Під час саміту «Багдад II» в Йорданії 21 грудня 2022 року, міністр закордонних справ Саудівської Аравії принц Фейсал бін Фархан підтвердив підтримку Ер-Ріядом стабільності та суверенітету Іраку, а також його прихильності боротьбі з тероризмом у країні. Бін Фархан сказав, що Саудівська Аравія «відкидає будь-які агресивні заходи» в Іраку, який він назвав «колискою цивілізації, науки та знань»³⁶. Також глава саудівської дипломатії запевнив, що Королівство "не пошкодує зусиль" для підтримки розвитку та економічного прогресу Іраку, підкресливши, що процвітання країни "пов'язане з процвітанням усього регіону". Глава МЗС зазначив, що дві країни співпрацюють через ОПЕК і ОПЕК+ з метою збереження стабільності світових ринків нафти.

Через 20 років після останньої великої саудівської ініціативи щодо охорони здоров'я, яка була в 2003 році, Саудівська Аравія відновила застосування дії «м'якої сили» в Іраку і на початку червня 2023 року підписала угоду з урядом Іраку про надання вкрай необхідної медичної допомоги та підтримки іракцям по всій країні. Разом із забезпеченням медичним приладдям Саудівська Аравія також відправить висококваліфікованих і досвідчених лікарів, зокрема нейрохірургів, кардіологів, ортопедів та окулістів, а також медсестер.

Це має важливе значення для Іраку, оскільки його медичне обслуговування є одним з найгірших у світі. Ця комплексна кампанія медичної допомоги вказує на поживлення двосторонніх відносин, особливо завдяки наполегливими зусиллями Саудівсько-Іракської координаційної ради, яка була заснована в 2017 році. Посол Саудівської Аравії в Іраку Абдулазіз Аль-Шаммарі підкреслив важливу роботу ради, сказавши, що завдяки їй обидві країни «пожинають плоди прекрасних і чудових відносин між Іраком і Саудівською Аравією»³⁷. На своєму останньому засіданні в

³⁶ Saudi Arabia supports Iraq's stability and sovereignty, *Atalayar*. 20 December 2022. URL: <https://www.atalayar.com>

³⁷ Saeed Y. Saudi Arabia Makes Soft Power Comeback in Iraq, *Arab Gulf States Institute in Washington*. 8 June 2023. URL: <https://agsiw.org/saudi-arab...>

Джидді 25 травня 2023 року рада оголосила комплексний план дій щодо співпраці в сферах енергетики, торгівлі, банківської справи, об'єднання електроенергії, освіти та охорони здоров'я. Низка інвестиційних проектів включає контракт Саудівської Аравії на будівництво торгового центру вартістю 1 мільярд доларів поблизу аеропорту в Багдаді. Крім того, Ірак запросив Saudi Aramco інвестувати в газове родовище Аккас у провінції Анбар, яке може виробляти 400 мільйонів кубічних футів газу на добу, і розробляти його. Якщо проект буде реалізовано, це допоможе Іраку зменшити залежність від імпорту газу з Ірану та подолати хронічні відключення електроенергії в країні. Aramco також підписала початкову угоду з Багдадом про інвестування в розвиток нафтохімічних заводів в Іраку.

Також дві країни співпрацюють в рамках проекту, що об'єднує чотири іракські університети з університетами Саудівською Аравії, для фінансування стипендій та проведення програми обміну для ста іракських студентів, які щорічно навчатимуться в університетах Саудівської Аравії. Це буде сприяти діалогу між саудівцями та іракцями, допомагаючи іракцям набути навичок у різних дисциплінах і отримати знання від саудівських професорів і вчених.

Медична кампанія та програми освітнього обміну будуть сприяти зміцненню культурних зв'язків між Саудівською Аравією та Іраком, що в свою чергу буде сприяти зміцненню дипломатичних відносин. Королівство прагне і далі розширюватися в енергетичному, інвестиційному та банківському секторах Іраку. Таким чином, ініціативи «м'якої сили» Саудівської Аравії можуть допомогти королівству просувати свої економічні інтереси в Іраку та сприяти зміцненню зв'язків Іраку з ключовим сусідом Перської затоки.

2.3. Туреччина

Політику Туреччини на Близькому Сході як лідера регіону із власними

геополітичними інтересами можна охарактеризувати, як послідовну, активну та різнопланову. Країна задля забезпечення власних національних інтересів та закріплення статусу регіонального лідера проводить незалежну зовнішню політику, використовуючи переваги географічного розташування, транзитного та економічного потенціалу, впливові позиції в регіональних та міжнародних організаціях, а також ідеї поєднання мусульманських традицій і з європейськими стандартами та цінностями³⁸.

На фоні економічного зростання та зміцнення військової потенціалу на початку XXI ст. в турецьких політичних колах зароджується ідея повернення впливу на всі території, які належали Османській імперії. Цей напрям геополітичної думки отримав назву «неосманізм і знайшов відображення в зовнішній політиці президента Р. Ердогана. Починаючи з 2002 року, країна активно зміцнює та налагоджує економічні, політичні, культурні та інші взаємовідносини зі всіма країнами регіону.

Так як Ірак знаходяться в безпосередній близькості від Туреччини, його дестабілізація надає прямий вплив на ситуацію в країні³⁹. Дві межуючі країни, з багатою історією та частими зв'язками протягом усього часу, Ірак та Туреччина намагались підтримувати стабільні відносини. Незважаючи на те, що кожна країна іноді розділяла різні позиції щодо великих глобальних криз, турецький та іракський уряди пов'язані різними релігійними та культурними подібностями і прагнуть підтримувати найкращі відносини заради стабільності на Близькому Сході.

Щоб краще розглянути відносини цих країн, необхідно передусім зрозуміти їхню політичну історію.

З 1534 року і до закінчення Першої світової війни Ірак був частиною Османської імперії. В історії цього регіону не було помічено великих конфліктів, і зв'язок між іракським та турецьким народом був досить міцним. Занепад Османської імперії призвів до деяких невирішених проблем,

³⁸ Стародуб Т. С., Сапицька І. І. Нові підходи до формування системи регіональної безпеки у Чорноморсько-Каспійському регіоні. *Журнал «Стратегічна панорама»*. 2009. Вип. № 2. К.: С. 86-95.

³⁹ Новый политический курс Турции и его влияние на сирийский вопрос. *Harmoon Center for Contemporary Studies*. 2017. URL: <https://harmoon.org/ru/archives/4053>

пов'язаних з іракським урядом на той час. Після Першої світової війни та Війни за незалежність Туреччини Османська імперія припинила своє існування. Втративши багато територій, турецькі чиновники щосили намагалися зберегти контроль над регіоном Леванта, але це не вдавалося. Оскільки цей регіон був переважно окупований англійцями, Ірак отримав свою політичну єдність як британський мандат. Під контролем тиранії народ Іраку повстав проти британського правління, і нещодавно заснована Турецька Республіка була однією з перших держав, яка надала допомогу іракському народу. Ірак здобув незалежність у 1932 році як Хашимітське королівство. Після іракської революції 1958 року Ірак став республікою, зміцнивши свої відносини з Туреччиною. Іракські та турецькі офіційні особи демонстрували успіхи в дипломатії, уклавши багато економічних угод у 70-ті роки. В той час, як Туреччина забезпечувала Ірак необхідною водою, Ірак забезпечував 2/3 потреб Туреччини у бензині. У 1980-х роках Ірак підтримував тісні відносини з Туреччиною, оскільки ця країна була важливим пунктом транспортування іракської нафти і була великим постачальником товарів до Іраку. Іракські вантажівки, що перевозили різні європейські промислові товари, використали турецькі автомагістралі для доставки імпорту до Іраку. Туреччина постачала Іраку стрілецьку зброю, продукти харчування та текстильні вироби. Крім того, ці країни співпрацювали у припиненні діяльності курдських партизанів у своїй спільній прикордонній зоні.

Тож країни мали позитивні стосунки аж до Першої війни в Перській затоці в 1990 році, коли президент Туреччини Тургут Озал засудив вторгнення Іраку до Кувейту і став на бік очолюваної США коаліції. Туреччина приєдналася до економічних санкцій ООН проти Іраку і закрила два трубопроводи, які використовуються для транспортування іракської нафти через Туреччину до портів Середземного моря. Туреччина офіційно не приєдналася до військової коаліції, що воювала проти Іраку, але розмістила близько 150 000 військовослужбовців уздовж загального кордону і дозволила

військово-повітряним силам США використовувати свою військову авіабазу для завдання ударів по Іраку.

Війна в Іраку, ембарго, внутрішні конфлікти - все це також негативно вплинули на Туреччину, тому відновлення безпеки та стабільності в Іраку стало одним із пріоритетів зовнішньої політики Туреччини. Збереження територіальної цілісності Іраку, зміцнення демократії, забезпечення його стабільності, безпеки та процвітання, а також реінтеграція Іраку з його сусідами та міжнародним співтовариством є основними параметрами підходу Туреччини до Іраку. Створення «Ради стратегічного співробітництва високого рівня» з Іраком у 2008 році та підписання в цьому контексті 48 меморандумів про взаєморозуміння в широкому спектрі сфер співпраці, від безпеки до енергетики у 2009 році, відкриття Генерального консульства в Ербілі у 2010 році, на додаток до тих, що є в Мосулі та Басрі, є важливими віхами у двосторонніх відносинах країн. Турецькі компанії відігравали все більш помітну роль у реконструкції та розвитку Іраку. Ці кроки спрямовані на створення довгострокового взаємовигідного стратегічного партнерства між Туреччиною та Іраком. В 2011 році Ірак став другим за величиною торговим партнером Туреччини після Німеччини, торгівля з якою досягла 12 мільярдів доларів, більше половини з яких припадало на Курдистан⁴⁰. В 2016 році Туреччина, частка якої у зовнішній торгівлі Іраку становила 22%, була головним торговим партнером Багдада⁴¹.

Ірак є однією з найбагатших країн світу за запасами вуглеводнів, але він має розвивати свою інфраструктуру, збільшувати виробничі та нафтопереробні потужності та будувати нові стратегічні трубопроводи. Тож Ірак зараз є дуже сприятливою зоною для здійснення інвестицій і широкої торгівлі Туреччини, яка робить спроби фундаментального залучення цієї країни в свій економічний і політичний простір. Туреччина з її потужними приватними та державними компаніями пропонує важливі можливості для

⁴⁰ Iraq calls Turkey "hostile state" as relations dim, *Reuters*. 21 April 2012. URL: <https://www.reuters.com>

⁴¹ Iran Third Biggest Trading Partner of Iraq With 16% Share, *Financial Tribune*. 2 February 2018. URL: <https://financialtribune.com>

співпраці. Так як Туреччина є транзитною країною для доставки іракської нафти та газу на міжнародні ринки, вона тим самим сприяє як добробуту Іраку, так і енергетичній безпеці Європи та світу через постачання та диверсифікацію маршрутів.

Ірак довгий час очолював список кількості об'єктів нерухомості, куплених іноземцями в Туреччині. Станом на 2020 рік Ірак посідав друге місце у списку покупок нерухомості іноземцями в Туреччині⁴². Іракці купили понад 4000 об'єктів нерухомості у 2020 році, і це число, за прогнозами, збільшуватиметься з роками. За останнє десятиліття не лише окремі люди, а й уряди обох країн зробили свій внесок. А у грудні 2020 року Туреччина надала іракському уряду 5 мільярдів доларів на відновлення Іраку⁴³.

Однак відносини між Туреччиною та Іраком за останні 15-20 років переживали період як злетів так і падінь. Розглянемо детальніше проблеми ірако-турецьких відносин.

Першою проблемою є військова присутність Туреччини в регіоні Іракського Курдистану. Транскордонні операції Туреччини проти забороненої Робітничої партії Курдистану (РПК), яка в Туреччині визнана терористичною організацією, почалися в 1983 році і досягли свого піку в 1990-х роках, коли Туреччина провела 42 операції. У 2000-х роках країна продовжувала свою діяльність, створивши бази на іракських кордонах. 21 липня 2022 року 9 людей, у тому числі 2 дітей, загинули і 30 людей отримали поранення в результаті нападу в Захо, що призвело до серйозної кризи між Багдадом і Анкарою. Багдад звинуватив Туреччину в порушенні суверенітету Іраку. Начальник генштабу Іраку Абдуллемір Яралла, який виступив у парламенті щодо інциденту в Захо, заявив, що Туреччина має 5 основних баз на півночі Іраку, на яких перебувають понад 4 тисячі співробітників. Він додав, що Туреччина створила понад 100 військових пунктів у регіонах Захо,

⁴² Ірако-турецкие отношения, *Trem Global*. 13 April 2021. URL: <https://www.tremglobal.com › iraq-turkey-relations>

Дахук та Аль-Імадія, і заявив, що армія та сили Пешмерга повинні бути розміщені в цих регіонах⁴³.

Оскільки увага світу сьогодні прикута до України, Туреччина посилила свою кампанію проти РПК. Меган Бодетт, директор з досліджень Курдського інституту миру у Вашингтоні, розповідає Al-Monitor, що Туреччина все частіше атакує активістів, політиків та інших цивільних діячів, пов'язаних з курдським політичним рухом, Це тому, що Туреччина боїться легітимності, яку такі особи надають курдським прагненням⁴⁴. Незважаючи на всі заклики іракського уряду, Туреччина має намір зберегти свою військову присутність в Іраку.

Другим фактором, який ускладнює відносини між Туреччиною та Іраком, є спільне використання вод у транскордонних річках. Туреччина та Ірак мають довгу історію суперечок щодо спільного використання вод Тигру та Євфрату. Особливо в періоди посухи напруга між Багдадом і Анкарою зростає. Ірак стверджує, що греблі в Туреччині призвели до зменшення потоку води в річках, тоді як Туреччина стверджує, що іригаційні системи в Іраку старі, а не сучасні⁴⁵. У квітні 2023 року президент Іраку Мухаммед Шиас-Судані відвідав Туреччину. Одним із головних питань порядку денного під час його зустрічі з президентом Ердоганом була проблема води. Президент Ердоган сказав: «Незважаючи на те, що Туреччина стикається з найжорстокішою посухою за 62 роки, ми вирішили збільшити кількість води, що випускається з річки Тигр протягом одного місяця»⁴⁶.

Третім фактором суперечок є транспортування через Туреччину курдської нафти на міжнародні ринки. Ірак стверджує, що РПК незаконно продає нафту через Туреччину з 2013 року без схвалення федерального уряду. Уряд Іраку передав справу про продаж нафти KRG через Туреччину до Арбітражного суду Міжнародної торгової палати в Парижі та подав позов

⁴³ Fadil en Neşmi, "Irak Genelkurmay Başkanı Yarallah: Türkiye'nin Irak topraklarında 5 üssü var", *Şarkul Avsat*. 26 Temmuz 2022.

⁴⁴ Kurdish gains in Iraq and Syria drive Turkish attacks, *Al-Monitor*. URL: <https://www.al-monitor.com/podcasts/kurdish-gains-iraq-and-syria-drive-turkish-attacks-says-researcher-meghan-bodette#ixzz8GVVKPzmC>

⁴⁵ Cengiz S. Three ways for Türkiye and Iraq to boost cooperation, *Arab News*. 7 April 2023.

⁴⁶ Aydın F.T. New Dynamism in Türkiye-Iraq Relations after Sudani's Visit, *Rudaw*. 22 March 2023.

проти Туреччини на 26 мільярдів доларів⁴⁷. Справа, яка тривала близько 10 років, була завершена в березні 2023 року, і суд засудив Туреччину до виплати 1,4 мільярда доларів компенсації. Після рішення суду Туреччина зупинила північний експорт іракської нафти обсягом 450 тисяч барелів на добу. Втрати Туреччини від переривання нафтових потоків становлять трохи більше 1 мільярда доларів⁴⁸. За 80 днів зупинки нафтопроводу, за оцінкою Reuters⁴⁹, іракський курдський регіон втратив понад 2 мільярди доларів. Суперечка між сторонами також призвела до переривання поставок півмільйона барелів сирої нафти на день на світові ринки⁵⁰.

Підсумовуючи сказане, можна передбачити, що відносини Туреччини з Іраком чекає період злетів і падінь. Одним із факторів, який визначатиме турецько-іракські відносини, є те, що на Ірак дедалі більше впливатиме політика Ірану. Оскільки центральний уряд Іраку потрапляє під вплив Ірану, відносини Туреччини з РПК можуть покращитися. У грі регіонального лідерства Туреччина не може потурати Ірану, який хоче імпортувати свій режим у сусідні країни⁵¹.

2.4. Об'єднані Арабські Емірати

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) як держава мають офіційно майже півстолітню історію. Вони були засновані у 1971 р. і є яскравим прикладом державного об'єднання з-поміж країн арабського світу, що змогли протистояти внутрішнім викликам і зовнішнім загрозам регіону і стати сучасною державою з відкритою економікою та надійним суспільством, що і стало результатом того, що ця країна вважається найсильнішим гравцем

⁴⁷ Dourian K. Internal Squabbles, Legal Challenges, and Muddled Policy Impede Kurdish Gas Exports, *The Arab Gulf States Institute in Washington*. 18 May 2022.

⁴⁸ Iraq expert Bilal Wahab says Turkey wants guarantees from Baghdad before allowing Kurdish oil exports to resume, *Al-Monitor*. 15 April 2023. URL: <https://www.al-monitor.com/podcasts/iraq-expert-bilal-wahab-says-turkey-wants-guarantees-baghdad-allowing-kurdish-oil-exports#ixzz8GVWGdoJC>

⁴⁹ Rasheed A., Edwards R. More talks needed to resume Iraq's northern oil exports, *Reuters*. June 19, 2023 URL: <https://www.reuters.com/markets/commodities/turkish-iraqi-officials-discuss-resumption-iraqs-northern-oil-exports-2023-06-19/>

⁵⁰ Türkiye'den Petrol İhracatının Devamı İçin "Anlaşın" Şartı, *Bloomberg*. 25 Ağustos 2023.

⁵¹ Kiran A. Turkey-Iraq Relations in the Spiral of Past and Future, *Centre français de recherche sur l'Irak*. 4 October 2023. URL: <https://cfri-irak.com/en/article/turkey-iraq-relations-in-the-spiral-of-past-and-future-2023-10-04>

регіонального та міжнародного масштабу як за економічними показниками, так і за політичними вимірами.

Оскільки ОАЕ була відносно невеликою державою, її лідери визнали, що захист безпеки країни як від внутрішніх, так і від зовнішніх загроз залежить від вмілого управління дипломатичними відносинами з іншими країнами, особливо великими і потужними сусідами, такими як Іран, Ірак і Саудівська Аравія⁵². Особливістю зовнішньої політики Об'єднаних Арабських Еміратів стало використання виключно мирних інструментів у вирішенні конфліктів, безперебійне постачання видобутої нафти та тримання безпекової парасольки над регіонами Перської затоки й Аравійського півострова. Після терактів 11 вересня 2001 р. ОАЕ у своїй зовнішній політиці також поставили наголос на боротьбі з тероризмом.

Країни Перської затоки є для ОАЕ пріоритетними у міжнародній політиці. Це пояснюється насамперед географічним положенням країн, історичними зв'язками, схожістю державних і економічних систем країн цього регіону.

Відносини між ОАЕ та Іраком сягають 1971 року. Ірак був однією з перших країн, які підтримали незалежність Об'єднаних Арабських Еміратів під час правління Ахмада Хасана аль-Бакра. Після зміцнення відносин у цей період ОАЕ намагалися отримати підтримку Іраку у своїх регіональних і міжнародних питаннях, таких як протистояння з Іраном. З іншого боку, у 1980-х роках ОАЕ підтримували Ірак в ірано-іракській війні, особливо в економічному плані. У 1991 році Об'єднані Арабські Емірати приєдналися до Саудівської Аравії та інших країн Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) в засудженні вторгнення Іраку в Кувейт. Тим часом у 90-х роках, незважаючи на напруженість між двома країнами, ОАЕ постачали Іраку продовольство та ліки на мільйони доларів, порушуючи санкції ООН. Незважаючи на розрив дипломатичних відносин,

⁵² Міністр закордонних справ: Служитель Двох Святинь удосконалив принцип зміцнення міжнародного престижу Королівства. URL: [http:// www.alriyadh.com/832593](http://www.alriyadh.com/832593)

ОАЕ були одним з найбільших постачальників гуманітарної допомоги Іраку і закликали скасувати санкції проти Багдада.

Хоча відносини ОАЕ з Іраком переживали підйоми і падіння, та після повалення режиму Саддама Хусейна та з початком нової ери після 2003 року, ОАЕ були одним із 12 найбільших фінансових спонсорів Керівної ради Іраку для оновлення країни⁵³. З 2003 по 2009 рік компанії ОАЕ інвестували близько 31 мільярда доларів, що становить половину загальних інвестицій у країну за той самий період⁵⁴. Також ОАЕ скасували Багдаду майже 7 мільярдів доларів свого боргу, включаючи відсотки та заборгованість. Підтримка часткового скасування міжнародних санкцій, повне прагнення до суверенітету та територіальної цілісності Іраку та повернення Іраку до арабської спільноти були частинами підходу ОАЕ до Іраку протягом останніх двох десятиліть.

Слід також зазначити, що в останнє десятиліття ОАЕ намагалися конкурувати з впливом Тегерана в Іраку. Зараз ОАЕ все ще стурбовані зростанням влади проіранських угруповань та їхнім впливом на урядові установи Іраку⁵⁵.

Водночас внутрішня конкуренція між ОАЕ та Саудівською Аравією та проведення більш рішучої зовнішньої політики ОАЕ з 2019 року змусили Абу-Дабі зменшити свою залежність від підтримки Сполучених Штатів⁵⁶ та Ер-Ріада щодо Іраку. Важливою частиною підвищеної уваги ОАЕ та зниження напруги з Іраком є частина великої стратегії зміни динаміки регіонального балансу сил і зниження напруги у відносинах з іншими гравцями, такими як Іран, Ізраїль, Туреччина та Сирія.

В останні роки Ірак намагався розширити відносини з важливими та основними країнами арабського світу та створити міст між Іраном та

⁵³10 Examples of International Support for the Renewal of Iraq, *George W. Bush White House Archives*. URL: <https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/infocus/iraq/part7.html>

⁵⁴ Alaca M., Baycar H. Iraq as a Theatre for the Gulf's Geostrategic Ambitions, *LSE Blogs*. June 29, 2021. URL: <https://blogs.lse.ac.uk>

⁵⁵ Foreign relations -United Arab Emirates, *Britannica*. 2 November 2023. URL: <https://www.britannica.com/place/United-Arab-Emirates/Foreign-relations>

⁵⁶Alkinani Z. Current Iraq-Gulf Relations: Economics over Politics? *Arab Center Washington DC*. 23 March 2022. URL: <https://arabcenterdc.org/resource/current-iraq-gulf-relations-economics-over-politics/>

арабськими країнами для нормалізації відносин, заспокоєння регіону та зменшення можливого впливу напруженості на Ірак. Зі свого боку Абу-Дабі намагається змусити Ірак відігравати важливу роль і бути посередником у зниженні напруженості між Іраном, країнами РСАДПЗ, Саудівською Аравією, ОАЕ та США.

Безсумнівно, спільні економічні інтереси змушують Абу-Дабі налагоджувати міцні відносини з Багдадом. Щоб продемонструвати себе як економічний гравець, який не становить загрози, ОАЕ також зосередилися на інвестуванні в енергетичні проекти та комерційні сектори. Абу-Дабі необхідно зміцнити стабільність енергетичного сектору та забезпечити безпеку глобального енергопостачання Іраку.

ОАЕ вживають заходів для диверсифікації своєї економіки та зменшення залежності від нафти. Країна також намагається інвестувати в такі сфери, як відновлювальна енергетика, комерційна інфраструктура, інвестиційні дослідження, реконструкція та збільшення пропускної спроможності портів, збільшення ненафтового сектора економіки і розширення туризму. У всіх цих сферах Ірак є чудовою можливістю для співпраці. Абу-Дабі використовує свою економічну міць для зміцнення свого впливу в Іраку та Курдистанському регіоні країни. У липні 2014 р., інвестувавши 5,5 млрд дол., ОАЕ були серед провідних іноземних інвесторів в Іракському Курдистані⁵⁷.

Протягом останнього десятиліття Абу-Дабі намагався розглянути підходи м'якої сили та потенційний перехід від політичних інтересів до економічних, зосереджуючись на інфраструктурі, ЗМІ, торгівлі, спорту, а також охороні здоров'я в Іраку. Тристороння співпраця ОАЕ з Іраком та «ЮНЕСКО» щодо вивчення, збереження та реставрації культурних цінностей є частиною культурної дипломатії країни. ОАЕ профінансували проект на суму 50,4 мільйона доларів США з відновлення великої мечеті

⁵⁷ Foreign Investment in Kurdistan at \$5.5 billion; UAE Among Top investors, *Rudaw*. 22 January 2014. URL: <https://www.rudaw.net> >

аль-Нурі в Мосулі, яку підірвали бойовики «Ісламської держави»⁵⁸. Абу-Дабі посилює культурну співпрацю, інвестуючи в проекти освіти. Нещодавно було підписано меморандум про співпрацю між Об'єднаними Арабськими Еміратами та Міністерством освіти Регіонального уряду Курдистану (KRG) щодо проекту, спрямованого на впровадження цифрової шкільної програми в Іракському Курдистані. Регіон був першим, хто відкрив арабську цифрову школу в країні 19 січня 2022 року⁵⁹.

Співпраця в боротьбі з епідемією коронавірусу, надання медичного обладнання, вакцинація та надання багатьох різних аспектів підтримки Іраку були частиною зусиль ОАЕ в останні роки. З іншого боку, для ОАЕ дуже важливо зміцнювати історичні зв'язки з арабами.

В 2021 році ОАЕ оголосили про інвестиції 3 мільярдів доларів в Ірак⁶⁰. «Ініціатива була спрямована на зміцнення економічних та інвестиційних відносин, створення нових можливостей для співпраці та партнерства, а також просування економічного, соціального зростання та розвитку на підтримку братнього іракського народу», – йшлося у спільній заяві. Обидві країни погодилися розвивати економічне співробітництво та прискорювати торгівлю та інвестиційні обміни. Сторони також оголосили про створення Ділової ради Іраку та ОАЕ для активізації співпраці. За даними офіційного інформаційного агентства ОАЕ WAM, дві країни також наголосили на важливості зміцнення співпраці у сфері безпеки та оборони та обміну розвідданими у боротьбі з тероризмом. Вони також домовилися про активізацію співпраці в енергетичній сфері, особливо у сфері чистої енергії. Ірак високо оцінив ініціативу ОАЕ щодо реконструкції іракського мінарету Аль-Хадба та Великої мечеті аль-Нурі. Окрім цього, наявність понад 100 еміратських компаній в Іраку та заохочення інвестицій між двома країнами свідчить про серйозність намірів Абу-Дабі щодо розширення своєї

⁵⁸ UAE to fund \$50.4 million project to rebuild Mosul's Grand al-Nuri Mosque, *Reuters*. 23 April 2018. URL: <https://www.reuters.com> >

⁵⁹The Iranian challenge to Arab foreign policy in Iraq, *Centre français de recherche sur l'Irak*. 23rd March 2022. URL:<https://cfri-irak.com> > article

⁶⁰ UAE to invest three billion dollars in Iraq, *Shafaq News*. 4 April 2021. URL: <https://shafaq.com> > Iraq-News

присутності в іракській економіці. Загалом експорт ОАЕ до Іраку у 2021 році становив 14,25 мільярда доларів⁶¹. Крім того, значна частина імпорту Іраку здійснюється комерційними компаніями, розташованими в ОАЕ. Схоже, що Абу-Дабі віддає перевагу збільшенню кількості філій еміратських банків в Іраку та іракських банків в ОАЕ, та включенню Іраку до своїх одних з найбільш економічних сфер. Це зробить Ірак більш залежним від ОАЕ і дозволить ОАЕ перевершити своїх конкурентів.

Разом з тим, слід зазначити, що іракська сторона з більшою чутливістю відноситься до політичної та навіть економічної діяльності Абу-Дабі в Іраку в останні роки. Деякі іракські партії звинувачують ОАЕ у втручанні у внутрішні справи Іраку, спробах призначити про-ОАЕ губернаторів та закулісних діяч під час протестів 2019 року. З їхньої точки зору, роль Абу-Дабі в Іраку через його відносини та зв'язки з іракськими політичними діячами є загрозовою.

Тож різноманітні політичні, економічні та геополітичні фактори будуть впливати на майбутнє відносин між Іраком та ОАЕ, але відхід від попереднього досвіду розриву відносин і періодичної напруженості, збільшення можливостей і зменшення загроз буде основним напрямком стратегії ОАЕ в Іраку. У цій ситуації Абу-Дабі, швидше за все, приділятиме більше уваги економічній дипломатії та інвестиціям і розширюватиме торгово-економічні відносини з Багдадом.

2.5. Пакистан

Зовнішня політика Ісламської Республіки Пакистан (ІРП) значною мірою впливає на ситуацію в Південній Азії, а наслідки її зовнішньополітичних кроків виходять далеко за межі згаданого регіону та чинять вплив на баланс сил у світі. Пакистан – це країна з 220 мільйонним населенням, на яке припадає 250 млрд доларів ВВП. Країна володіє потужним арсеналом ядерної зброї, сильною, дієздатною армією, має

⁶¹ United Arab Emirates Exports to Iraq - 2023 Data 2024, *Trading Economics*. November 2023. URL: <https://tradingeconomics.com/united-arab-emirates/exports/iraq>

значний економічний потенціал для розвитку та реалізації зовнішньополітичних планів. Як один із центрів сили Пакистан займає сильні позиції в Південноазійському регіоні, у якому проживає 40% населення Азії та 22% населення світу, що змушує замислитись про роль Ісламської Республіки Пакистан в безпекових вимірах регіону і світу. Очевидно, що від її дій значною мірою залежить мир і спокій у Південній Азії – регіоні, де зіткнулися інтереси як регіональних, так і глобальних гравців. Тому без аналізу відносин між такими регіональними гравцями як Пакистан та Ірак неможливо скласти адекватне уявлення про особливості геополітичного становища на Близькому Сході.

Щоб правильно зрозуміти геополітичні інтереси Пакистану в Іраку, розглянемо динаміку розвитку їх двосторонніх відносин. Стосунки між двома країнами переживали багато злетів і падінь протягом більш ніж семи десятиліть. Після початкових холодних відносин підтримка Іраком Ісламабаду у війні з Індією 1971 року зробила їх відносини теплішими, але пізніше суперечка навколо ірано-іракської війни викликали напругу у відносинах обох сторін. Пізніше, вторгнення Іраку в Кувейт, окупація Кувейту та війна в Перській затоці в 1990 році ще більше погіршили відносини між двома країнами. Та поява нового політичного порядку в Багдаді після Саддама Хусейна призвела до повної нормалізації пакистансько-іракських відносин⁶². Протягом останніх двох десятиліть різні офіційні особи відвідували дві країни. Однак за останні два роки з'явилися ознаки початку нового витка ширших відносин.

У зв'язку з цим візит міністра військового виробництва Пакистану до Багдада в січні 2021 р., візит міністра оборони Іраку до Ісламабаду в лютому 2021 р., візит міністра у справах релігії Пакистану та начальника штабу армії Пакистану до Іраку в березні 2021 р., візит міністра закордонних справ Пакистану до Іраку в травні 2021 р., зустріч міністра оборони Пакистану з президентом Іраку, візит прем'єр-міністра Іраку до Ісламабаду були одними з

⁶² Karim U. New chapter in Pakistan-Iraq relationship, *Arabnews*. 13 March 2021. URL: <https://www.arabnews.pk/node/1824741>

найважливіших подій. Підписання меморандумів про взаєморозуміння між міністерствами закордонних справ двох країн щодо співпраці у сфері навчання дипломатів та розширення співпраці на міжнародних форумах (ООН та ОІК) зміцнили дипломатичні відносини між Іраком та Пакистаном в останні роки⁶³.

Ірак є однією з країн, яка не має стратегічного конфлікту з Пакистаном і посилює співпрацю з неарабськими регіональними гравцями, такими як Ісламабад. І Ірак і Пакистан прагнуть збалансувати свої відносини з Іраном і Саудівською Аравією та намагаються зберігати нейтралітет перед обличчям конфліктів на Близькому Сході⁶². У цьому відношенні Ісламабад і Багдад неодноразово намагалися сприяти взаємодії між Тегераном і Ер-Ріядом.

Різні релігійні, культурні та соціальні спільності між двома країнами змусили Пакистан приділити більше уваги Іраку. Пакистан з населенням понад 220 мільйонів є однією з найбільш густонаселених країн у світі та має найбільше шіїтського населення після Ірану. В Іраку також шіїтська більшість. Це сприяє тому, що щороку пакистанські шіїти їдуть до Іраку, щоб відвідати святі місця. Присутність пакистанських учених в Іраку та пакистанське походження аятолли Башира Наджафі, одного з релігійних лідерів Іраку, також посилили культурні зв'язки між двома країнами⁶⁴. З іншого боку, в Пакистані багато послідовників секти Кадирія, і щороку кілька караванів їдуть до Іраку, щоб відвідати могилу лідера секти Абдули Кадіра Гілані. Приблизно 200 000 пакистанських паломників⁶⁵ щороку подорожують до Іраку для релігійних обрядів.

В останні роки, окрім візиту пакистанського міністра у справах релігії до Іраку, підписання угоди про сприяння туризму, спрощення видачі віз для туристів, особливо паломників, збільшення авіаподорожей, відкриття

⁶³ Pakistan greatly values its relations with Iraq: Qureshi, *The Express Tribune*. 29 May 2021. URL: <https://tribune.com.pk › story>

⁶⁴ Bonesh F. R. Pakistan's approach in expanding relations with Iraq, *Al-Bayan Center for Planning and Studies*. April 2022, pp.3-12. URL: <https://www.bayancenter.org › uploads › 2022/04 PDF>

⁶⁵ Pakistani Foreign Minister's trip to Iraq: The Latest Seam in Pakistan's Outreach to the Gulf, *Global Village Space*. 3 June 2021. URL: <https://www.globalvillagespace.com ›>

пакистанських представництв у Ербелі та Наджафі створило важливі можливості для розширення туристичного сектору між двома країнами.

В березні 2021 року Пакистан відправив вантаж медичної допомоги до Іраку для боротьби з коронавірусом і призначив 1000 стипендій іракським студентам у 2021 році⁶⁸. Ці підходи можна розглядати як наголос на розширення культурних і дружніх відносинах між двома країнами.

Екстремізм і тероризм стали серйозною проблемою для безпеки Пакистану та Іраку. У зв'язку з цим дві країни посилюють співпрацю в боротьбі з тероризмом, незаконним обігом наркотиків, обміну досвідом та інформацією. Пакистан є однією з країн-виробників зброї. Країна активно виробляє військову техніку та займається підготовкою офіцерів і пілотів. Водночас, останніми роками дві країни приділяли більше уваги візитам військових, зміцненню двостороннього військового співробітництва між двома країнами, а також проводили навчальні курси для іракського військового персоналу в пакистанських інститутах оборонної підготовки. Ірак прагне зміцнити свої системи захисту та проводити операції «проти БПЛА». Таким чином, замовлення 12 винищувачів JF-17 Thunder Block III у Пакистану⁶⁶ може стати важливою допомогою в підтримці безпеки Іраку та збільшенні військового експорту Пакистану. Це також свідчить про постійне зростання двосторонніх оборонних відносин та обмін делегаціями високого рівня між двома країнами.

Тож Пакистан змінює свої пріоритети з геостратегічних на геоекономічні. Уряд Імрана Хана вкрай потребує залучення іноземних інвестицій. Однак, на відміну від торгових відносин між Іраком та Індією, обсяг торгівлі між Іраком та Пакистаном ще дуже малий. В 2020 році обсяг двосторонньої торгівлі склав 64 мільйони доларів⁶⁷. Основними експортними товарами з Пакистану до Іраку є будівельні матеріали, полістирол і рис. Основними продуктами, які експортувалися з Іраку до Пакистану, були

⁶⁶ Siddiq A. Iraq - reasserting past prestige, *The Express Tribune*. 29 September 2021. <https://tribune.com.pk › story>

⁶⁷ Iraq Prime Minister to visit Islamabad on undisclosed date, *Mena Affairs*. 5 September. URL: <https://menaaffairs.com>

нафта, газ, фрукти та нафтовий кокс. Експорт Пакистану в Ірак у 2021 році склав 44,29 мільйона доларів⁶⁸. Імпорт Пакистану з Іраку становив 118,13 мільйона доларів США в 2021 році⁶⁹.

Маючи одну з найбільш густонаселених країн, Пакистан дуже потребує залучення потенційних ринків і нафтопродуктів. Насправді Ірак може бути гарним ринком для пакистанських продуктів харчування. З іншого боку, Ірак міг би зробити хороший внесок у енергозабезпечення Пакистану. Наголос Іраку на його зусиллях вийти на пакистанський нафтовий ринок також може бути спрямований на відкриття основного ринку для іракської нафти та диверсифікацію імпорту нафти для Пакистану.

Останніми роками відносини між Пакистаном та Іраком отримали поштовх завдяки низці обмінів на рівні міністрів. Візит міністра закордонних справ Пакистану до Іраку в липні 2023 року сприяв зміцненню пакистансько-іракських відносин. Під час візиту було підписано три Меморандуми про взаєморозуміння, що стало значним кроком вперед у стосунках між країнами, які домовилися розширювати свої відносини в багатьох галузях. Сфери потенційної співпраці включали водне господарство, сільське господарство, освіту, охорону здоров'я, культурний обмін, створення портових міст-побратимів між Басрою, Карачі та Гвадаром, оборонне виробництво, а також співпрацю в медицині та фармацевтичній промисловості⁷⁰. Міністр закордонних справ висловив рішучість Пакистану підтримувати зусилля з реконструкції та реабілітації Іраку, зокрема у розвитку інфраструктури.

9 серпня 2023 року дві країни підписали конвенцію, яка забезпечить захист від подвійного оподаткування доходів резидентів обох країн, що сприятиме економічному співробітництву між двома країнами, розвитку торгівлі та збільшенню інвестицій⁷¹.

⁶⁸ Pakistan Exports to Iraq - 2023 Data 2024, *Trading Economic*. URL: <https://tradingeconomics.com>

⁶⁹ Pakistan Imports from Iraq - 2023 Data 2024, *Trading Economic*. URL: <https://tradingeconomics.com>

⁷⁰ Chandio S.L. Pakistan-Iraq relations: What did Bilawal Bhutto Zardari's visit achieve? *The Express Tribune*. 10 June 2023. URL: <https://tribune.com.pk > article>

⁷¹ Pakistan, Iraq sign agreement to improve tax mechanism, economic cooperation, *Arab News*. 10 August 2023. URL: <https://www.arabnews.com >>

Таким чином, не маючи територіальних чи геополітичних розбіжностей, Пакистан та Ірак намагаються перетворити свої чудові політичні відносини на більш значуще економічне партнерство. Між тим, за останні роки спостерігається зростання оборонних, політичних і дипломатичних відносин між двома країнами, але відсутність широких економічних відносин є основною слабкістю відносин.

Висновок до 2 розділу

Ірак, який володіє великим ресурсним потенціалом та займає вигідне геостратегічне положення перебуває в центрі уваги таких геополітичних гравців регіону як Іран, КСА, Туреччина, Іран, ОАЕ, Пакістан. Кожна з країн має свої власні лідерські амбітні інтереси, конкретні цілі, завдання та позиції.

Іран, одна з найбільших держав на Близькому Сході, яка володіє стратегічними енергоресурсами та ядерними технологіями, претендує на роль регіонального лідера і лідера мусульманського світу. Іракський напрямок має стратегічно важливе значення для Ірану. Зміцнення контактів з лідерами шіїтської общини, взаємини з курдами в Іраку, розвиток торгово-економічних відносин, розширення двосторонньої військової і технічної співпраці, довгострокові інтереси, які засновані на релігійній спорідненості та ідеології, дають змогу ІРІ посилювати свою роль в Іраку.

Що стосується інтересу КСА в Іраку, то воно переслідує мету залишити Ірак активною частиною арабської спільноти і допомогти йому позбавитися іранського впливу. Країна позиціонує себе як лідера в ісламському світі, прагнучи стримувати вплив Ірану в регіоні для посилення власного, підтримуючи союз з США та проводячи свою незалежну політику. Але, починаючи з 2003 року саме Іран має набагато більший вплив на політику Іраку, ніж Саудівська Аравія. Нездатність КСА розвивати відносини з сунітськими групами – частково внаслідок присутності насильницьких ісламістських угруповань, таких як Аль-Каїда, а потім ІДІЛ – залишила Ірану хороші можливості для зміцнення своєї позиції в політичній, соціальній та

економічній сферах держави.

Метою Анкари є також повернення вагомого впливу на Близькому Сході та перетворення на провідну регіональну державу. Тому з початку 2000-х рр. Туреччина активно поширює свій вплив в Іраку шляхом нарощення товарообороту, здійснення інвестицій та розгортання військової присутності. Турецькі будівельні компанії відіграють важливу роль у відновленні інфраструктури Іраку. Сьогодні, коли арабські держави суттєво ослаблені та роз'єднані і не можуть реагувати на турецькі виклики, склалася дуже сприятлива ситуація для Туреччини стати домінуючою силою в Іраку. Провідною державою, здатною протистояти експансії Туреччини є Іран.

Спільні економічні інтереси змушують Абу-Дабі налагоджувати відносини з Багдадом та зміцнювати свій вплив в Іраку та Курдистанському регіоні країни. Як сильний економічний гравець ОАЕ зосередилися на інвестуванні в енергетичні проекти та комерційні сектори. Включення Іраку до одних з найбільших торгово-економічних сфер, збільшення кількості філій еміратських банків в Іраку та іракських банків в ОАЕ робить Ірак більш залежним від ОАЕ і дозволяє ОАЕ перевершити своїх конкурентів. З іншого боку, Абу-Дабі також намагається змусити Ірак відігравати важливу роль і бути посередником у зниженні напруженості між Іраном, країнами РСАДПЗ, Саудівською Аравією, ОАЕ та США.

Пакистан також намагається включити Ірак у свій план експансії. Різні релігійні (шиїтська більшість населення в обох країнах), культурні та соціальні спільності змусили Пакистан приділити більше уваги Іраку. Крім того, будучи однією з найбільш густонаселених країн, Пакистан дуже потребує залучення потенційних ринків і нафтопродуктів. У цьому контексті Ірак є хорошим внеском у енергозабезпечення Пакистану і гарним ринком для пакистанських продуктів харчування. Разом з тим, і Ірак і Пакистан прагнуть збалансувати свої відносини з Іраном і КСА та сприяти взаємодії між Тегераном і Ер-Ріядом.

РОЗДІЛ 3. ІРАК В ГЕОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСАХ ПОЗАРЕГІОНАЛЬНИХ ГРАВЦІВ

3.1. США

США займають провідне місце в системі міжнародних відносин і здійснюють вплив на більшість країн світу, включаючи країни Близького Сходу, зокрема Ірак. З'ясування ролі США та аналіз їхньої геополітики в близькосхідному регіоні є важливим, оскільки від того, якими будуть наступні дії американського уряду, залежить безпека та стабільність регіону.

Регіон Перської затоки, надзвичайно важливий як в економічному, так і в геополітичному сенсі, зберігає статус одного з ключових в глобальній системі міжнародних відносин вже більше трьох десятиків років⁷². Серед країн світу, геополітичні інтереси яких протягом кількох десятиріч тісно пов'язані з регіоном Перської затоки, найбільш яскраво демонструють свою політику Сполучені Штати Америки, які з останньої чверті ХХ ст. утвердили своє лідерство на Близькому Сході у визначенні політичного порядку денного. Із того часу змінилися 10 президентів, методи та інструменти американської політики, але не змінилася глобальна мета США як одного з головних споживачів нафти у світі – контроль над країнами і природними ресурсами регіону і створення мережі союзників.

Через особливе розміщення цього регіону, наявність тут великих сировинних запасів, США навіть оголосили його зоною своїх життєвих інтересів. Цим же пояснюється і постійне втручання у внутрішні справи близькосхідних держав, зокрема Іраку, ряду провідних країн світу⁷³.

Безумовно, зовнішню політику США щодо Іраку неможливо назвати однорідною. Протягом ХХ та на початку ХХІ століття, стосунки між

⁷² Гребцов В.В. "Іракська свобода" чи друга американсько-іракська війна? *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*: Зб. наук. пр. - Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2004. - Вип. 1.- С.62

⁷³ Бейлс А. Уроки Іракського кризиса / А. Бейлс // *Мировая экономика и международные отношения*. 2004. № 9. С. 70–76.

країнами пережили взлети та падіння - від свого піку в 1950-х роках до найнижчої точки між 1990 і 2003 роками.

Довга та складна історія двосторонніх відносин була більше негативною, ніж позитивною. Ірак був ворогом, другом і лютим ворогом Сполучених Штатів, залежно від адміністрації у Вашингтоні⁷⁴. Безпосередня військова присутність США в регіоні почалась у 1987 р., коли американці змушені були ввести невеликий контингент військ для захисту танкерів із нафтою під час ірано-іракської війни. Послаблення внаслідок ірано-іракської війни обох претендентів на роль лідера в регіоні відповідало інтересам Вашингтона, який домігся зникнення головної перешкоди на шляху посилення його військової та політичної присутності в цьому регіоні. У Вашингтоні з'явилася надія використати ситуацію, що склалася, для відновлення американських позицій як в Іраку, так і в Ірані. Відносини між країнами погіршилися також під час вторгнення Іраку в 1990 році в Кувейт і подальшої війни в Перській затоці 1991 року, яка призвела до більш ніж десятирічного напруженого протистояння.

Кульмінацією американо-іракських відносин в цей час стало вторгнення США в Ірак в 2003 році, яке поклало край Баасистському режиму. Для цих потреб у регіон було спрямовано понад 230 тис. американських військових. Скориставшись приводом - зберігання зброї масового ураження в Іраку та недопущення Хусейном комісії МАГАТЕ до інспекції, керівництво Сполучених Штатів вирішає розпочати військову операцію на теренах Іраку задля знищення "вісі зла", при чому не заручившись офіційним дозволом Ради Безпеки ООН на такі дії.

Пізніше "Доктрина Буша" і похідні від неї акти були розкритиковані через факт відсутності зброї масового ураження на території Іраку, а отже головною метою американського уряду вважається повалення тоталітарного режиму Хусейна, формування там лояльного до себе режиму, установлення контролю над нафтоносними районами країни та постачанням енергоресурсів

⁷⁴ Simon S., Weinstein A. Iraq as It Is: America Can Help the Country, Despite Iranian Influence. *Foreign Affairs*. 27 September 2023. URL: <https://www.foreignaffairs.com> ›

з регіону Перської затоки. Інтервенція в Ірак із самого початку виглядала як контрпродуктивна з погляду ідеологічної та геополітичної користі США на міжнародній арені. Вона спровокувала величезну геополітичну небезпеку – можливий територіальний колапс Іраку внаслідок громадянської війни. Окупація країни призвела до рішучого розколу між сунітами та шиїтами Іраку; курдська проблема погрожувала в будь-який момент вийти з-під контролю США, підриваючи стабільність у ключових країнах Близькосхідного регіону і провокуючи напругу у відносинах США зі своїм давнім союзником – Туреччиною. На регіональному рівні іракська воєнна кампанія Вашингтона була покликана сприяти зміні усієї геополітичної конфігурації БСЄ на користь США. Між тим ця війна не принесла очікуваних у Вашингтоні результатів і мала для США вельми неоднозначні наслідки. За ці роки американцям так і не вдалося створити в Іраку належні умови для становлення стабільної демократичної держави і громадянського суспільства, формування дієздатних національних збройних сил та органів безпеки, відбудови економіки на новій, сучасній основі.

Необхідно також підкреслити ще одну зовнішньополітичну фабулу Сполучених Штатів щодо Іраку - це демократизація, що набула назви “просування демократії”, яку після республіканця Джорджа Буша-молодшого продовжив президент-демократ Барак Обама. Демократизація ставила на меті створення політичних інститутів та перетворення Іраку на республіку за американським зразком. Загалом, Обама намагався виправити помилки попередника, зняти з Іраку ярлик “держави-ізгоя” та перемістити взаємовідносини на партнерський лад. Позитивної ноти додавала ліквідація Усами бен Ладена, керівника терористичної організації “Аль-Каїда”, що поруч із переможеним Іраком складало враження поступового усунення тероризму як проблеми. Однак, непослідовна політика демократизації, послаблення військової присутності, яка спочатку сприймалась зі схваленням американською та іракською спільнотами, призвели до хаосу всередині самого Іраку за участі терористичних організацій, які цей хаос каталізували.

Д. Трамп під час свого правління дотримувався консервативного курсу на Близькому Сході: активно підтримував Ізраїль як головного союзника в регіоні, протидіяв поширенню впливу Ірану в Іраку, стримував Туреччину в її регіональних амбіціях. Адміністрація Трампа вивела частину американських військ з Іраку. Станом на початок 2021 р. в Іраку перебувало 5200 американських військових на трьох базах⁷⁵.

За час свого президенства Трамп мало що змінив у політиці з Іраком, хоча доктринально відмовився від політики “просування демократії”, критикуючи усі кроки попередника. Вже новою метою військової присутності сил Сполучених Штатів в Іраку став моніторинг за Іраном, аби створити ресурси задля його стримання. Тож за Трампа сталася зміна акценту на Близькому Сході – пріоритетом стали національні інтереси США.

За час президентства демократа Джо Байдена ми можемо спостерігати відхід від близькосхідного регіону та зосередження на внутрішніх викликах, що підтверджується заявою про наміри скорочення військових сил США в Іраку. У грудні 2021 р. адміністрація Байдена офіційно завершила бойову місію США, перейшовши до місії «консультувати, допомагати та підтримувати»⁷⁶. Цей перехід сприймався як велика перемога уряду Іраку. Сьогодні уряд Сполучених Штатів і Місія США в Іраку співпрацюють з іракськими партнерами та іракським народом у зусиллях щодо підтримки стабільного, процвітаючого, демократичного та об’єднаного Іраку.

У координації з Глобальною коаліцією по боротьбі з ІДІЛ Сполучені Штати допомогли Іраку в 2017 році звільнити країну від ІДІЛ. Ірак, здається, досяг певної міри стабільності. Після річного політичного вакууму країна нарешті має діючий уряд. Терористичне насильство впало до найнижчого рівня з часів вторгнення США в 2003 році. Навіть підтримувані Іраном збройні формування країни — тривалий час джерело напруги з Вашингтоном — значно зменшили свої атаки на дипломатичні та військові об’єкти США. У

⁷⁵Пашков В., Мищенко В. Близький Схід на перетині геополітичних інтересів великих держав. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 1 (9), 2021. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/article>

⁷⁶Arraf J. U.S. Announces End to Combat Mission in Iraq, but Troops Will Not Leave, *The New York Times*. 9 December 2021. URL: <https://www.nytimes.com/2021/12/09/world/middleeast/us-iraq-combat-mission.html>

своїй промові 4 травня 2023 року у Вашингтонському інституті близькосхідної політики радник з питань національної безпеки Джейк Салліван назвав стратегію США, побудовану на «двійних стовпах стримування та дипломатії», результатом зменшення нападів на США⁷⁷.

Тепер, після двох років відносної стабільності в Іраку та нового уряду в Сполучених Штатах, дві країни стають на шлях до стійких відносин. 7-8 серпня 2023 року лідери оборонних відомств США та Іраку провели перший американсько-іракський Спільний діалог про співпрацю в галузі безпеки у Вашингтоні, таким чином, підтвердивши, відданість двох країн продовженню двосторонньої військової співпраці в усіх сферах та спільний інтерес до регіональної стабільності⁷⁸. Багато чиновників називають це угодою про встановлення «відносин на 360 градусів», тобто це буде довгострокове стратегічне партнерство уряду⁷⁹. Вашингтон прагне також залучити економічні інвестиції в Ірак, щоб допомогти стабілізувати його економіку, одночасно зближуючи його з сусідами в Перській затоці, в тому числі за допомогою військового партнерства. Заохочуючи країни Перської затоки та Йорданію залучати інвестиції до Іраку, державний департамент США намагається змістити економічний центр тяжіння країни від Ірану. Так, в липні 2023 року Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати оголосили про інвестиційні угоди в Іраку на загальну суму 6 мільярдів доларів. Щоб допомогти Іраку зменшити свою залежність від електроенергії Ірану, у лютому 2023 року американська компанія General Electric підписала угоду про будівництво нових електростанцій в Іраку, спираючись на угоду, підписану в 2020 році, на суму 1,2 мільярда доларів щодо капітального ремонту енергетичної мережі країни⁸⁰.

⁷⁷ Knights M. Iraq Is Quietly Falling Apart, *Foreign Affairs*. 5 June 2023. URL: <https://www.foreignaffairs.com>

⁷⁸ U.S.-Iraq Joint Security Cooperation Dialogue Joint Statement, *Department of Defense U.S.* 8 August 2023. URL: <https://www.defense.gov> › us.

⁷⁹ Garamone J. Iraq Examine New Strategic Relationship. *DOD News*. 8 August. 2023. URL: <https://www.defense.gov> › us.

⁸⁰ Szuba J. US, Iraq defense chiefs discuss post-Islamic State strategy, *Al-Monitor*. 10 August 2023. URL: <https://www.al-monitor.com>

Зараз Ірак є ключовим партнером Сполучених Штатів у регіоні, а також голосом поміркованості та демократії на Близькому Сході. Сполучені Штати підтримують енергійну та широку співпрацю з Іраком у дипломатичних, політичних, економічних питаннях і питаннях безпеки відповідно до Стратегічної рамкової угоди між США та Іраком (SFA)⁸¹. На полях двостороннього стратегічного діалогу в серпні 2020 року уряд Іраку підписав меморандум про взаєморозуміння на загальну суму 8 мільярдів доларів потенційних угод з американськими компаніями. Наразі Сполучені Штати є одним із найбільших торговельних партнерів Іраку, а інвестиції американських компаній значно зросли за останні 10 років. Щоб збільшити торгівлю, Сполучені Штати призначили Ірак країною-бенефіціаром, що розвивається, за програмою Загальної системи преференцій, і кілька американських компаній активно працюють в Іраку, в тому числі в секторах енергетики, оборони, інформаційних технологій, автомобілебудування та транспорту. Експорт товарів із США до Іраку у 2022 році становив 899 мільйонів доларів США, що на 8,8 відсотка (73 мільйони доларів США) більше, ніж у 2021 році, але на 56 відсотків менше, ніж у 2012 році. Імпорт товарів США з Іраку у 2022 році склав 10,1 мільярда доларів США, що на 165,3 відсотка (6,3 мільярда доларів США) більше, ніж у 2021 році, що на 48 відсотків менше, порівняно з 2012 роком. Іракський експорт до Сполучених Штатів майже повністю складається із нафти-сирцю. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій США в Іраку у 2022 році становив 997 мільйонів доларів, що на 31,2 відсотка менше, ніж у 2021 році⁸².

Разом з тим, необхідно підкреслити важливість Регіонального уряду Курдистану (KRG) для інтересів США. Його війська пешмерга є ключовими партнерами США в боротьбі з Ісламською державою та іншими екстремістськими групами. В провінції Ербіль розташована база США, яка є однією з найважливіших військових баз Вашингтона на Близькому Сході,

⁸¹ Relations With Iraq, *U.S. Department of State (gov)*. U.S. 6 June 2022. URL: <https://www.state.gov/u-s-r>

⁸² Iraq: Iraq Trade & Investment Summary. *United States Trade Representative*. URL: <https://ustr.gov/Iraq>

служуючи центром спеціальних операцій і плацдармом для операцій як в Іраку, так і в Сирії. Однак, оскільки Вашингтон зараз стурбований загостренням суперництва з Китаєм і війною в Україні, Курдистану, який переживає низку проблем сьогодні, приділяється мало уваги. Іран також використовує проблеми в Курдистані та бездіяльність США, щоб розширити свій вплив на іракську державу. У зв'язку з цим, прем'єр-міністр іракського регіону Курдистан, у приватному листі, надісланому до Білого дому на початку вересня 2023 року, попередив, що Курдистану — і федеральній системі Іраку — загрожує неминучий крах, якщо Сполучені Штати не втручаться. Розпад Курдистану призведе до потрясінь і хаосу з катастрофічними наслідками для іракських курдів і для інтересів США в регіоні. Поки Вашингтон сидить склавши руки, регіон знаходиться на межі потрапляння в орбіту Тегерана⁸³.

Таким чином, стратегічне значення Іраку, країни, яка є найбільшим виробником нафти у складі ОПЕК й одним з основних постачальників США, залишається очевидним. Стабільність Іраку та Іракського Курдистану та їх відносини зі Сполученими Штатами зберігають стабільність у Перській затоці, забезпечують потік глобальної нафтової економіки та допомагають обмежити напругу з Іраном.

3.2. Великобританія та ЄС

На Близькому Сході перетинаються й конкурують також геополітичні інтереси країн ЄС, які мають у регіоні власні стратегічні плани, союзників і ресурси впливу. Починаючи з античних часів, регіон завжди привертав увагу світових імперій, маючи надважливе значення для міжнародної торгівлі й комунікацій. У результаті експансіоністської колоніальної політики в другій половині XIX ст. Велика Британія встановила своє домінування на Близькому Сході, а в 1921 році за рішенням Ліги Націй Лондон отримав мандат на управління Іраком. Протягом 1930-1950-х рр. $\frac{3}{4}$ чверті видобутку

⁸³ Alaaldin R. U.S. Inaction and KRG Divisions Help Iran in Iraqi Kurdistan, *Foreign Policy*. September 29, 2023. URL: <https://foreignpolicy.com>

нафти в регіоні здійснювалося саме британськими компаніями. В 1950-х рр. політичний вплив Британії в регіоні поступово зменшувався. Серед причин втрати Великої Британії домінуючого впливу на Близькому Сході потрібно відзначити процеси колонізації, появу в регіоні нових гравців, передусім США, СРСР й Ізраїлю, постійні проблеми Сполученого Королівства в 1950–1960-х рр.⁸⁴.

Та попри втрату колоніальних володінь і залежних країн, Британія продовжує зберігати політичний вплив на Близькому Сході. Цьому сприяє як присутність понад 1500 британських компаній у регіоні, історичні зв'язки, так і ефективна дипломатична стратегія. З початку 1970-х Велика Британія стала орієнтуватись у регіоні на позицію США, ставши їхнім надійним союзником. За останні 30 років Велика Британія брала участь у всіх військових операціях на Близькому Сході, ініційованих США⁸⁵. Зокрема, у 2003 р. Лондон також підтримав рішення США почати військову операцію проти Іраку, спрямував британський контингент на підтримку американських сил. Як підсумок, протягом 2005–2018 рр. 80 % контрактів на видобуток нафти в Іраку належали американським і британським компаніям.

Франція, реалізуючи свою зовнішню політику на Близькому Сході, також постійно балансує між інтересами США, власними пріоритетами й збереженням підтримки в арабському світі. Основними інтересами Парижу в регіоні, зокрема в Іраку, є захист і просування французьких компаній, боротьба з міжнародним тероризмом, стримування потоку мігрантів із регіону до Європи. Так, у липні 2023 року, Ірак підписав угоду на 27 мільярдів доларів із французькою компанією TotalEnergies, яка дозволить збільшити видобуток нафти всередині країни, тим самим зменшуючи залежність Іраку від іранського газу і дасть можливість компанії виграти від потенціалу іракського ринку.

⁸⁴ Стрільчук Л. (). Близький Схід у системі геополітичних координат: виклики та загрози. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. Серія: історичні науки. 2019. № 7. С.97–103.

⁸⁵ Охошин О. Трансформація британської політики на Близькому Сході. *Научно-аналитический вестник ИЕ РАН*. 2020. № 6. С. 45–51.

У контексті відходу США з регіону, консолідації нового покоління лідерів у Перській затоці та паралельно з посиленням партнерства з арабськими країнами Перської затоки лідерство Франції в Іраку базується на оновленому політичному підході. Утративши колишні сильні позиції на Близькому Сході, Франція сьогодні прагне зберегти домінуючий вплив у деяких країнах. Так, президент Е. Макрон намагається бути учасником розв'язання регіональних конфліктів у ролі арбітра. Починаючи з 2019 року збільшення двосторонніх візитів свідчить про твердий намір Франції підтримувати суверенітет Іраку та стратегію регіонального посередництва. Також під час саміту в Багдаді 28 серпня 2021 року, на якому зібралися ключові регіональні лідери, Еммануель Макрон зробив заяву про те, що французькі війська залишаться стояти в Іраку для боротьби з тероризмом, навіть якщо країну покинуть військові США⁸⁶.

ЄС є партнером Іраку з 2003 року і їх відносини та ситуація з безпекою в Іраку залишаються дуже важливими для ЄС. Зв'язки Іраку з державами ЄС, які надали країні в 2004—2008 роках допомогу у відновленні господарства у розмірі 2,14 млрд. євро отримали позитивну динаміку⁸⁷. З того часу одним із найважливіших напрямів взаємодії Іраку з ЄС була розробка зв'язків у галузі нафтової індустрії, постачання нафти, нафтопродуктів і газу, в яких були зацікавлені обидві сторони.

Завдяки своєму історичному та геостратегічному значенню Ірак ідеально вписується в зовнішньополітичний компас ЄС. По-перше, маючи величезні запаси вуглеводнів – п'яті у світі – і, будучи другим за величиною виробником нафти в картелі ОПЕК, Ірак залишається ключовим гравцем у світовому постачанні енергії та в енергетичній безпеці багатьох європейських країн. Кілька європейських енергетичних компаній, таких як ENI, Total або Shell, відіграли важливу роль у розвитку нафтової промисловості Іраку та зберегли цінні інтереси та діяльність у країні.

⁸⁶ Iraq hosts summit aimed at easing regional tensions, *Al Jazeera*. 28 August 2021. URL:<https://www.aljazeera.com>

⁸⁷ Ахмад Р. Ф. Зовнішня політика стосовно Іраку після 2003 р. // Р. Ф. Ахмад [Електронний ресурс] // *Арабський інститут стратегічних досліджень*. URL:<http://www.airssforum.com/f128/t44596.html>

По-друге, але не менш важливо, ЄС є 4-м найбільшим торговельним партнером Іраку. Згідно зі звітом Європейської комісії загальний обсяг торгівлі товарами між ЄС та Іраком в 2020 році склав 10,690 млрд євро, що становить 12,1% від загальної торгівлі товарами Іраку зі світом в тому ж році⁸⁸. Імпорт ЄС становив 7,3 мільярда євро, і він в основному складався з палива та гірничодобувної продукції (7,25 мільярда євро, 99,3%) Експорт ЄС склав 3,5 мільярда євро. Він був більш різноманітним, ніж імпорт, і в ньому переважали машини та транспортне обладнання (1,4 млрд євро, 40,0%), за якими йшли сільське господарство та сировина (0,7% млрд євро, 20,0%), а також хімікати (0,7 млрд євро, 20,0%). У 2022 році загальний обсяг торгівлі товарами між країнами збільшився і склав 23,503 млрд євро⁸⁹.

Але незважаючи на помітну активізацію політики ЄС у сфері торгівлі щодо Іраку, тут слід зазначити, що двостороння торгівля залишається слабо диверсифікованою та в ній переважно домінують мінеральне паливо та нафтопродукти, на які припадає 99,7% загального імпорту ЄС з Іраку. Двостороннє економічне партнерство між ЄС та Іраком відстає від партнерства Іраку з Китаєм і Туреччиною — першим і другим за величиною торговими партнерами Багдада відповідно — на які припадає 29% і 18% загального обсягу торгівлі. Тим не менш, розширення ролі ЄС у цьому регіоні може змінити це за умови ефективного впровадження диверсифікації та економічних реформ в Іраку.

Разом з тим необхідно відмітити, що ЄС є провідним донором в Іраку. З 2014 року ЄС надав понад мільярд євро у відповідь на кризу в Іраку, з них понад 500 мільйонів євро гуманітарної допомоги переміщеним іракцям і сирійським біженцям в Іраку, 320 мільйонів євро на фінансування розвитку країни, а після спалаху COVID -19, понад 30 мільйонів євро на підтримку системи охорони здоров'я Іраку та полегшення доступу до вакцинації проти COVID-19 для переміщених осіб. ЄС через своїх партнерів надає Багдаду

⁸⁸ EU trade relations with Iraq, Europa.eu. 15 December 2020. URL: <https://policy.trade.ec.europa.eu>

⁸⁹ European Union, Trade in goods with Iraq, Europa.eu. 19 April 2023. URL: https://webgate.ec.europa.eu › details_iraq_en PDF

екстрену підтримку продовольством та медикаментами, реалізує програми будівництва базового житла, систем водопостачання та освітніх закладів. Ці зусилля вкрай важливі, оскільки, за даними на кінець 2019 р., 6,7 млн іракців, як і раніше, потребують гуманітарної допомоги⁹⁰. Більш того, ЄС став одним із небагатьох донорів, які взяли зобов'язання щодо надання Іраку допомоги на безоплатній основі⁹¹.

У 2018 році ЄС ухвалив нову стратегію щодо Іраку. Рішення стосується укладення Угоди про партнерство та співпрацю між ЄС та його державами-членами, з одного боку, та Іраком, з іншого боку, підписаної в 2012 році, але повністю реалізованою лише в 2018 році. На підтвердження готовності відігравати ключову роль у відновленні Іраку ЄС висловив бажання стати співорганізатором міжнародної конференції в Кувейті в лютому 2018 року, спрямованої на сприяння реконструкції країни після перемоги над ІГ⁹². На конференції учасники висловили готовність надати Іраку 30 млрд дол. на реконструкцію, у тому числі 400 мільйонів євро було виділено Брюсселем, тоді як збитки, завдані йому за роки конфліктів, санкцій та трирічної війни з ІГ, оцінювали в 88 млрд дол⁹³. У сфері безпеки ЄС з 2017 року зосередився на розбудові потенціалу та реформі сектору безпеки (РСБ) для Сил безпеки Іраку (ISF), головним чином через свою цивільну консультативну місію (EUAM-Ірак), яку було продовжено до квітня 2022 року. Паралельно кілька країн ЄС мають війська на місцях, які діють у рамках Глобальної коаліції проти Ісламської держави та забезпечують навчання, матеріально-технічне забезпечення та антитерористичну підтримку ISF.

Пріоритетним сектором для ЄС є сфера освіти. Наразі ЄС реалізує низку ініціатив, спрямованих на реформування сектору освіти в Іраку. Зокрема, коштом Євросоюзу фінансується здійснюваний Британською Радою

⁹⁰ Mueller U. Humanitarian Situation in Iraq, *United Nations in Iraq*. 10 July 2019. URL: <https://iraq.un.org> ›

⁹¹ Sulaivany K. Kuwait to host conference on reconstruction of Iraqi cities destroyed by IS war, *Kurdistan24*. 9 January 2018. URL: <https://www.kurdistan24.net/en/news/8798fbfa-f5cc-44c4-91e5-55fc1b92725f>

⁹² EU to co-chair Kuwait International Conference for the Reconstruction of Iraq // Delegation of the European Union to Iraq. 9 February 2018. URL: https://eeas.europa.eu/delegations/iraq/39668/eu-co-chair-kuwait-international-conference-reconstructioniraq_ga

⁹³ Allies promise Iraq \$30 billion, falling short of Baghdad's appeal, *Reuters*. 14 February 2018. URL: <https://www.reuters.com>

проект з розширення доступу до освіти для найбільш вразливих груп, насамперед дівчаток та дітей з обмеженими можливостями (вартість – 14 млн євро). Іншим проектом, який реалізує Британська Рада, є ініціатива TANAWER (у перекладі з арабської — діалог), спрямована на сприяння міжрелігійному діалогу у молодіжному середовищі. Проект розрахований на 2017-2020 рр. та мав бюджет 4,9 млн євро⁹⁴.

В останні роки підтримка Іраку з боку Європейського Союзу та його держав-членів була зосереджена на гуманітарній допомозі та боротьбі з тероризмом.

Таким чином, вищевикладене свідчить про готовність ЄС відігравати провідну роль у стабілізації та постконфліктному відновленні Іраку, так як дестабілізація країни загрожує негативними наслідками для всього Близького Сходу, а також Європи, де побоюються перетворення країни на джерело транскордонних викликів та загроз, таких як тероризм та нелегальна міграція. У Євросоюзі вважають, що Ірак має унікальну можливість стати наріжним каменем нової архітектури регіональної безпеки, що ґрунтується на співпраці та взаємовигідних інтересах, а не суперництві. З цієї причини Брюссель готовий сприяти збереженню балансу всередині країни та регіональної стабільності. Таким чином, прагнення ЄС відігравати більш значущу роль в Іраку визначається не лише побоюваннями перед викликами та погрозами, що виходять із цієї країни, а й певною мірою геополітичними амбіціями Брюсселя. Та, незважаючи на зацікавленість Євросоюзу у стабілізації Іраку, його можливості, в порівнянні зі Сполученими Штатами чи регіональними гравцями, як і важелі впливу на Багдад, обмежені. Проте, як відзначають багато європейських дослідників, ЄС сприймається в Іраку як нейтральний гравець, що дає йому певну перевагу⁹⁵. У той же час, саме зараз, коли країна перебуває у стані глибокої кризи, а США виявляють все менше

⁹⁴ TANAWER // Delegation of the European Union to Iraq. *Eeas.europa.eu*. 5 December 2019. URL: https://eeas.europa.eu/delegations/iraq_en/71572/TANAWER

⁹⁵ Mapping European leverage in the MENA region, *European Council on Foreign Relations*. December 2019. URL: https://www.ecfr.eu/specials/mapping_eu_leverage_mena/iraq

інтересу до Іраку, Євросоюзу необхідно зміцнити співпрацю з Багдадом для стабілізації країни та регіону⁹⁶.

3.3. КНР

Сучасна світова геополітична обстановка відрізняється помітним посиленням «китайського» чинника у світовій політиці. Нині Китай – найбільша економіка за купівельною спроможністю у світі, яка має стратегію досягнення свого цивілізаційного лідерства на планеті. Одним із результатів економічного розвитку стало посилення впливу Пекіна в близькосхідному регіоні, що є основним енергетичним сировинним придатком для нього. Судячи з регулярності та якості економічної взаємодії між Китаєм та державами Близького Сходу, можна сказати, що йому вдалося успішно реалізувати свою геополітичну стратегію, яка дозволяє зміцнювати відносини з багатьма країнами, зокрема з Іраком.

Після вторгнення Сполучених Штатів в Ірак у 2003 році відбулося зниження ролі США в регіоні. Це очевидно грає на користь Китаю. Китайський економічний успіх сприяє поширенню думки, що Китай є найбільш прийнятною альтернативною моделлю, що претендує на місце Сполучених Штатів, оскільки його історично-соціальні традиції мають більше спільного з культурою Близького Сходу. У той час як Вашингтон здійснював активне військове та політичне втручання в справи регіону з метою надання підтримки «дружнім» урядам, вибіркового просування демократичних та ринкових реформ і ліквідації загроз американським інтересам, Пекін спрямовував зусилля на покращення міждержавних відносин, які не були б обтяжені додатковими військово-політичними факторами. Китаю вдалося зайняти свою нішу в регіоні, в якому він ніколи раніше не відігравав значної ролі.

Тут варто зауважити, що Китай є 2-м економічним партнером країн близькосхідного регіону, тоді як 4 з 6 провідних експортерів нафти до КНР

⁹⁶ A call for increased European de-escalation efforts in the Middle East, *European Council on Foreign Relations*. 8 January 2020 URL: <https://www.ecfr.eu/article/commentary>

знаходяться саме на Близькому Сході. Це Саудівська Аравія, Іран, Ірак та Оман. Звідси КНР імпортує 56 % своєї нафти (зазначимо, що у 2015 р. Китай імпортував 335,5 млн т нафти; темпи зростання його імпорту цієї сировини становлять 8-10 % щорічно)⁹⁷. Що стосується двосторонніх відносин між Китаєм та Іраком, то вони досі залишаються дуже тісними та дружніми. Вони почали поступово розвиватися після того, як дві країни встановили дипломатичні відносини 25 серпня 1958 року. Проте під час кризи в Перській затоці в 1990 році Китай припинив економічні, торгові та військові обміни з Іраком відповідно до відповідних резолюцій ООН. Китайсько-іракські відносини також постраждали від війни в Іраку в 2003 році. Але десятиліття війни, санкцій і міжконфесійного конфлікту не завадили Китаю вести бізнес в Іраку. Навпаки, Китай став торговим партнером номер один для Іраку, а Ірак – третім за обсягом постачальником нафти для Китаю після Саудівської Аравії та Росії. У 2008 році китайська компанія CNPC стала першою іноземною компанією, яка підписала угоду про видобуток нафти з урядом Іраку з моменту вторгнення США у 2003 році.

Китай, безумовно, зацікавлений в Іраку з огляду на його великі природні ресурси. Азіатський гігант імпортує близько 40% іракської нафти⁹⁸. Протягом усього часу Китай намагався розширити свій вплив в Іраку та знайшов у Багдаді партнера, який дуже потребує підтримки для своїх зусиль з реконструкції та відновлення. Іраку потрібні 88 мільярдів доларів на його потреби у відбудові після ІДІЛ — достатня можливість для Пекіна підвищити свою помітність через інвестиції та будівництво. Незважаючи на триваючі регіональні та глобальні потрясіння, Китай не припинив своїх інвестицій на Близькому Сході. Він продемонстрував надійність і послідовність у своїх торгових відносинах з Іраком і отримав вигідні контракти. Країна стала головним торговим партнером Іраку, а імпорт іракської нафти становить 85% її бюджету. Ірак є шостим за рахунком у

⁹⁷ Xiaolin M. Impetus for Peace and Development. What can China offer the Middle East? / Ma Xiaolin // *Beijing Review*. 4 February 2016. No 5-6. PP. 16–19.

⁹⁸ Gomez C. China continues to expand into Iraq through the Silk Road Belt. *Atalayar*. 4 February 2022. <https://atalayar.com/en/content/china-continues-expand-iraq-through-silk-road-belt>

регіоні MENA, хто отримує китайські інвестиції, що становлять 9 % від усіх китайських інвестицій у регіоні. У період з 2005 по 2017 рік китайські інвестиції в Ірак становили 18,7 млрд дол., з яких 88 % було спрямовано на енергетичний сектор, 7 % - на нерухомість та 5 % - на комунальні послуги⁹⁹.

Ірак є основним партнером Китаю в регіоні Перської затоки. За даними китайського університету Фудань, країна вважається третім за величиною бенефіціаром китайських інвестицій у 2021 році в рамках ініціативи Сі Цзіньпіна «Один пояс, один шлях» (ОПОШ) / (BRI)¹⁰⁰. Його запаси нафти та стратегічне розташування виявляються критичними для BRI, що спонукає Китай поглиблювати свої економічні зв'язки на Близькому Сході через мільярдні будівельні та енергетичні контракти. У 2021 році Пекін уклав нову будівельну угоду в Іраку на суму близько 10,5 мільярдів доларів — сума, що становить майже одну шосту частину інвестицій китайської ініціативи ««Один пояс, один шлях» того року»¹⁰¹. Ірак став одним із провідних торговельних партнерів Китаю на Близькому Сході, і в У 2022 році обсяг двосторонньої торгівлі між двома країнами сягнув 53,37 млрд доларів США з річним зростанням на 42,9% порівняно з 2021 роком¹⁰².

Країни надають великого значення китайсько-іракським відносинам. Нинішній прем'єр-міністр Іраку Мухаммад Шиа ас-Судані також закликав до зміцнення відносин між арабськими державами та Китаєм під час регіонального саміту в грудні 2022 року з президентом КНР Сі Цзіньпіном. На заході в Ер-Ряді Судані попросив Китай взяти на себе ключову роль в економічному розвитку всього регіону, який, за його словами, потребує китайського досвіду та технологій у різних сферах — «зокрема, у боротьбі з бідністю та епідеміями, у розвитку сільського господарства та у боротьбі з опустелюванням». Судані сказав, що його країна з нетерпінням чекає

⁹⁹ Волович О. Енергетичний аспект близькосхідної політики Китаю . *Борисфен Інтел*. 22 August.2019. URL: <https://bintel.org.ua > china>

¹⁰⁰ Iraq was top target of China's Belt & Road in 2021 - study. *Reuters*. 2 February 2022. <https://www.reuters.com>

¹⁰¹ Alaca M. China's Iraq investments and its growing foothold in the Middle East. *ORSAM-Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*. 19 April 2022. URL:<https://www.orsam.org.tr>

¹⁰² Iraq – China Trade and Developments. *Middle East Briefing*. 9 October 2023. URL:<https://www.middleeastbriefing.com > news >>

приєднання до ініціативи «Один пояс, один шлях» та інших інвестиційних, енергетичних та інфраструктурних проєктів¹⁰³.

Як було зазначено вище, в 2021 році Ірак став головним одержувачем китайських інвестицій і ключовою ланкою пекінської ініціативи «Один пояс, один шлях». Майже через 20 років після початку війни в Іраку мільярди китайських юанів інвестуються в різноманітні проєкти. Нові угоди включають будівництво електростанції у провінції Кербела, реконструкцію міжнародного аеропорту в Насірії та розробку газового родовища Мансурія поблизу кордону з Іраном¹⁰². У грудні 2021 року Ірак підписав угоду з китайськими компаніями Power Construction Corporation of China і Sinotech про будівництво 1000 шкіл, які будуть оплачуватися за рахунок нафтопродуктів¹⁰⁴.

Разом з тим, слід зазначити, що присутність Китаю в Іраку призводить до численних ускладнень. Перший виклик стосується економічних і соціальних питань. Безробіття серед молоді надзвичайно високе, більшість з них – малокваліфіковані працівники. Ця ситуація призвела до антикитайських настроїв серед місцевих жителів, які не мають доступу до роботи в китайських компаніях, як було обіцяно під час переговорів з урядом¹⁰⁵. Наприклад, у 2022 році повідомлялося про численні антикитайські протести в країні¹⁰⁶. Щоб подолати ці проблеми, Китай намагається створити хороший імідж серед місцевого населення. Ця стратегія часто спирається на просування проєктів розвитку: країна займається будівництвом шкіл, медичних центрів, туристичних проєктів (таких як проєкт «Щасливе місто» в Курдистані)¹⁰⁷, університетів, дамб і будинків.

Разом з тим, необхідно відзначити, що уряд Іраку також все більш

¹⁰³ Iraqi PM calls for closer ties with China, *Al-Monitor*. 9 December 2022. URL: <https://www.al-monitor.com> ›

¹⁰⁴ Chinese firm wins Iraq power plant contract, *Energy Utilities*. 12 October 2021. URL: <https://energy-utilities.com/chinese-firm-wins-iraq-power-plant-contract-news114677.html>

¹⁰⁵ Faris al-Omran. Chinese projects in Iraq provoke increasing resentment among locals. *Al-Mashareq*. 11 January 2022 https://almashareq.com/en_GB/articles/cnmi_am/features/2022/01/11/feature-02

¹⁰⁶ China – Iraq Issue Heats Up As Baghdad Is Caught Between East And West, *Silk Road Briefing Chine*. 16 February 2022. URL: <https://www.silkroadbriefing.com>

¹⁰⁷ BRI: Chinese company to implement mega tourism project in Erbil. *ZAWYA*. 31 October 2021. URL: <https://www.zawya.com>

підозріло ставиться до присутності Китаю¹⁰⁸ і хоче якомога більше диверсифікувати своїх інвесторів і партнерів, щоб уникнути єдиного іноземного впливу.

Всупереч ініціативам США щодо жорсткої сили, Китай використовує стратегії «м'якої сили» в Іраку, зокрема економічні інвестиції та політику позаблоковості та невтручання¹⁰⁹. Постійні успіхи в стратегічному партнерстві Іраку та Китаю можуть посилити вкрай необхідний відхід від моделей іноземного втручання. Тому зростаюча присутність Китаю на Близькому Сході в рамках BRI, здається, заважає регіональній стратегії США. У той час як США намагаються відійти від Близького Сходу вже більше десяти років, Вашингтон все ще стурбований загрозою для своєї все ще сильної політичної, економічної та військової присутності в регіоні. Окрім США, Іран і Туреччина, які також активно і глибоко пов'язані з Іраком, уважно стежать за діями Китаю.

Хоча Багдад також висловлював глибоку стурбованість контролем Китаю над іракськими ресурсами, викликає занепокоєння те, що в осяжному майбутньому Ірак може стати маріонеткою в руках Китаю, який штовхає країну у так звані боргові пастки, за допомогою яких Пекін може конфіскувати активи, якщо йому винні гроші. Єдиний спосіб протистояти цим зусиллям, здається очевидним, це для США активізувати свої дипломатичні та економічні зусилля для зміцнення демократії Іраку, що зміцнить його незалежність і суверенітет іракського народу.

Отже, як заявляють експерти, у 2023 році співпраця Китаю та Іраку продовжить розвиватися, навіть якщо обсяг інвестицій не збільшиться. Чи сприятиме участь Китаю стабілізації ситуації в Іраку та навколо нього? Можливо це так і станеться через стурбованість Китаю перебоями з поставками нафти. Наразі зрозуміло, що Китай повільно, але впевнено

¹⁰⁸ Yang J. Iraq worried about China's control over oil. *The Washington times*. 5 September 2022. URL: <https://www.washingtontimes.com>

¹⁰⁹ Mazonier J. China's economic presence in Iraq: challenges and survival strategy. *French Research Centre on Iraq*. 10 November 2022. URL: <https://cfri-irak.com> › article

зміцнює свої позиції в Іраку та на Близькому Сході в цілому, і ця нова реальність вплине на глобальну конкуренцію за владу в усьому світі.

3.4. Російська Федерація

Російські геополітичні цілі щодо Близького Сходу пов'язані з намірами керівництва РФ відновити російський вплив на держави даних регіонів, передусім, на противагу США, Євросоюзу і Китаю, які активно посилюють свої геополітичні позиції у зазначених напрямках. Стосовно інтересів Росії в Іраку необхідно сказати, що Республіка Ірак викликає перш за все економічний, політичний та військовий інтерес.

У чому ж полягає важливість Іраку для Росії?

По-перше, Ірак є однією з арабських країн, які мають давні та дружні зв'язки з Росією.

По-друге, Ірак володіє багатими нафтовими і газовими ресурсами, які важливі для Росії як для інвестицій, так і для конкуренції у виробництві та постачанні енергії (такі великі російські корпорації, як «Газпром» та «Лукойл» беруть участь в іракському нафтовидобуванні).

По-третє, присутність ІДІЛ та інших терористичних угруповань в Іраку та Сирії, а також серйозні занепокоєння Росії щодо безпеки їхньої діяльності поблизу своїх кордонів.

По-четверте, присутність американських військ в Іраку та спроби США обмежити діяльність Росії як суперника.

По-п'яте, у Росії налічується 25 млн мусульман, потенційних туристів-прочан до святих місць в Іраку¹¹⁰.

Безумовно, найважливішим стратегічним інтересом Росії на Близькому Сході є запаси нафти і газу в цьому регіоні. Будучи одним із трьох найбільших світових виробників вуглеводнів, Росія робить життєво важливу ставку у майбутнє світового ринку нафти та газу. Тому не дивно, що російські інтереси в Іраку, де експорт нафти і газу становить понад 90

¹¹⁰ Islam in Russia, *Al Jazeera*. 7 March 2018. URL: <https://www.aljazeera.com>

відсотків доходів, вбачали необхідність в тому, що Росія інвестувала в енергетичний сектор країни в цілому 10 мільярдів доларів. На початку 2022 року російські чиновники пообіцяли найближчим часом вкласти 20 мільярдів доларів у проекти з видобутку вуглеводнів.

Що стосується співпраці між двома країнами, то вона бере свій початок з 1959 року, коли було повалено Королівство Ірак і створено державу-республіку. Відтоді у відносинах між Росією та Іраком спостерігається позитивна динаміка, незважаючи на злети та падіння, оскільки Ірак був відомий як один із головних партнерів Радянського Союзу в арабському світі. Договір про дружбу та співробітництво, який Радянський Союз та Ірак підписали 9 квітня 1972 року, заклав міцну правову основу двосторонніх відносин. СРСР допомагав в індустріалізації Іраку та був його найбільшим постачальником зброї. Перші роки 1990-х відомі як період стагнації у двосторонніх відносинах, коли Росія боролася з наслідками розпаду СРСР, а Ірак потрапив під міжнародні санкції після Кувейтської кризи. Однак Росія почала відроджувати відносини з дружніми країнами, включно з Іраком, починаючи з 1997 року, оскільки вона була відповідальною за частину міжнародної програми «Нафта в обмін на продовольство» відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН.

Після вторгнення США в Ірак у 2003 році Росія рішуче виступила проти удару США по Іраку і висловила протест проти будь-яких дій поза рамками Статуту ООН, у зв'язку з чим США виступили з гарантіями того, що Росія не втратить своїх інвестицій та економічного впливу в Іраку. Військова кампанія США та повалення С. Хусейна змусили Росію змінити тактику та висунути ідею продовження співпраці з цією країною у війні проти міжнародного тероризму. Росія сподівалася, що зміна тактики дозволить російським компаніям брати участь у нафтових проектах в Іраку, так як з падінням режиму Саддама в 2003 році Росія втратила потужного клієнта. Експорт до Іраку на той рік становив понад 50 відсотків загального експорту Росії в регіон, і Росія була першим торговим партнером Іраку. Торгівля між

двома країнами скоротилася у вісім разів, в порівнянні з 1989 роком¹¹¹. Втрати Росії оцінювалися в мільярди доларів. У 2008 році Путін списав 12,9 мільярдів доларів іракського боргу радянських часів в обмін на нафтову угоду на 4 мільярди доларів¹¹¹.

У 2009 році російські енергетичні компанії, такі як Лукойл і Газпром, підписали великі нафтові контракти з Іраком. У наступні роки були підписані інші нафтогазові контракти в регіоні Іракського Курдистану. У 2012 році Кремль підписав з урядом Іраку угоди на постачання зброї на 4 мільярди доларів. Згідно зі звітом російської держкорпорації оборонної промисловості (Ростех) у 2012 році, ці контракти зробили Ірак другим за величиною імпортером російської зброї після Індії нарівні з Китаєм¹¹².

Про те, що Росія прагне посилити свій вплив в Іраку, свідчить ще і той факт, що лише в 2019 році відбулося шістдесят візитів офіційних осіб Росії та Іраку. Дві країни провели вісім засідань Спільної економічної комісії, на останньому з яких у квітні 2019 року в Багдаді між двома країнами було підписано 16 угод про співпрацю в різних сферах. Москва прагне домогтися впливу, незважаючи навіть на пов'язані з цим ризики. Коли наприкінці 2019 року спалахнули масштабні антиурядові протести, які викликали занепокоєння багатьох західних чиновників, російське посольство залишалося відкритим, а міністр закордонних справ Росії Лавров відвідав Багдад та Ербіль.

Окрім інвестицій в енергетичний сектор і продажу зброї, що є основним напрямком співпраці між двома країнами, інша мета Росії у розширенні зв'язків з Іраком впливає з проблем безпеки. Посилення так званої Ісламської держави в Іраку та Сирії (ІДІЛ), яка залучила добровольців у деяких мусульманських регіонах Росії, було одним із основних джерел занепокоєння Росії щодо поширення екстремізму та тероризму поблизу своїх кордонів. Тому Росія підтримала Ірак, надавши зброю в боротьбі з ІДІЛ.

¹¹¹ Bonesh F.R. Russia's goals and approach to Iraq, *Al-Bayan Center for Planning and Studies*. June 2022. URL: <https://www.bayancenter.org> ›

¹¹² Russia-Iraq Relations: from Economic Interests to Geopolitical Objectives, *المالدي بدين و سد ياسى مطالعات مركز ز*, 7 September 2020. URL: <https://www.ipis.ir>

Ще одна мета, яку Росія переслідує у своїх відносинах із країнами Західної Азії, включно з Іраком, - це посилення ролі Росії в регіоні. Росія добре усвідомлює, що незбалансована поведінка та ворожа політика США щодо окремих країн регіону надали найкращу можливість для більш активної присутності Москви в регіоні. Країни регіону вітали таку політику, дозволяючи Росії зміцнити свій вплив у відносинах з ними. Наразі Москва, безумовно, досягла успіхів за останні роки та грає в довгу і тиху геополітичну гру, яка приносить дивіденди.

1 березня 2022 року посол Росії в Іраку Ельбрус Кутрашев підтвердив бажання Москви зберегти та розширити свій інвестиційний портфель в Іраку, який оцінюється в 14 мільярдів доларів, який здебільшого зосереджений у нафтогазовому секторі. З них 2 мільярди доларів було виділено Курдистану. Кутрашев також підкреслив труднощі, з якими може зіткнутися Ірак у пошуку альтернативних інвесторів, оскільки компаніям доведеться виділяти 20-25% своїх бюджетів на безпеку, інвестуючи в країну, і наголосив на десятиліття досвіду російського бізнесу в Іраку¹¹³.

Незважаючи на оптимістичну риторику Кремля, офіційні особи Іраку обережно ставляться до поглиблення економічних зв'язків з Росією через ймовірність довгострокових санкцій проти Москви. Ірак отримав запити від європейських і американських покупців нафти, які могли б дозволити йому відмовитися від російських інвестицій, а Центральний банк Іраку та Торговий банк закликали компанії уникати грошових переказів до Росії, щоб ізолювати економіку від західних санкцій.

Враховуючи цю політику та рекомендації, Ірак, швидше за все, докладе зусиль щодо диверсифікації комерційних зв'язків свого енергетичного сектора та поступово зменшить свою залежність від російських інвестицій у наступні роки. Це сильно вплине на Іракський Курдистан, де «Роснефть» у жовтні 2017 року отримала контрольний пакет акцій у 60% свого головного

¹¹³ Russia reaffirms interest in Iraq and Kurdistan Region, *Rudaw*. 1 March 2022. URL: <https://www.rudaw.net> › world

нафтопроводу за 1,8 мільярда доларів. Оскільки «Роснефть» не змогла отримати прибуток від своїх 4 мільярдів доларів інвестицій в енергетику в Іракському Курдистані в 2017-19 роках та її плани продавати газ з Іракського Курдистану через Туреччину в Європу розбиті посиленням санкцій, перспективи Москви на вигідні угоди в регіоні Курдистану зменшилися.

Разом з тим, необхідно відзначити, що нещодавнє зближення Саудівської Аравії та Ірану заклало основу для посилення впливу Росії та Китаю в Іраку. За словами аналітика нафтового ринку Саймона Воткінса, Росія та Китай посилили свій вплив у нафтовій промисловості Іраку за рахунок США після примирення між Саудівською Аравією та Іраном у березні 2023 року за посередництва Пекіна¹¹⁴. В інтерв'ю Sputnik, опублікованому 18 липня 2023 року, речник Міністерства закордонних справ Іраку Ахмед аль-Саххаф заявив, що російські компанії, які працюють в Іраку, рухаються вперед до багатообіцяючих, «перспективних» інвестицій в нафтові і газові родовища, підкресливши, що наступний етап стане свідком нової взаємодії між Багдадом і Москвою в енергетичних сферах, що зміцнить відносини між двома країнами¹¹⁴.

11 жовтня 2023 року Путін прийняв у Москві прем'єр-міністра Іраку Мухаммеда Шайа аль-Судані в рамках Російського енергетичного тижня. Основною темою були двосторонні енергетичні відносини. Путін відмітив, що в Іраку досить успішно працюють російські найбільші компанії, які загалом інвестували близько 19 мільярдів доларів, і ця співпраця, яка є досить ефективною в цій сфері, буде тільки розширюватися¹¹⁵.

Незважаючи на те, що війна Росії в Україні вже мала серйозні негативні економічні наслідки для Іраку, який імпортує 50% своїх поставок продовольства, продовження війни збільшить виклики у відносинах між країнами, що може глибоко вплинути на найближчу траєкторію розвитку іракської економіки. Хоча прогрес, досягнутий у російсько-іракській

¹¹⁴ Russian investment in Iraq reaching new and promising stage: Official, *The Cradle*. 18 July 2023. URL: <https://new.thecradle.co>

¹¹⁵ Iraqi PM hails Russian collaboration in OPEC+, *The Cradle*. 11 October 2023. URL: <https://new.thecradle.co>

співпраці за останнє десятиліття, навряд чи буде знищений війною, Багдад, швидше за все, обмежить свою співпрацю з Москвою основними сферами та подолає вплив санкцій, прийнявши справді багатополярну зовнішню політику.

3.5. Індія

Індія має зв'язки із Західною Азією з доісторичних часів. Культурна взаємодія та економічна торгівля між Долиною Інду і Месопотамією датуються 1800 р. до н. е. Десятиліттями відносини між Індією та Перською затокою визначалися нафтою. Однак інтереси Індії в Перській затоці виходять за межі імпорту нафти та газу. У той час як Західна Азія має фінансову спроможність, Індія має неперевершений потенціал та інвестиційну спроможність.

Ірак був однією з небагатьох країн, з якими Індія встановила дипломатичні відносини відразу після його незалежності у 1947 році. Обидві нації підписали "Договір про безстроковий мир і дружбу" в 1952 році та угоду про співпрацю у культурних справах в 1954 році, які встановили і зміцнили зв'язки між країнами. До 1970-х років Ірак вважався одним із найближчих союзників Індії на Близькому Сході. Незважаючи на те, що Ірак був політично підтримуючим другом і часом головним постачальником нафти, двосторонні відносини почали втрачати оберти з 1990-х років. Основними причинами були окупація Іраком Кувейту, війна в Перській затоці 1991 року та застосування режиму перевірок санкцій. Війна в Іраку також завдала шкоди добробуту індійських робітників у Перській затоці, сприяла зростанню цін на бензин і призвела до зриву міжнародної торгівлі Індії.

З початку війни в Іраку Індія підтримувала вільний, демократичний, плюралістичний, федеративний та єдиний Ірак. Індія відреагувала на нагальні потреби Іраку в допомозі та економічній реконструкції, як безпосередньо, так і в рамках міжнародних зусиль під егідою ООН. У 2003 році Індія виділила

20 мільйонів доларів на допомогу іракському народу¹¹⁶. Крім того, у 2004 році Індія внесла 10 мільйонів доларів до Фонду реконструкції, щоб допомогти Іраку з інвестиціями, реконструкцією та розвитком. У квітні 2022 року Індія внесла 200 000 доларів США до Слідчої групи ООН для сприяння притягненню до відповідальності за злочини, вчинені ІДІЛ в Іраку¹¹⁶.

У післявоєнному сценарії Індія намагалася відновити свої перервані зв'язки з Іраком. У 2012 році Ірак став другим за величиною постачальником нафти-сирцю в Індію, таким чином знову зосередившись на двосторонніх відносинах. Загальний обсяг двосторонньої торгівлі стабільно зростав після 2010 року завдяки зростанню імпорту нафти. У 2019-20 фінансовому році двостороння торгівля з Іраком оцінювалася в 25,61 мільярда доларів США, що становить приблизно 3,25% від загальної зовнішньої торгівлі. А вже у 2021-2022 роках вона склала 34,33 мільярда доларів США, що становить близько 3,32% від загальної зовнішньої торгівлі, що свідчить про кількісне зростання завдяки активізації економічної діяльності, збільшення імпорту нафти та високі ціни на нафту. Протягом 2022-2023 років двосторонній товарообіг склав 37,08 мільярда доларів США. Це включає імпорт на суму 34,385 мільярда доларів США та експорт на суму 2,696 мільярда доларів США. Зараз Ірак став 7-м найбільшим торговим партнером Індії¹¹⁷. Індія відкрила своє консульство в Ербілі, столиці регіону Курдистан, у серпні 2016 року для подальшого зміцнення економічних і комерційних відносин з Іраком. Ірак має своє консульство в Мумбаї, головним чином для релігійних віз для індійців.

Індія є одним з найбільших імпортерів і споживачів нафти в світі. Ірак став найбільшим постачальником нафти в Індію в 2018 році і зберіг свої позиції в 2020 - 2021 роках¹¹⁸. Ірак поставив 35,71 млн. тонн нафти до Індії протягом квітня-листопада 2021 р. А вже протягом 2021-2022 років було

¹¹⁶ India-Iraq Bilateral Relations. *Embassy of India, Baghdad, Iraq*. July 2023. URL: <https://www.eoibaghdad.gov.in>

¹¹⁷ India - Iraq Relations. *Embassy of India, Baghdad, Iraq*. URL: <https://www.eoibaghdad.gov>

¹¹⁸ Iraq maintains top position as India's crude oil supplier in 2018-2019, *ETEnergyworld*. .30 April 2019. URL: <https://energy.economicstimes.indiatimes.com> >

поставлено до Індії 56,5 млн тонн сирової нафти, що становить 25,7% від загального імпорту нафти в Індію. Державні нафтові компанії Індії, включаючи IOCL, HPCL і BPCL, є основними імпортерами нафти з Іраку та виявляють глибокий інтерес до нафтового сектору Іраку.

Окрім імпорту нафти, Індія також імпортує такі товари, як необроблена вівна та сірка з Іраку. Індійський експорт до Іраку складається із зернових, чавуну та сталі, м'яса та м'ясопродуктів, фармацевтичної продукції, агрохімікатів, косметики, виробів з гуми, фарби, дорогоцінних каменів та ювелірних виробів, кераміки, виробів з металів, верстатів, електричної техніки та інструментів, транспортного обладнання, електронних товарів, ремесла, цукру, чаю, одягу.

Нью-Делі надає важливого значення розширенню економічної дипломатії з Іраком на основі його зовнішньополітичних інтересів. Тому запрошення Індії інвестувати в енергетичний сектор Іраку, а плани Багдаду досягнути більшого видобутку нафти та побудувати нафтові резервуари в країнах Азії, можуть стати хорошою можливістю для Індії інвестувати та підвищувати роль енергетики у відносинах між двома країнами¹¹⁹.

Разом з тим, Індія та Ірак поділяють спільні регіональні занепокоєння щодо ситуації в Сирії, Ірані, Єгипті та Туреччині, а також щодо Палестини. Індія продовжує допомагати Іраку у боротьбі з тероризмом та розглядає питання про співпрацю з іншими державами для посилення потенціалу іракських сил безпеки, щоб вони могли ефективно боротися з терористами. Процвітаючий Ірак, вільний від терору, принесе користь не лише Іраку та Індії, а й усьому світу.

У зовнішній політиці Індія користується своєю добре відомою «м'якою силою» на Близькому Сході. Нейтралітет країни зробив її посередником і безпечною країною, що підвищує її привабливість в Іраку. Контакти між людьми та інституційні контакти призвели до того, що Індія стала одним із найбільш улюблених напрямків для іракців, які шукають якісне медичне

¹¹⁹ Bonesh F. R. How India views Iraq and important areas of cooperation between the two countries. *البيان مركز* والخط يطل للدراسات 01/03/2022. URL: <https://www.bayancenter.org>

лікування. Під час пандемії відповідно до «повітряної угоди» між країнами понад 10 000 громадян Іраку вирушили до Індії на лікування. Іракські фармацевтичні компанії активно беруть участь у різноманітних заходах, організованих в Індії. Щорічно країна надає допомогу Іраку в рамках Індійської організації технічного та економічного співробітництва (ІТЕС) у навчанні посадових осіб уряду Іраку. Індія також пропонує іракським студентам можливість отримати вищу освіту в Індії в рамках «Загальної стипендії» (GSS), організованої Індійською радою культурних відносин (ICCR). На 2023-24 роки Іраку було виділено 50 стипендій. Понад 10 000 іракських студентів отримали ступінь доктора філософії, магістра та бакалавра, навчаючись в Індії. У лютому 2019 року уряд Індії переглянув рекомендації щодо подорожей до Іраку, дозволяючи громадянам Індії вибірково подорожувати до безпечніших районів Іраку. Загалом у 2021 році Місією було видано 14 981 віз різних категорій для медичного лікування, туризму, освіти та бізнесу. Індія залишалася кращим напрямком для іракців пройти лікування та здобути вищу освіту і приблизно 11029 медичних віз (квітень 2021 - січень 2022) видано після послаблення візових норм. Є прямі рейси Iraq Airways з Багдада до Нью-Делі, Мумбаї та Ахмедабаду (із зупинками в Басрі та Наджафі). Air India розпочала свою діяльність в Іраку після більш ніж 25 років перерви¹¹⁹.

До війни в Перській затоці в 1991 році в Іраку було понад 80 000 громадян Індії. Більшість із них покинули Ірак ще до початку війни. Після вторгнення 2003 року тисячі індійських робітників були найняті підрядниками для надання різних послуг іноземним військовим базам в Іраку. Багато з них виїхали через погіршення безпекової ситуації з в країні. Після скасування рекомендацій уряду Індії щодо заборони поїздок індійців до Іраку, які діяли з 2004 по травень 2010 року, кількість індійських робітників постійно збільшувалась у більш стабільному регіоні Курдистану, де були кращі зарплати та умови праці на сталеливарних заводах, нафтових компаніях та будівельних проектах. Коли ІДІЛ захопила значні частини Іраку

в 2014 році, уряд Індії евакуював тисячі громадян Індії з Іраку. Наразі в Індії працює понад 8000 працівників в проєкті нафтопереробного заводу в Ербелі. Загальна кількість індійців в Іраку зараз оцінюється приблизно в 17 000, переважно в регіоні Курдистану, Басрі, Наджафі та Ербелі. Вони швидко розширюють індійську громаду, таким чином, підвищуючи роль Індії в Іраку. Щороку 40 000 паломників з Індії відвідують святині в Багдаді, Наджафі та Кербелі. Близько 5000 паломників з Індії відвідали Кербелу та Наджаф під час Арбаїну, 40-денного періоду жалоби, у вересні 2022 року¹¹⁷.

Індія є передовою країною в галузі технологій, космосу, ядерної енергетики, виробництва електроенергії, сільського господарства, різноманітних проєктів і індійські компанії можуть зробити значний внесок в їх розвиток. Іраку потрібна Індія для відновлення та отримання міжнародного і азіатського впливу. Тож є багато сфер взаємного інтересу. Ці сфери потребують серйозних зусиль для зміцнення та розвитку відносин у наступні роки.

Висновки до 3 розділу

З останньої чверті XX ст. на Близькому Сході, зокрема в Іраку, утвердилось лідерство США у визначенні політичного порядку денного. Стратегічне значення Іраку, країни, яка є найбільшим виробником нафти у складі ОПЕК й одним з основних постачальників США, залишається очевидним: стабільність Іраку та його відносини зі Сполученими Штатами зберігають стабільність у Перській затоці, забезпечують потік глобальної нафтової економіки та допомагають обмежити напругу з Іраном.

Зовнішня політика США щодо Іраку протягом XX та на початку XXI століття переживала багато злетів та падінь та кульмінацією цих відносин стало вторгнення США в Ірак в 2003 році під приводом зберігання зброї масового ураження в Іраку - факт, який пізніше не був підтверджений. Тому головними справжніми цілями військового вторгнення США до Іраку були повалення режиму С. Хусейна, формування там лояльного до себе режиму,

установлення контролю над нафтоносними районами країни та постачанням енергоресурсів з регіону Перської затоки. Наразі Сполучені Штати є одним із найбільших торговельних партнерів Іраку, а інвестиції американських компаній значно зросли за останні 10 років.

Ірак ідеально вписується в зовнішньополітичні інтереси ЄС так як він залишається ключовим гравцем у світовому постачанні енергії та в енергетичній безпеці багатьох європейських країн. Дестабілізація Іраку загрожує негативними наслідками для всього Близького Сходу, а також Європи, де побоюються перетворення країни на джерело транскордонних викликів та загроз, таких як тероризм та нелегальна міграція. Незважаючи на зацікавленість Євросоюзу у стабілізації Іраку, його можливості в порівнянні зі Сполученими Штатами чи регіональними гравцями, як і важелі впливу на Багдад, обмежені. Проте, як відзначають багато європейських дослідників, ЄС сприймається в Іраку як нейтральний гравець, що дає йому певну перевагу.

Стратегічні інтереси Британії в Іраку полягають у можливості впливати на нафтову цінову політику та боротьбі з міжнародним тероризмом. Виходячи з домінування США, Лондон з початку 1970-х рр. тісно координує свою позицію з Вашингтоном, виступаючи його надійним союзником.

Французька зовнішня політика у регіоні балансує між інтересами США, власними пріоритетами і збереженням підтримки в арабському світі. Основними інтересами Парижу в Іраку є просування французьких компаній, боротьба з міжнародним тероризмом, стримування потоку мігрантів з регіону до Європи. Лідерство Франції в Іраку базується на оновленому політичному підході, що сприяє перетворенню Парижа на ключового гравця Заходу в Іраку. Так, президент Е. Макрон намагається бути учасником розв'язання регіональних конфліктів у ролі арбітра. Починаючи з 2019 року збільшення двосторонніх візитів сприяють зміцненню відносин у політичній, дипломатичній, економічній та культурній сферах на основі стратегічної дорожньої карти, підписаної в травні 2019 року.

Маючи амбіції здобути статус нової ключової сили в близькосхідному регіоні, Пекін також повільно, але впевнено зміцнює свої позиції в Іраку, який також приваблює Китай через величезні потоки енергоресурсів та стратегічне розташування. Незважаючи на десятиліття війни, санкції і міжконфесійні конфлікти, Китай не припинив вести бізнес в Іраку. Навпаки, Китай став торговим партнером номер один для Іраку, а Ірак – третім за обсягом постачанням нафти для Китаю після КСА та Росії. В 2021 році Ірак став головним одержувачем китайських інвестицій і ключовою ланкою пекінської ініціативи «Один пояс, один шлях». Мільярди китайських юанів інвестуються в різноманітні будівельні та енергетичні проекти.

Всупереч ініціативам США щодо жорсткої сили, Китай використовує стратегії м'якої сили в Іраку- економічні інвестиції та політику невтручання, що приносить успіхи в стратегічному партнерстві Іраку та Китаю.. Роль Китаю у відбудові Іраку та зростання китайсько-іракських відносин прискорюють присутність Пекіна в Іраку за рахунок США. Однак контроль Китаю над іракськими ресурсами викликає занепокоєння в Багдада, і в осяжному майбутньому Ірак може стати маріонеткою в руках Китаю, який штовхає країну у боргові пастки. Єдиний спосіб протистояти цьому- це для США активізувати свої дипломатичні та економічні зусилля.

Російські геополітичні інтереси щодо Іраку пов'язані з намірами керівництва РФ відновити вплив і посилити свою роль, передусім, на противагу США, Євросоюзу і Китаю. Найважливішим стратегічним інтересом Росії є багаті нафтові і газові ресурси Іраку, які важливі для Росії як для інвестицій, так і для конкуренції у виробництві та постачанні енергії. Тому Москва намагається підтримувати діяльність російських нафтогазових компаній «Газпром» та «Лукойл» в Іраку, щоб отримати прямі економічні вигоди та зберегти і підвищити свої позиції у виробництві та розподілі світових вуглеводневих ресурсів. Наразі Москва досягла успіхів за останні роки та грає в довгу і тиху геополітичну гру, яка принесе дивіденди, якщо США не зможуть переорієнтуватися та обмежити Росії простір для маневру.

Інша мета Росії у розширенні зв'язків з Іраком впливає з проблем безпеки. Посилення ІДІЛ, яка залучила добровольців у деяких мусульманських регіонах Росії, було одним із основних джерел занепокоєння Росії щодо поширення екстремізму та тероризму поблизу своїх кордонів.

Відносини між Індією та Іраком також десятиліттями визначалися нафтою. Протягом останніх кількох років Ірак незмінно був серед провідних постачальників сирової нафти до Індії. Однак сьогодні інтереси Індії виходять за межі імпорту нафти та газу. Індія має неперевершений потенціал та інвестиційну спроможність. Країна стала також одним із найбільш улюблених напрямків для іракців для медичного лікування, туризму, здобуття вищої освіти та бізнесу. Завдяки активізації економічної діяльності постійно зростає двостороння торгівля. За період з квітня по листопад 2021 року вона становила 19,84 мільярда доларів США. Ірак зараз став 5-м за величиною торговим партнером Індії. Тому стабільність Іраку є не лише регіональним інтересом Індії, а й глобальною політичною архітектурою.

Таким чином, у середньостроковій перспективі США збережуть ключову роль в Іраку, але їх вплив у наступне десятиріччя зменшиться. Цьому сприятимуть як конкуренція з боку регіональних гравців, зменшення американської військової присутності в регіоні, так і відсутність єдності позицій західних держав, оскільки Франція також прагне розширити свій вплив в Іраку.

РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО СТАНОВИЩА ІРАКУ

Із 2003 року Республіка Ірак на шпальтах світових ЗМІ була представлена здебільшого в негативному світлі через постійний внутрішній хаос, політичну нестабільність та спорадичні спалахи насильства. За останні два десятиліття Ірак постраждав від кількох хвиль інтенсивних конфліктів. Вторгнення в Ірак багатонаціональної коаліції на чолі зі Сполученими Штатами та Великобританією в 2003 році повалило баасистський режим Саддама Хусейна та назавжди змінило життя мільйонів іракських громадян та геополітичне становище країни в регіоні. Країна потребувала економічної реанімації та повсюдної реконструкції. Період відносного затишшя на початку 2010-х років був порушений підйомом екстремістського угруповання «Ісламська держава» в 2014 році, яке захопило близько 1/3 території Іраку, поки не було розгромлено іракськими військами за підтримки міжнародної коаліції під проводом США в 2017 році. Унаслідок конфлікту загинуло близько 18 тис. осіб, 36 тис. отримали поранення, а близько 5 млн людей покинули своє постійне місце проживання. Країна протягом усього періоду зазнавала руйнувань та вбивств від терористів: у проміжку між 2003 і 2017 роками загинуло близько 180 000 цивільних.¹²⁰

Сьогодні Ірак переживає найстабільніший період з 2003 року. Збройне насильство зберігається в різних формах, але воно є спорадичним, фрагментованим і локалізованим. Однак країна залишається крихкою та розділеною, а її народ стикається з цілою низкою проблем.

Розглянемо детальніше актуальну ситуації в Іраку за 20 років після вторгнення.

Для відновлення країни після війни з ІДІЛ потрібно 88 млрд \$. З 2016 по 2018 рік уряд Іраку отримав позики від МВФ, Світового Банку та інших

¹²⁰ Влада Іраку. Дослідження практик відновлення країн після руйнації. *Інститут аналітики та адвокації*. 2022/10. URL: [https://iaa.org.ua > uploads > > irak-pdf](https://iaa.org.ua/uploads/irak-pdf)

кредиторів на суму близько 18 млрд \$. У 2018 році починає діяти Фонд реформ, відновлення та реконструкції Іраку (I3RF). Фонд співфінансують Ірак з Канадою, Німеччиною, Швецією та Великобританією. Платформа зосереджує свої зусилля на національних реформах та підвищенні впливу приватного сектору економіки. Обіцяна сума фінансування — 123,4 млн¹²⁴.

У жовтні 2020 року уряд приймає Білу книгу економічних реформ. Документ створено для економічного відновлення Іраку. Але Біла книга не розв'язує проблему зміни клімату для Іраку, яка все більше загрожує країні крахом продовольчої безпеки. Нестача води та опадів ослаблюють сферу с/г. Північний Ірак традиційно був житницею для країни, однак 90 відсотків виробництва в регіоні є богарним, а іригаційна інфраструктура стара, пошкоджена або взагалі відсутня. Фермери все частіше кидають свої поля, переїжджаючи в міста. Це означає, що Ірак стає залежним від імпорту зерна в той час, коли світові ціни на продовольство та добрива досягли рекордного рівня, значною мірою через війну в Україні.

Суттєво знижує шанси у реалізації документа політична криза та інституційна слабкість, поєднані з засиллям корупції та відсутністю комунікації. Десятиліття військових конфліктів, іноземна інтервенція, тероризм, санкції та нестача інвестицій завдали важкої шкоди іракській економіці. На початку 2010-х років практично кожен сектор вимагав відновлення та величезних капіталовкладень. Понад 30% працездатного населення опинилися без роботи. За даними Світового банку, безробіття серед іракської молоді у 2018 р. становило 36%, що становить серйозну проблему особливо тому, що Ірак є однією з країн світу, де найвища частка молодих людей у загальній кількості населення¹²¹. Значна частина жителів Іраку перебувала у скрутному становищі: доходи понад 20% іракців обчислювалися на рівні нижче за межі бідності.

При цьому необхідно підкреслити, що сильна залежність країни від нафти впливає на соціально-економічну ситуацію в країні. За даними

¹²¹ The World Bank Annual Report 2018. *World Bank*. URL: <https://documents.worldbank.org> > ...

Світового Банку, за останнє десятиліття доходи від чорного золота становили понад 99% експорту, 85% державного бюджету та 42% ВВП¹²². Незважаючи на те, що Ірак у 2010-ті роки був шостим виробником «чорного золота» та третім експортером рідкого палива у світі, його показник бідності, згідно з оцінкою Світового банку, був одним із найвищих у групі країн з доходами вищими за середній рівень¹²³. Уряд мало робив для того, щоб відлучити Ірак від сильної залежності від нафтової ренти та диверсифікувати економіку. Це призвело до роздутого державного сектора, який характеризується патронажем, і до браку робочих місць для нових випускників. Майже кожен третій опитаний іракець віком від 18 до 24 років хоче виїхати з країни, що можна трактувати як звинувачення на адресу політичного класу країни та свідчення давньої проблеми корупції.

Незважаючи на великі запаси природного газу, Ірак зараз покладається на імпорт газу з Ірану. США та європейські партнери Іраку прагнуть покінчити з цією залежністю та допомогти Іраку стати енергетично незалежним. Однак політичні та економічні потрясіння в Іраку за останні кілька років зупинили інвестиції в потужності для виділення та переробки газу з іракських нафтових родовищ, і натомість величезна кількість газу, пов'язаного з видобутком нафти, спалюється. Це залишає Ірак все ще залежним від імпорту газу та електроенергії з Ірану. Ця ситуація є яскравою ілюстрацією складності викликів безпеці Іраку та невдач управління, які складним чином взаємодіють із його залежною від нафти економікою, бурхливою регіональною динамікою та екологічними проблемами.

Таким чином, сучасний кризовий стан економіки Іраку, різкі коливання глобальних нафтових цін протягом останнього десятиліття та пов'язане з ними падіння доходів від експорту нафти з усією очевидністю продемонструвало об'єктивну необхідність здійснення диверсифікації економіки та структурних перетворень з метою кардинального зменшення залежності іракської економіки від нафти.

¹²² Економіка Іраку. *Інститут аналітики та адвокації*. URL: <https://iaa.org.ua/uploads/2022/10/irak-pdf>

¹²³ World Development Indicators. *DataBank*. URL: <https://databank.worldbank.org>

Незважаючи на те, що Ірак, завдяки своєму географічному положенню має потенціал, щоб стати регіональним транзитним хабом, стан логістики та низька ефективність діяльності прикордонних митних пунктів не дозволяє йому користуватися цією перевагою. Місцеві та іноземні трейдери втрачають вагому частину своїх доходів через бюрократичні тяганини та надмірні побори на іракських кордонах. Згідно з “The Doing Business 2020”, експорт з Іраку обходиться в 4,9 рази дорожче, ніж у середньому в країнах Близького Сходу і Північної Африки, при цьому він займає в 4,2 рази більше часу, ніж в інших державах арабського регіону. У результаті Ірак за показником «транскордонна торгівля» посідав у 2020 р. лише 181 місце серед 190 країн, що брали участь у рейтингу ¹²⁴. Таким чином, важливим пріоритетом для країни є модернізація системи управління зовнішньоторговими операціями.

Сьогодні в державі, що розташована на перетині інтересів головних регіональних та позарегіональних акторів, зберігається важка безпекова ситуація. Низка парамілітарних організацій, невідконтрольних центральній владі, спровокувала конфесійні конфлікти серед населення, через що зберігається загроза початку нової збройної боротьби на території країни.

На цьому фоні у жовтні 2021 року в державі відбулися довгоочікувані позачергові парламентські вибори, які стали наслідком антиурядових протестів 2019-2020 рр. проти корупції, низького рівня життя та іранського впливу на країну. За результатами перше місце посів опозиційний шиїтський блок «Садристський рух», названий за прізвищем його лідера, ісламського проповідника Муктади аль-Садра, який виступає за нормалізацію відносин з арабськими державами, виведення всіх іноземних військ і угруповань з Іраку (на території республіки присутні сили західної коаліції – близько 49 країн, в тому числі військовий контингент США; з іншого боку – проіранські «Сили народної мобілізації», які фінансуються Тегераном) та припинення спроб інших країн втручатися у внутрішні справи республіки.

¹²⁴ Doing Business 2020. *World Bank*. URL: <https://documents1.worldbank.org> › pdf ›

Іракці активно підтримують ідеї та програми аль-Садра, які спрямовані в тому числі на боротьбу з корупцією, яка є однією з найгостріших внутрішньодержавних проблем. Незважаючи на той факт, що політик є шіїтом, зміцнення позицій його прихильників у парламенті невігідне Тегерану, який активно перешкоджає просуванню ідей садристів. Втілення ідеї «незалежного від зовнішніх сил Іраку» загрожує національним інтересам Ірану з формування зони свого впливу на Близькому Сході.

Тож сьогодні Ірак продовжує знаходитись у стані політичної нестабільності, переживши ще одну політичну кризу 2021–2022 років, коли еліти не змогли домовитися про новий уряд протягом більше року після загальних виборів у жовтні 2021 року. Очевидно, що політична нестабільність, всеосяжна корупція, активність непідконтрольних державі угруповань є також негативними факторами, що стримують розвиток країни та перешкоджають партнерству між Іраком та його сусідами. Сьогодні у сфері дипломатії найміцніші стосунки та зв'язки Іраку з США та Іраном. Іран є найбільшим торговим партнером Іраку, дві країни також активно співпрацюють у боротьбі з "Ісламською державою". Вплив Ірану в Іраку значною мірою здійснюється через шіїтські політичні угруповання. Що стосується США, то вони залишаються головним джерелом підтримки безпеки Іраку та військової допомоги та допомоги на розвиток. Близько 2500 військовослужбовців США залишаються в країні на запрошення Іраку, виконуючи роль консультанта.

Маючи міцні стосунки з США та Іраном, останніми роками Ірак намагається диверсифікувати свої дипломатичні та економічні відносини, зокрема з арабськими державами Перської затоки, та віднайти свою нову роль на міжнародній арені в статусі посередника в регіоні. Так, за підтримки Франції, Ірак організував два регіональні саміти — один у Багдаді, інший в Аммані, Йорданія — з метою деескалації регіональної напруженості. У 2021 році в Іраку відбулися переговори між Іраном і КСА, які перебувають у

напружених відносинах¹²⁵. Завдяки посередництву Багдада вже відбулося відновлення дипломатичних зв'язків між Ер-Ріядом та Тегераном. Таким чином, Ірак розраховує, що його дипломатичні ініціативи та внесок у стабілізацію регіону можуть розширити вплив Багдада на сусідів.

Та не менш важливим питанням для Іраку сьогодні залишається курдська проблема, яка являє собою складну систему протиріч у внутрішній політиці Іраку. З моменту свого виникнення курдське питання постало в ряд найбільш складних національних і міжнародних проблем, що обумовлено центральним геостратегічним становищем Курдистану на близькосхідній політичній арені¹²⁶. В Іраку проживає 5,5 млн. курдів. Вони мають широку політичну автономію на півночі країни, яка була закріплена в новій Конституції Іраку (2005 р.) Іракський Курдистан отримав власний парламент, уряд, створив збройні сили Peshmerga («ті, що йдуть на смерть»), що нараховують сьогодні близько 90 тис. чоловік, службу безпеки. Але процес конституційної реорганізації Іраку після повалення режиму С. Хусейна залишився незавершеним і у взаєминах курдського регіонального уряду та центральної влади Іраку від самого початку визначилася низка глибоких протиріч, які і досі не знайшли взаємоприйняттого розв'язання.

Першим з них є питання щодо кордонів автономії, яка фактично контролює більшу територію, ніж офіційно входить до її складу. У цьому зв'язку найбільшим предметом територіальної суперечки є багате нафтою місто та район Кіркук, який курди оголосили своєю історичною столицею. Другою сферою протистояння Багдада та Ербіля є видобування та експорт вуглеводнів. У супереч позиції федеральної влади, курдський регіональний уряд здійснює самостійну політику у нафтогазовій галузі, забезпечуючи для себе незалежне від Багдада джерело доходів. Згідно з офіційними даними на грудень 2013 року, запаси нафти в Іракському Курдистані оцінювалися в 45

¹²⁵ Іран погрожує Саудівській Аравії. Чи буде нова війна? *Главком*. 2 листопада 2022. URL: <https://glavcom.ua/interviews>

¹²⁶ Дюрре М. Э. Самоопределение курдов в Сирии: истоки, формы и международные перспективы // *Вестник МГИМО-Университета*. 2017. №4. 186 с.

млрд дол, а загальноіракські – в 120 млрд дол.¹²⁷. З огляду на величезну частку нафтової продукції Іракського Курдистану в загальному обсязі виробництва Іраку, курдський регіон набував особливого значення для подальшого розвитку усієї країни. Але курс РК на фактично незалежну від Багдада розробку нафтогазових родовищ та залученню відповідних іноземних інвестицій у РК викликали критику та протидію з боку Багдада, а спроби досягти стійкого компромісного рішення щоразу зазнавали невдачі¹²⁸.

Фактично самостійною виявилась і політика Іракського Курдистану у сфері безпеки та оборони. Курдська автономія не є суверенною державою, але має власні збройні сили пешмерга, на які центральний уряд істотно не впливає. Окрім цього, Іракський Курдистан сформував розгалужену систему міжнародних відносин, які відображають інтереси автономії, а не Багдада. РК проводить активну зовнішню політику та зміцнює дипломатичні відносини з Іраном, Туреччиною та США. 29 країн мають дипломатичну присутність у Курдистані, в той час як Курдистан має представництва в 14 країнах.

Усі ці протиріччя підштовхнули політичні сили Іракського Курдистану до дискусії про відділення, результатом чого стало проведення 25 вересня 2017 року референдуму про незалежність. Це в свою чергу актуалізувало питання пошуку найбільш оптимальної моделі співіснування Іраку та Курдистану. Однією з альтернатив відокремлення Іракського Курдистану від Іраку може стати закріплення його особливого статусу та чітке визначення механізмів вирішення конфліктів, особливо щодо управління ресурсами та спірними територіями. Ще до появи загрози з боку ІД, такі вчені, як Ліам Андерсон і Гарет Стенсфілд, запропонували створення моделі «асиметричної федерації» в Іраку з особливим статусом для Іракського Курдистану¹²⁹. Вони стверджують, що включення положення в Конституцію Іраку щодо визнання курдського питання як унікального та закріплення особливого статусу

¹²⁷ Balci A. 'Energized' Neighborliness: Relations between Turkey and the Kurdish Regional Government. *SETA*, 2014. pp.6-28.

¹²⁸ Mills R. Under the Mountains : Kurdish Oil and Regional Politics. / R. Mills – *Oxford Institute for Energy Studies Paper* : WPM 63, January, 2016. – 45 p.

¹²⁹ Anderson L., Stansfield G. Avoiding Ethnic Conflict in Iraq: Some Lessons from the Åland Islands. *Ethnopolitics*, 2010. pp.219-238.

Іракського Курдистану задовольнило б курдські потреби в захисті своєї специфічної етнічної та культурної ідентичності, дозволяючи центральному уряду в Багдаді зберегти авторитет і територіальну цілісність держави. «Сильні міжнародні гарантії» також можуть слугувати ще одним варіантом вирішення суперечок. «У випадку Іракського Курдистану, міжнародні гарантії поряд із забезпеченням офіційного визнання особливого статусу слугуватимуть механізмом захисту інтересів іракських курдів та послаблюватимуть настрої щодо відокремлення від Іраку»¹³⁰.

Однак сьогодні, коли усі зовнішньополітичні партнери Іракського Курдистану підтримують територіальну цілісність Іраку та збереження його автономного статусу, незалежність РК знаходиться за горизонтом реальної політичної перспективи. Значною мірою політичне майбутнє Іракського Курдистану буде залежати від загального розвитку міжнародно-політичних відносин на Близькому Сході, і особливо від ставлення США до курдської проблеми, взаємин Вашингтона з Анкарою та Тегераном. Водночас, ставлення самих курдів в Іраку до зв'язку з цією державою залежить від просування Іраку на шляху боротьби з корупцією, забезпечення стабільного економічного розвитку, розвитку демократичних інститутів, пошуку порозуміння між різними релігійними та політичними групами.

Тож головне питання – яке майбутнє чекає на іракський народ після довгоочікуваних виборів – залишається відкритим. Сьогодні важко оцінювати якість і стійкість нинішнього уряду. Проте, що можна сказати точно, – за будь-якої політичної конфігурації, поляризація суспільства між прозахідними та проіранськими силами продовжуватиметься і залишатиметься головним фактором життя Іраку на найближчі роки. Будь-які реформи чи модернізацію для покращення життя громадян у такій ситуації буде вкрай складно реалізувати. І поки зовнішні сили, насамперед Іран та США продовжуватимуть змагатися за вплив на Ірак, підживлюючи протистояння в державі, говорити про остаточну стабілізацію в країні не доводиться.

¹³⁰ Наджат С. Відносини між Іракським Курдистаном та Іраком у другому десятилітті XXI століття: пошук оптимальної моделі співіснування. *Політичне життя*. 2018. № 4. С.102-106.

Висновки до 4 розділу

Сьогодні Ірак перебуває у стані масштабної кризи, причини якої мають як внутрішній характер (глибока поляризація суспільства, міжетнічні та міжконфесійні протиріччя, соціально-економічні проблеми, виклики у сфері безпеки), так і зовнішній (суперництво регіональних та глобальних гравців). Ці виклики майже вщент зруйнували економіку та інфраструктуру Іраку, відкинули іракський народ на десятиліття назад.

Хоча, з іншого боку, це є найстабільніший період з 2003 року, збройне насильство зберігається в різних формах, але воно є спорадичним і локалізованим. Однак країна залишається крихкою та розділеною, а її народ стикається з цілою низкою проблем.

Неспроможність диверсифікувати іракську економіку, відійти від нафтової залежності та досягти прогресу в розвитку приватного сектору є суттєвим недоліком процесу реконструкції в Іраку. Незважаючи на те, що Ірак є третім найбільшим експортером нафти у світі, його показник бідності є одним із найвищих у групі країн з доходами вищими за середній рівень. Низький рівень життя та освіти, корупція, відсутність реформ, високий рівень безробіття, особливо серед іракської молоді, формують несприятливу картину існування попри багату нафтову базу.

Очевидно, що політична нестабільність, важка безпекова ситуація, всеосяжна корупція є негативними факторами, що стримують розвиток країни та перешкоджають партнерству між Іраком та його сусідами. Сьогодні у сфері дипломатії найміцніші стосунки та зв'язки Іраку з США та Іраном. Однак останніми роками Ірак намагається диверсифікувати свої відносини, зокрема з арабськими державами Перської затоки, а також з Єгиптом і Йорданією та віднайти свою нову роль на міжнародній арені в статусі посередника в регіоні. Так, за підтримки Франції Ірак організував два регіональні саміти — один у Багдаді, інший в Аммані, Йорданія — з метою деескалації регіональної напруженості. В 2021 році в Багдаді відбувся міжнародний саміт, присвячений проблемам безпеки регіону. Завдяки

посередництву Багдада вже відбулося відновлення дипломатичних зв'язків між Ер-Ріядом та Тегераном, які перебували у напружених відносинах.

Та не менш важливим питанням для Іраку залишається проблема курдів та місця курдського регіону в майбутньому Іраку. У взаєминах регіону Курдистан з іракською центральною владою від самого початку визначилася низка глибоких протиріч. Вони стосуються територіальних меж курдської автономії та суперечки за багате нафтою місто та район Кіркук. Другою сферою протистояння є видобування та експорт вуглеводнів. У супереч позиції федеральної влади, курдський регіональний уряд здійснює самостійну політику у нафтогазовій галузі, забезпечуючи для себе незалежне від Багдада джерело доходів. Самостійною є і політика Іракського Курдистану у сфері безпеки та оборони. Курдська автономія не є суверенною державою, але має власні збройні сили, на які центральний уряд істотно не впливає. Окрім цього, Іракський Курдистан сформував розгалужену систему міжнародних відносин, які відображають інтереси автономії, а не Багдада.

Усі ці протиріччя підштовхнули політичні сили Іракського Курдистану до дискусії про відділення, результатом чого стало проведення 25 вересня 2017 року референдуму про незалежність. Однак, незважаючи на те, що майже усі зовнішньополітичні партнери Іракського Курдистану підтримують територіальну цілісність Іраку та збереження автономного статусу курдського регіону, його політичне майбутнє буде залежати від загального розвитку відносин на Близькому Сході, і особливо від ставлення США до курдської проблеми, взаємин Вашингтона з Анкарою та Тегераном.

Тож за будь-якої політичної конфігурації, поляризація суспільства між прозахідними та проіранськими силами залишатиметься головним фактором життя Іраку на найближчі роки. Будь-які реформи чи модернізацію для покращення життя громадян у такій ситуації буде складно реалізувати. І поки зовнішні сили, насамперед Іран та США продовжуватимуть змагатися за вплив на Ірак, підживлюючи таким чином протистояння в державі, говорити про остаточну стабілізацію в країні не доводиться.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження зроблено наступні висновки:

У 70-80-ті роки, отримавши значні прибутки від нафти, Ірак визначається як один із найбільш стратегічних і видатних регіональних гравців на Близькому Сході, претендуючи на домінуючі позиції в арабському світі.

Саддам Хусейн, ставши президентом в 1979 році, встановив власну диктатуру в країні, що ускладнювало розвиток та відновлення відносин з багатьма країнами. Зовнішня політика Іраку в цей час визначалася офіційною ідеологією правлячої партії БААС. Дружніми були відносини з СРСР, Францією, Німеччиною, Китаєм, напруженими - з Сирією та Іраном.

Заявивши про особливу місію Іраку серед арабських країн Хусейн проводив агресивну політику щодо своїх сусідів за контроль над нафтовими полями в регіоні. Ірано-іракська війна 1980-1988рр., яку почав Саддам, стала найбільшим воєнним конфліктом в Азії з часів Другої Світової війни, призвівши до загибелі близько півмільйона військових і такої ж кількості мирних жителів обох країн без територіальних успіхів жодної зі сторін. Намагаючись покращити свою геополітичну позицію на Близькому Сході та отримати незалежний доступ до Перської затоки, Саддам Хусейн заявив свої претензії на контроль над арабським узбережжям Перської затоки і в серпні 1990 року анексував Кувейт, багату нафтою сусідню державу. Однак зусиллями антиіракської коаліції, в якій брали участь 32 держави, Ірак зазнав поразки і на країну були накладені санкції ООН. Втручання до Кувейту, яке спровокувало війну в Перській затоці, різко змінило міжнародні відносини Іраку, який став ізгоем, і аж до 2003 року більшість сусідніх країн, в цілому арабський світ, а також такі ключові країни, як США, країни ЄС та Великобританія, не підтримували відносин з Іраком.

Нафта зробила країну багатою, але водночас зіграла двояку роль в історії Іраку. Активно використовуючи «нафтовий фактор» для досягнення

лідерства в арабському світі, проводячи жорстоку та агресивну зовнішню політику, Хусейн за 10 років спричинив 2 війни, і міжнародні санкції, накладені на Ірак, мали руйнівний вплив на економіку та суспільство, відкинувши країну на десятиліття назад.

Володіючи великим ресурсним потенціалом, займаючи вигідне географічне положення на перетині логістичних ланцюгів постачання товарів та ресурсів, Ірак перебуває в центрі уваги таких геополітичних гравців регіону як Іран, КСА, Туреччина, ОАЕ, Пакістан. Кожна з країн має свої власні лідерські амбітні інтереси, конкретні цілі, завдання та позиції. Іран, одна з найбільших держав на Близькому Сході, яка володіє великими енергетичними ресурсами та ядерними технологіями, претендує на роль регіонального лідера і лідера мусульманського світу. Тому іракський напрямок має стратегічно важливе значення для Ірану. Зміцнення контактів з лідерами шіїтської общини, взаємини з курдами в Іраку, розвиток торгово-економічних відносин, розширення двосторонньої військової і технічної співпраці, довгострокові інтереси, які засновані на релігійній спорідненості та ідеології, дають змогу ІРІ посилювати свою роль в Іраку.

Що стосується інтересу КСА в Іраку, то воно переслідує мету залишити Ірак активною частиною арабської спільноти і допомогти йому позбавитися іранського впливу. Країна позиціонує себе як лідера в ісламському світі, прагнучи стримувати вплив Ірану в регіоні для посилення власного та проводячи свою незалежну політику. Королівство використовує стратегії «м'якої сили» для просування своїх економічних інтересів в Іраку Але, починаючи з 2003 року саме Іран має набагато більший вплив на політику Іраку, ніж Саудівська Аравія. Нездатність КСА розвивати відносини з сунітськими групами – частково внаслідок присутності ісламістських угруповань, таких як Аль-Каїда, а потім ІДІЛ – залишила Ірану можливості для зміцнення своїх позицій в політичній, соціальній та економічній сферах Іраку.

Метою Анкари є також повернення вагомого впливу на Близькому Сході та перетворення на провідну регіональну державу. Оскільки Ірак зараз знаходиться у стані формування нової державно-політичної конфігурації, він являє собою найважливішу арену розгортання доктрини неоосманізму. Тому з початку 2000-х рр. Туреччина активно залучає Ірак в свій економічний і політичний простір шляхом нарощення товарообороту, здійснення інвестицій та розгортання військової присутності.

Так як Ірак знаходяться в безпосередній близькості від Туреччини, його дестабілізація впливає на ситуацію в країні. Отже, відновлення безпеки, політичної стабільності і територіальної цілісності в Іраку є одним із пріоритетів зовнішньої політики Туреччини. Тому Туреччина продовжує операції з викорінення тероризму, співпрацює з курдським регіональним урядом в боротьбі проти Робочої партії Курдистану. Країна уважно стежить за політичною ситуацією в Іраку, особливо в північній частині, де проживають курди. Так як майже половина всіх курдів мешкають у Туреччині, створення незалежного Великого Курдистану серйозно загрожує національній безпеці Туреччини.

Спільні економічні інтереси змушують Абу-Дабі налагоджувати відносини з Багдадом та зміцнювати свій вплив в Іраку та Курдистанському регіоні країни. Як сильний економічний гравець ОАЕ інвестує в енергетичні проекти та комерційні сектори. Використовуючи підходи «м'якої сили» Абу-Дабі зосереджується на економічних інтересах: інфраструктурі, ЗМІ, торгівлі, культурній співпраці, спорту, а також охороні здоров'я в Іраку. Включення Іраку до одних з найбільших торгово-економічних сфер, збільшення кількості філій еміратських банків в Іраку та іракських банків в ОАЕ робить Ірак більш залежним від ОАЕ і дозволяє ОАЕ перевершити своїх конкурентів. З іншого боку, Абу-Дабі також намагається змусити Ірак відігравати важливу роль і бути посередником у зниженні напруженості між Іраном, країнами РСАДПЗ, Саудівською Аравією, ОАЕ та США.

Пакистан також намагається включити Ірак у свій план експансії. Різні релігійні (шиїтська більшість населення в обох країнах), культурні та соціальні спільності змусили Пакистан приділити більше уваги Іраку. Крім того, будучи однією з найбільш густонаселених країн (понад 220 мільйонів), Пакистан дуже потребує залучення потенційних ринків і нафтопродуктів. У цьому контексті Ірак є хорошим внеском у енергозабезпечення Пакистану і гарним ринком для пакистанських продуктів харчування.

Стратегічне значення Іраку для США є очевидним. Країна є найбільшим виробником нафти у складі ОПЕК й одним з основних постачальників США, тому стабільність Іраку та його відносини зі Сполученими Штатами зберігають стабільність у Перській затоці, забезпечують потік глобальної нафтової економіки та допомагають обмежити напругу з Іраном.

Зовнішня політика США щодо Іраку протягом ХХ та на початку ХХІ століття переживала багато злетів та падінь та кульмінацією цих відносин стало вторгнення США в Ірак в 2003 році під приводом зберігання зброї масового ураження в Іраку - факт, який пізніше не був підтверджений. Тому головними справжніми цілями військового вторгнення США до Іраку були повалення режиму С. Хусейна, формування там лояльного до себе режиму, установлення контролю над нафтоносними районами країни та постачанням енергоресурсів з регіону Перської затоки. Наразі Сполучені Штати є одним із найбільших торговельних партнерів Іраку, а інвестиції американських компаній значно зросли за останні 10 років.

Ірак ідеально вписується в зовнішньополітичні інтереси ЄС так як він залишається ключовим гравцем у світовому постачанні енергії та в енергетичній безпеці багатьох європейських країн. Дестабілізація Іраку загрожує негативними наслідками для Європи, де побоюються перетворення країни на джерело транскордонних викликів та загроз, таких як тероризм та нелегальна міграція. Незважаючи на зацікавленість Євросоюзу у стабілізації Іраку, його можливості в порівнянні зі Сполученими Штатами чи

регіональними гравцями, як і важелі впливу на Багдад, обмежені. Проте ЄС сприймається в Іраку як нейтральний гравець, що дає йому певну перевагу.

Стратегічні інтереси Британії в Іраку полягають у можливості впливати на нафтову цінову політику та боротьбі з міжнародним тероризмом. Виходячи з домінування США, Лондон з початку 1970-х рр. тісно координує свою позицію з Вашингтоном, виступаючи його надійним союзником.

Французька зовнішня політика у регіоні балансує між інтересами США, власними пріоритетами і збереженням підтримки в арабському світі. Основними інтересами Парижу в Іраку є просування французьких компаній, боротьба з міжнародним тероризмом, стримування потоку мігрантів з регіону до Європи. Лідерство Франції в Іраку базується на оновленому політичному підході, що сприяє перетворенню Парижа на ключового гравця Заходу в Іраку. Так, президент Е. Макрон намагається бути учасником розв'язання регіональних конфліктів у ролі арбітра.

Маючи амбіції здобути статус нової ключової сили в близькосхідному регіоні, Пекін також повільно, але впевнено зміцнює свої позиції в Іраку, який також приваблює Китай через величезні потоки енергоресурсів та стратегічне розташування. Незважаючи на десятиліття війни, санкції і міжконфесійні конфлікти, Китай не припинив вести бізнес в Іраку. Навпаки, Китай став торговим партнером номер один для Іраку, а Ірак – третім за обсягом постачання нафти для Китаю після КСА та Росії. В 2021 році Ірак став головним одержувачем китайських інвестицій і ключовою ланкою пекінської ініціативи «Один пояс, один шлях». Мільярди китайських юанів інвестуються в різноманітні будівельні та енергетичні проекти.

Всупереч ініціативам США щодо жорсткої сили, Китай використовує стратегії м'якої сили в Іраку - економічні інвестиції та політику невтручання. Роль Китаю у відбудові Іраку та зростання китайсько-іракських відносин прискорюють присутність Пекіна в Іраку за рахунок США. Однак контроль Китаю над іракськими ресурсами викликає занепокоєння в Багдада, і в осяжному майбутньому Ірак може стати маріонеткою в руках Китаю, який

штовхає країну у боргові пастки. Єдиний спосіб протистояти цьому - це для США активізувати свої дипломатичні та економічні зусилля.

Російські геополітичні інтереси щодо Іраку пов'язані з намірами керівництва РФ відновити вплив і посилити свою роль, передусім, на противагу США, Євросоюзу і Китаю. Найважливішим стратегічним інтересом Росії є багаті нафтові і газові ресурси Іраку, які важливі для Росії як для інвестицій, так і для конкуренції у виробництві та постачанні енергії. Наразі Москва досягла успіхів за останні роки та грає в довгу і тиху геополітичну гру, яка принесе дивіденди, якщо США не зможуть переорієнтуватися та обмежити Росії простір для маневру. Інша мета Росії у розширенні зв'язків з Іраком випливає з проблем безпеки. Посилення ІДІЛ, яка залучила добровольців у деяких мусульманських регіонах Росії, було одним із основних джерел занепокоєння Росії щодо поширення екстремізму та тероризму поблизу своїх кордонів.

Інтерес Індії до Іраку також десятиліттями визначався нафтою. Протягом останніх кількох років Ірак незмінно був серед провідних постачальників сирової нафти до Індії. Однак сьогодні інтереси Індії виходять за межі імпорту нафти та газу. Індія має неперевершений потенціал та інвестиційну спроможність. Країна стала також одним із найбільш улюблених напрямків для іракців для медичного лікування, туризму, здобуття вищої освіти та бізнесу. Завдяки активізації економічної діяльності постійно зростає двостороння торгівля. Ірак зараз став 5-м за величиною торговим партнером Індії. Тому стабільність Іраку є не лише регіональним інтересом Індії, а й глобальною політичною архітектурою.

Таким чином, у перспективі США збережуть ключову роль в Іраку, але їх вплив у наступне десятиріччя зменшиться. Цьому сприятимуть як конкуренція з боку регіональних гравців, зменшення американської військової присутності в регіоні, так і відсутність єдності позицій західних держав, оскільки Франція також прагне розширити свій вплив в Іраку.

Сьогодні Ірак знаходиться на стадії подолання наслідків війни з ІДІЛ, повноцінно не оговтавшись від попередніх потрясінь, маючи близько 1 млн осіб, що є внутрішньо переміщеними особами та понад 2 млн людей, які потребують гуманітарної допомоги. Хоча це є найстабільніший період з 2003 року, збройне насильство зберігається в різних формах, але воно є спорадичним і локалізованим. Десятиліття військових конфліктів, іноземна інтервенція, розгул тероризму, санкції та нестача інвестицій завдали важкої шкоди іракській економіці.

Сильна залежність країни від нафти та неспроможність диверсифікувати іракську економіку впливає на соціально-економічну ситуацію в країні. Низький рівень життя та освіти, корупція, відсутність реформ, високий рівень безробіття, особливо серед іракської молоді, формують несприятливу картину існування попри багату нафтову базу.

Очевидно, що політична нестабільність, важка безпекова ситуація, всеосяжна корупція є негативними факторами, що стримують розвиток країни та перешкоджають партнерству між Іраком та його сусідами. Сьогодні у сфері дипломатії найміцніші стосунки та зв'язки Іраку з США та Іраном. Однак Ірак розуміє, що зв'язок з Іраном впливає на зовнішню політику країн Перської затоки щодо Багдада, і останніми роками намагається диверсифікувати свої відносини з цими державами та віднайти свою нову роль на міжнародній арені в статусі посередника в регіоні. Так, за підтримки Франції Ірак організував два регіональні саміти — один у Багдаді, інший в Аммані, Йорданія — з метою деескалації регіональної напруженості. В 2021 році в Багдаді відбувся міжнародний саміт, присвячений проблемам безпеки регіону. Кульмінацією його стало відновлення дипломатичних зв'язків між Ер-Ріядом та Тегераном, які довгий час перебували у напружених відносинах. Тепер Багдад є ключовим бенефіціаром регіонального спокою. Тож після десятиліття інтенсивної поляризації ключові регіональні гравці сьогодні більше зосереджені на економічному процвітанні, ніж на здобутті геополітичної переваги, що може принести Іраку пряму користь. Та не менш

важливим питанням для Іраку сьогодні залишається проблема курдів та місця курдського регіону в майбутньому Іраку. У взаєминах регіону Курдистан з іракською центральною владою від самого початку визначилася низка глибоких протиріч. Вони стосуються територіальних меж курдської автономії та суперечки за багате нафтою місто та район Кіркук. Другою сферою протистояння є видобування та експорт вуглеводнів. У супереч позиції федеральної влади, курдський уряд здійснює самостійну політику у нафтогазовій галузі, забезпечуючи для себе незалежне від Багдада джерело доходів. Фактично самостійною є і політика Іракського Курдистану у сфері безпеки та оборони. Курдська автономія має власні збройні сили пешмерга, на які центральний уряд істотно не впливає. Окрім цього, Іракський Курдистан сформував розгалужену систему міжнародних відносин, які відображають інтереси автономії, а не Багдада.

Усі ці протиріччя стали результатом проведення 25 вересня 2017 року референдуму про незалежність. Однак, незважаючи на те, що майже усі зовнішньополітичні партнери Іракського Курдистану підтримують територіальну цілісність Іраку та збереження автономного статусу курдського регіону, його політичне майбутнє буде залежати від загального розвитку подій на Близькому Сході, і особливо від ставлення США до курдської проблеми, взаємин Вашингтона з Анкарою та Тегераном.

Тож яке майбутнє чекає на іракський народ? Однозначно, що можна сказати точно, – за будь-якої політичної конфігурації, поляризація суспільства між прозахідними та проіранськими силами залишатиметься головним фактором життя Іраку на найближчі роки. Будь-які реформи чи модернізацію для покращення життя громадян у такій ситуації буде складно реалізувати. І поки зовнішні сили, насамперед Іран та США продовжуватимуть змагатися за вплив на Ірак, підживлюючи таким чином протистояння в державі, говорити про остаточну стабілізацію в країні не доводиться.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. 10 Examples of International Support for the Renewal of Iraq, George W. Bush White House Archives. URL: <https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/infocus/iraq/part7.html>
2. A call for increased European de-escalation efforts in the Middle East, European Council on Foreign Relations. 8 January 2020 URL: <https://www.ecfr.eu/article/commentary>
3. Allies promise Iraq \$30 billion, falling short of Baghdad's appeal, Reuters. 14 February 2018. URL: <https://www.reuters.com>
4. Ba'ath Party archives at the Hoover Institution reveal brutality of Saddam Hussein's authoritarian regime, Stanford News. 29 March 2018. URL: <https://news.stanford.edu> ›
5. BRI: Chinese company to implement mega tourism project in Erbil. ZAWYA. 31 October 2021. URL: <https://www.zawya.com>
6. China – Iraq Issue Heats Up As Baghdad Is Caught Between East And West, Silk Road Briefing Chine. 16 February 2022. URL: <https://www.silkroadbriefing.com>
7. Chinese firm wins Iraq power plant contract, Energy Utilities. 12 October 2021. URL: <https://energy-utilities.com/chinese-firm-wins-iraq-power-plant-contract-news114677.html>
8. Crimes committed after the fall of the regime of Saddam Hussein (2003–ongoing), European Union Agency for Asylum. Last updated: January 2021. URL: <https://euaa.europa.eu> › country-guidance-iraq-2021 ›
9. Doing Business 2020. World Bank. URL: <https://documents1.worldbank.org>
10. EU to co-chair Kuwait International Conference for the Reconstruction of Iraq // Delegation of the European Union to Iraq. 9 February 2018. URL: https://eeas.europa.eu/delegations/iraq/39668/eu-co-chair-kuwait-international-conference-reconstructioniraq_ga

11. EU trade relations with Iraq, Europa.eu. 15 December 2020. URL: <https://policy.trade.ec.europa.eu>
12. European Union, Trade in goods with Iraq, Europa.eu. 19 April 2023. URL:https://webgate.ec.europa.eu › details_iraq_en PDF
13. Foreign Investment in Kurdistan at \$5.5 billion; UAE Among Top investors, Rudaw. 22 January 2014.URL: <https://www.rudaw.net ›>
14. Foreign ministers of Iran, Iraq stress determination to contain terrorism, Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs. 13 September 2023. URL:<https://en.mfa.ir › newsview>
15. Foreign relations - United Arab Emirates, Britannica. 2 November 2023.URL:<https://www.britannica. com/place/ United-Arab-Emirates/Foreign-relations>
16. India-Iraq Bilateral Relations. Embassy of India, Baghdad, Iraq. July 2023.URL: <https://www.eoibaghdad.gov.in>
17. Iran Third Biggest Trading Partner of Iraq With 16% Share, Financial Tribune. 2 February 2018.URL: <https://financialtribune.com>
18. Iran-Iraq relations serve as role model for other countries, Mehr News Agency. 23 April 2018. URL: <https://en.mehrnews.com/news/133550/Iran-Iraq-relations-serve-as-role-model-for-other-countries>
19. Iraq – China Trade and Developments. Middle East Briefing. 9 October 2023. URL:<https://www.middleeastbriefing. com › news ›>
20. Iraq calls Turkey "hostile state" as relations dim, Reuters.21 April 2012. URL: <https://www.reuters.com>
21. Iraq expert Bilal Wahab says Turkey wants guarantees from Baghdad before allowing Kurdish oil exports to resume, Al-Monitor. 15April 2023. URL:<https://www.al-monitor.com/podcasts/iraq-expert-bilal-wahab-says-turkey-wants-guarantees-baghdad-allowing-kurdish-oil-exports#ixzz8GVWGdoJC>
22. Iraq hosts summit aimed at easing regional tensions, Al Jazeera. 28 August 2021. URL:<https://www.aljazeera.com>

23. Iraq Is Open for Business—and Influence, *World Politics Review*. Jul 24, 2023. URL:<https://www.worldpoliticsreview.com>
24. Iraq maintains top position as India's crude oil supplier in 2018-2019, *ETEnergyworld*. 30 April 2019. URL: <https://energy.economictimes.indiatimes.com> ›
25. Iraq was top target of China's Belt & Road in 2021- study, *Reuters*. 2 February 2022. URL: <https://www.reuters.com>
26. Iraq: Forcible Expulsion Of Ethnic Minorities, *Human Rights Watch*. 14 March 2003. URL: <https://www.refworld.org/docid/3e807ce29.html>
27. Iraq: Iraq Trade & Investment Summary. United States Trade Representative. URL:<https://ustr.gov> › Iraq
28. Iraq: State of the Evidence, *Human Rights Watch*. 3 November 2004. URL: <https://harmoon.org/ru/archives/4053>
29. Iraq's Crime of Genocide: The Anfal Campaign Against the Kurds, *Human Rights Watch*. Yale University Press, 1995.
30. Iraq's Muqtada al-Sadr Makes Rare Saudi Visit, *Al Jazeera*. 31 July 2017. URL: <https://bit.ly/3IRd1We>
31. Iraqi PM calls for closer ties with China, *Al-Monitor*. 9 December 2022. URL:<https://www.al-monitor.com> ›
32. Iraqi PM hails Russian collaboration in OPEC+, *The Cradle*. 11 October 2023. URL: <https://new.thecradle.co>
33. Iraqi Prime Minister to visit Islamabad on undisclosed date, *Mena Affairs*.
34. Islam in Russia, *Al Jazeera*. 7 March 2018. URL: <https://www.aljazeera.com>
35. Justice for Iraq, *A Human Rights Watch Policy Paper*. 17 December 2002. URL:<https://www.hrw.org> › legacy
36. Kurdish gains in Iraq and Syria drive Turkish attacks, *Al-Monitor*. URL: <https://www.al-monitor.com/podcasts/kurdish-gains-iraq-and-syria-drive-turkish-attacks-says-researcher-meghan-bodette#ixzz8GVVKPzmC>

37. Mapping European leverage in the MENA region, European Council on Foreign Relations. December 2019. URL: https://www.ecfr.eu/specials/mapping_eu_leverage_mena/Iraq
38. Middle East | The Iraqi Baath party, BBC News. 25 March 2003. URL: <http://news.bbc.co.uk> ›
39. Pakistan Exports to Iraq - 2023 Data 2024, Trading Economic. URL: <https://tradingeconomics.com>
40. Pakistan greatly values its relations with Iraq: Qureshi, The Express Tribune. 29 May 2021. URL: <https://tribune.com.pk> › story
41. Pakistan Imports from Iraq - 2023 Data 2024, Trading Economic. URL: <https://tradingeconomics.com>
42. Pakistan, Iraq sign agreement to improve tax mechanism, economic cooperation, Arab News. 10 August 2023. URL: <https://www.arabnews.com> ›
43. Pakistani Foreign Minister's trip to Iraq: The Latest Seam in Pakistan's Outreach to the Gulf, Global Village Space. 3 June 2021. URL: <https://www.globalvillagespace.com> ›
44. Prince Khalid Seeks to Consolidate Bilateral Relations during Iraq Visit, Saudi Gazette. 11 May 2021. URL: <https://saudigazette.com.sa/article/606556>
45. Relations With Iraq, U.S. Department of State (gov). U.S. 6 June 2022. URL: <https://www.state.gov> › u-s-r
46. Russia reaffirms interest in Iraq and Kurdistan Region, Rudaw. 1 March 2022. URL: <https://www.rudaw.net> › world
47. Russia-Iraq Relations: from Economic Interests to Geopolitical Objectives, المراكز والدراسات 7 September 2020. URL: <https://www.ipis.ir>
48. Russian investment in Iraq reaching new and promising stage: Official, The Cradle .18 July 2023. URL: <https://new.thecradle.co>
49. Saudi Arabia supports Iraq's stability and sovereignty, Atalayar. 20 December 2022. URL: <https://www.atalayar.com>

50. TAHAWER // Delegation of the European Union to Iraq. Eeas.europa.eu.
51. The Iranian challenge to Arab foreign policy in Iraq, Centre français de recherche sur l'Irak. 23rd March 2022. URL:<https://cfri-irak.com> › article
52. The World Bank Annual Report 2018. World Bank. URL: <https://documents.worldbank.org> › ...
53. Türkiye'den Petrol İhracatının Devamı İçin “Anlaşın” Şartı, Bloomberg. 25 Ağustos 2023.
54. U.S.-Iraq Joint Security Cooperation Dialogue Joint Statement, Department of Defense U.S. 8 August 2023. URL: <https://www.defense.gov> › us.
55. UAE to fund \$50.4 million project to rebuild Mosul's Grand al-Nuri Mosque, Reuters. 23 April 2018. URL:<https://www.reuters.com> ›
56. UAE to invest three billion dollars in Iraq, Shafaq News. 4 April 2021. URL: <https://shafaq.com> › Iraq-News
57. United Arab Emirates Exports to Iraq - 2023 Data 2024, Trading Economics. November 2023. URL: <https://tradingeconomics.com/united-arab-emirates/exports/iraq>
58. World Development Indicators. DataBank. URL:<https://databank.worldbank.org>
59. World Oil Review 2020. URL: <https://www.eni.com/en-IT>
60. Війна в Перській затоці. Wikipedia. URL:<https://uk.wikipedia.org> › wiki
61. Влада Іраку. Дослідження практик відновлення країн після руйнації. Інститут аналітики та адвокації. 2022/10. URL: <https://iaa.org.ua> › uploads › irak-pdf
62. Економіка Іраку. Інститут аналітики та адвокації. URL: <https://iaa.org.ua> › uploads › 2022/10 › irak-pdf
63. Ирако-турецкие отношения, Trem Global. 13 April 2021. URL: <https://www.tremglobal.com> ›

64. Іран погрожує Саудівській Аравії. Чи буде нова війна? Главком.
65. Міністр закордонних справ: Служитель Двох Святинь удосконалив принцип зміцнення міжнародного престижу Королівства. URL: [http:// www.alriyadh.com/832593](http://www.alriyadh.com/832593)
66. Новый политический курс Турции и его влияние на сирийский вопрос. Harmoon Center for Contemporary Studies. 2017. URL: <https://harmoon.org/ru/archives/4053>
67. Резолюція Ради Безпеки ООН № 660
68. Учасники міжнародної конференції, яка завершилася сьогодні у Мадриді, обіцяють дати на відбудову Іраку 33 мільярди доларів, Радіо Свобода. 25 жовтня 2003. URL: <https://www.radiosvoboda.org> ›

Література:

69. Волович О. Енергетичний аспект близькосхідної політики Китаю. Борисфен Інтел. 22 August.2019. URL:<https://bintel.org.ua> › china
70. Гребцов В.В. "Іракська свобода" чи друга американсько-іракська війна? Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: Зб. наук. пр. - Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2004. Вип. 1. С.62
71. Дюрре М. Э. Самоопределение курдов в Сирии: истоки, формы и международные перспективы. Вестник МГИМО-Университета.. 2017. №4. 186 с.
72. Кіяниця В. Арабський Близький Схід у зовнішній політиці Ісламської Республіки Іран. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2021. №2 (54). С. 15-20.
73. Кніпп К., Сааков В. Вразлива регіональна потуга: наскільки сильною є Саудівська Аравія? Deutsche Welle. 24.09.2019. URL: [https:// p.dw.com/p/ 3Q94Y](https://p.dw.com/p/3Q94Y)

74. Конопка Н. О., Стрихоцький Т. Л. «М'яка сила» в зовнішній політиці Королівства Саудівська Аравія. Політикус. 2020. Вип. 4. С.102
75. Коппель О. А. Війна в Перській затоці 1990-91. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.: Губерський Л. В. та ін. — К: Знання України, 2004 .Т.1. 760с.
76. Лук'янюк В. Буря в пустелі. Цей день в історії. © 2001-22. URL: <https://www.jnsm.com.ua>.
77. Наджат С. Відносини між Іракським Курдистаном та Іраком у другому десятилітті ХХІ століття: пошук оптимальної моделі співіснування. Політичне життя. 2018. № 4. С.102-106.
78. Охошин О. Трансформація британської політики на Близькому Востокі. Научно-аналитический вестник ИЕ РАН. 2020. № 6. С. 45–51.
79. Пашков В., Мищенко В. Близький Схід на перетині геополітичних інтересів великих держав. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2021. № 1 С.9. URL:<https://relint.vnu.edu.ua> > article >
80. Стародуб Т. С., Сапицька І. І. Нові підходи до формування системи регіональної безпеки у Чорноморсько-Каспійському регіоні. Стратегічна панорама. 2009. Вип. № 2. С. 86-95.
81. Стрільчук Л. Близький Схід у системі геополітичних координат: виклики та загрози. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: історичні науки. 2019. № 7. С.97–103.
82. Alaaldin R. U.S. Inaction and KRG Divisions Help Iran in Iraqi Kurdistan, Foreign Policy. September 29, 2023. URL: <https://foreignpolicy.com>
83. Alaca M. China's Iraq investments and its growing foothold in the Middle East. ORSAM-Ortadoğu Araştırmaları Merkezi. 19 April 2022. URL:<https://www.orsam.org.tr>
84. Alaca M., Baycar H. Iraq as a Theatre for the Gulf's Geostategic Ambitions, LSE Blogs. June 29, 2021. URL: <https://blogs.lse.ac.uk>

85. Alkinani Z. Current Iraq-Gulf Relations: Economics over Politics? Arab Center Washington DC. 23 March 2022. URL: <https://arabcenterdc.org/resource/current-iraq-gulf-relations-economics-over-politics/>
86. Anderson L., Stansfield G. Avoiding Ethnic Conflict in Iraq: Some Lessons from the Åland Islands. *Ethnopolitics*, 2010. pp.219-238.
87. Arraf J. U.S. Announces End to Combat Mission in Iraq, but Troops Will Not Leave, *The New York Times*. 9 December 2021. URL: <https://www.nytimes.com/2021/12/09/world/middleeast/us-iraq-combat-mission.html>
88. Aydın F.T. New Dynamism in Türkiye-Iraq Relations after Sudani's Visit, *Rudaw*. 22 March 2023.
89. Balcı A. 'Energized' Neighborliness: Relations between Turkey and the Kurdish Regional Government, *SETA*. 2014. pp.6-28.
90. Barzegar K. Iran's foreign policy in post-invasion Iraq. *Middle East Policy*. Vol.15. № 4. Winter 2008. P.47-58.
91. Bonesh F. R. How India views Iraq and important areas of cooperation between the two countries. *البيان مركز* 01/03/2022. URL: <https://www.bayancenter.org>
92. Bonesh F. R. Pakistan's approach in expanding relations with Iraq, *Al-Bayan Center for Planning and Studies*. April 2022. pp.3-12. URL: <https://www.bayancenter.org/uploads/2022/04/PDF>
93. Bonesh F.R. Russia's goals and approach to Iraq, *Al-Bayan Center for Planning and Studies*. June 2022. URL: <https://www.bayancenter.org>
94. Cengiz S. Three ways for Türkiye and Iraq to boost cooperation, *Arab News*. 7 April 2023.
95. Chandio S.L. Pakistan-Iraq relations: What did Bilawal Bhutto Zardari's visit achieve? *The Express Tribune*. 10 June 2023. URL: <https://tribune.com.pk/article>

96. Conetta C. *The Wages of War: Iraqi Combatant and Noncombatant Fatalities in the 2003 Conflict*. Project on Defense Alternatives Research Monograph #8. 20 October 2003.

97. Davar F. *The Soviet Union, Not the West, Was Saddam Hussein's Main Backer in His War Against Iran*. 22 September 2020. URL: <https://iranwire.com › features>

98. Dodge T. *Introduction: Assessing the future of Iraq*, Adelphi Series. Vol.52. Issue 434-435. December 2012. P.23

99. Dourian K. *Internal Squabbles, Legal Challenges, and Muddled Policy Impede Kurdish Gas Exports*, The Arab Gulf States Institute in Washington. 18 May 2022.

100. Fadil en Neşmi, “Irak Genelkurmay Başkanı Yarallah: Türkiye’nin Irak topraklarında 5 üssü var”, Şarkul Avsat. 26 Temmuz 2022.

101. Farhang R. *The Iran-Iraq war: the politics of aggression*. University Press of Florida. 1993. p. 1

102. Faris al-Omran. *Chinese projects in Iraq provoke increasing resentment among locals*, Al-Mashareq. 11 January 2022 https://almashareq.com/en_GB/articles/cnmi_am/features/2022/01/11/feature-02

103. Fisk R. *The Great War For Civilisation; The Conquest of the Middle East*. Fourth Estate. 2005. C. 853.

104. Garamone J. *Iraq Examine New Strategic Relationship*. DOD News. 8 August. 2023. URL: <https://www.defense.gov › us>.

105. Ghalib S. *Iraq: Its economy and external debt*, JSTOR. Vol.29. No.1. 2003. pp.17-24. URL: <https://www.jstor.org>

106. Gomez C. *China continues to expand into Iraq through the Silk Road Belt*. Atalayar. 4 February 2022. <https://atalayar.com/en/content/china-continues-expand-iraq-through-silk-road-belt>

107. Hadad H. *A golden opportunity: How Iraq can benefit from regional calm*, European Council on Foreign Relations. 25 July 2023. URL: <https://ecfr.eu ›>

108. Karim U. New chapter in Pakistan-Iraq relationship, Arabnews. 13 March 2021. URL: <https://www.arabnews.pk/node/1824741>
109. Kiran A. Turkey-Iraq Relations in the Spiral of Past and Future, Centre français de recherche sur l'Irak. 4 October 2023. URL: <https://cfri-irak.com/en/article/turkey-iraq-relations-in-the-spiral-of-past-and-future-2023-10-04>
110. Knights M. Iraq Is Quietly Falling Apart, Foreign Affairs. 5 June 2023. URL: <https://www.foreignaffairs.com>
111. Mazonier J. China's economic presence in Iraq: challenges and survival strategy. French Research Centre on Iraq. 10 November 2022. URL: <https://cfri-irak.com> ›
112. Mills R. Under the Mountains : Kurdish Oil and Regional Politics. / R. Mills – Oxford Institute for Energy studies Paper : WPM 63, January 2016. 45 p.
113. Mueller U. Humanitarian Situation in Iraq, United Nations in Iraq. 10 July 2019. URL: <https://iraq.un.org> ›
114. Rasheed A., Edwards R. More talks needed to resume Iraq's northern oil exports, Reuters. June 19, 2023 URL: <https://www.reuters.com/markets/commodities/turkish-iraqi-officials-discuss-resumption-iraqs-northern-oil-exports-2023-06-19/>
115. Riedel B., Harvey K. Why is Saudi Arabia finally engaging with Iraq? Brookings. 4 December 2020. URL: <https://www.brookings.edu>
116. Robinson K. How Much Influence Does Iran Have in Iraq? Council on Foreign Relations. 18 October 2022, URL: <https://www.cfr.org> › in-brief
117. Saeed Y. Saudi Arabia Makes Soft Power Comeback in Iraq, Arab Gulf States Institute in Washington. 8 June 2023. URL: <https://agsiw.org> › saudi-arab
118. Siddiq A. Iraq - reasserting past prestige, The Express Tribune. 29 September 2021. <https://tribune.com.pk> › story
119. Simon S., Weinstein A. Iraq as It Is: America Can Help the Country, Despite Iranian Influence. Foreign Affairs. 27 September 2023. URL: <https://www.foreignaffairs.com> ›

120. Sulaivany K. Kuwait to host conference on reconstruction of Iraqi cities destroyed by IS war, Kurdistan24. 9 January.2018. URL: <https://www.kurdistan24.net/en/news/8798fbfa-f5cc-44c4-91e5-55fc1b92725f>
121. Szuba J. US, Iraq defense chiefs discuss post-Islamic State strategy, Al-Monitor. 10 August 2023.URL: <https://www.al-monitor.com>
122. Url S. New chapter in Pakistan-Iraq relationship, Arab News PK. 13 March 2021. URL:<https://www.arabnews.pk>
123. URL: <https://ecfr.eu> › publication
124. Xiaolin M. Impetus for Peace and Development. What can China offer the Middle East? / Ma Xiaolin // Beijing Review. 4 February 2016. No 5-6. PP. 16–19.
125. Xu C. Bell-Hammer L. Global oil and gas reserves increase in 2022, Oil & Gas Journal. 5 December 2022. URL:<https://www.ogj.com/exploration-development/reserves/article/14286688/global-oil-and-gas-reserves-increase-in-2022>
126. Yang J.. Iraq worried about China's control over oil. The Washington times. 5 September 2022.URL: <https://www.washingtontimes.com>
127. Younis N.The gulf between them : What Arab Gulf countries can learn from Iran's approach to Iraq, European Council on Foreign Relations. 5 May 2021.
128. Zaman A. In letter to Biden, Barzani warns of Iraqi Kurdistan's collapse, urges mediation, Al-Monitor. 12 September 2023. URL: <https://www.al-monitor.com/originals/2023/09/letter-biden-barzani-warns-iraqi-kurdistans-collapse-urges-mediation#ixzz8GVaIH4N0>
129. Al-Feisal T. Saudi Arabia's New Foreign Policy Doctrine in the aftermath of the Arab Awakening: public lecture. The Belfer Center for Science & International Affairs. 25 April 2013.URL: www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/PrinceTHKSPublicLecture.pdf.

130. Ахмад Р. Ф. Зовнішня політика стосовно Іраку після 2003 р. // Р. Ф. Ахмад [Електронний ресурс] // Арабський інститут стратегічних досліджень. URL:<http://www.airssforum.com/f128/t44596.html>

131. Бейлс А. Уроки Іракського кризиса / А. Бейлс // Мировая экономика и международные отношения. 2004. № 9. С. 70–76.

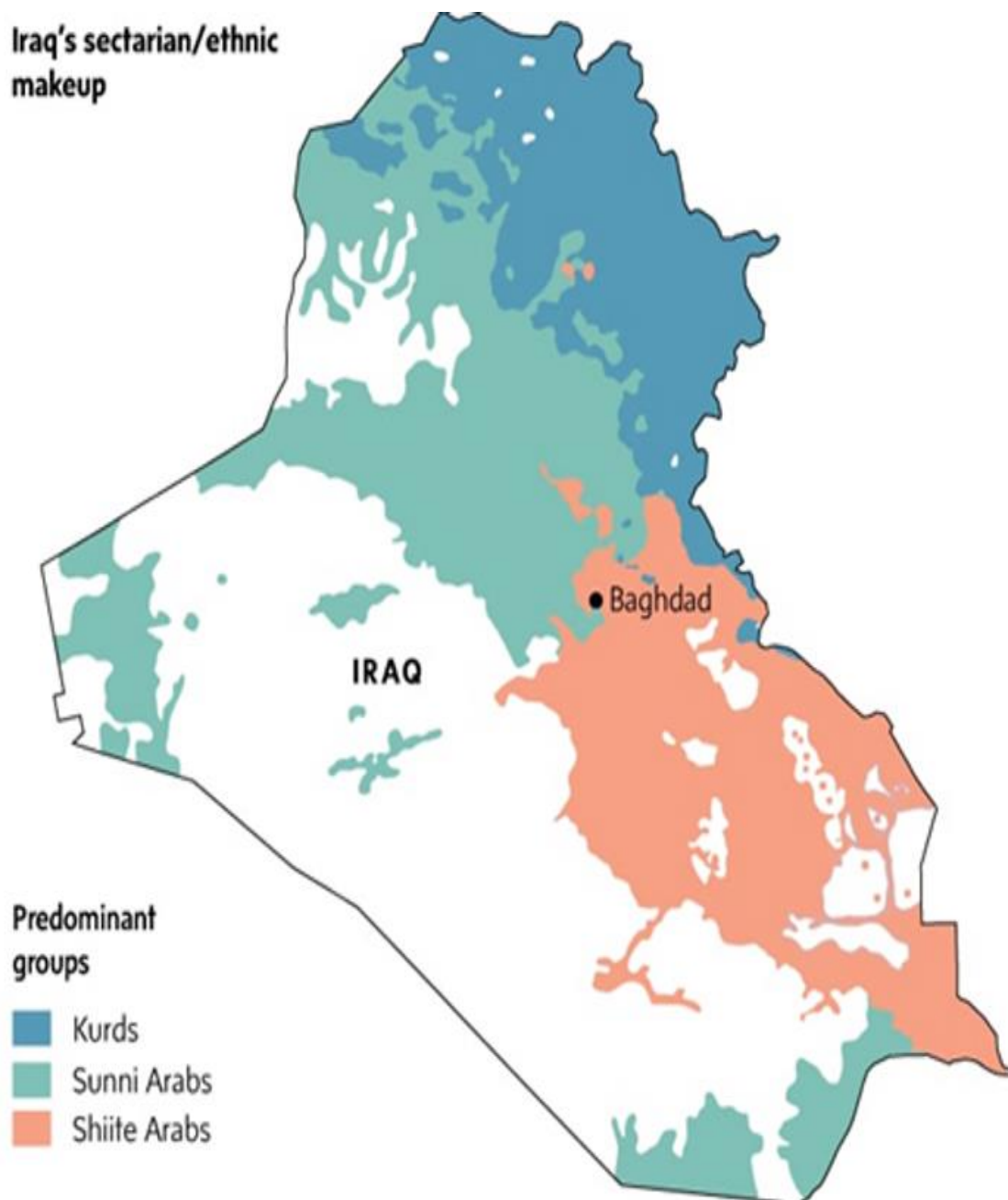
ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Політична мапа Іраку. Wikipedia URL: <https://uk.wikipedia.org> ›

ДОДАТОК Б

Етноконфесійна мапа Іраку. The Globe and Mail.

ДОДАТОК В

Мапа Курдистану.

ДОДАТОК Д

1. Венесуела — 19,59% від світової долі
2. Саудівська Аравія — 16,7% від світової долі
3. Іран — 13,5% від світової долі
4. Ірак — 9,4% від світової долі
5. Кувейт — 6,6% від світової долі
6. ОАЕ — 6,3% від світової долі
7. Росія — 5,2% від світової долі
8. США — 3,4% від світової долі
9. Лівія — 3,1% від світової долі
10. Нігерія — 2,4% від світової долі
11. Інші країни — 14% від світової долі

Країни –лідери, які мають запаси нафти.

Джерело: Global oil and gas reserves increase in 2022. URL:<https://www.ogj.com>

ДОДАТОК Е

Назва країни	Видобуток нафти (барель/день)	Дата інформації
Саудівська Аравія	6,658,642	2020
Росія	4,653,500	2021
Ірак	3,428,379	2020
Канада	3,037,668	2020
Об'єднані Арабські Емірати	2,418,388	2020
Нігерія	1,879,288	2020
Іран	1,850,000	2022
Кувейт	1,826,331	2020
Норвегія	1,501,768	2020
Казахстан	1,410,917	2019

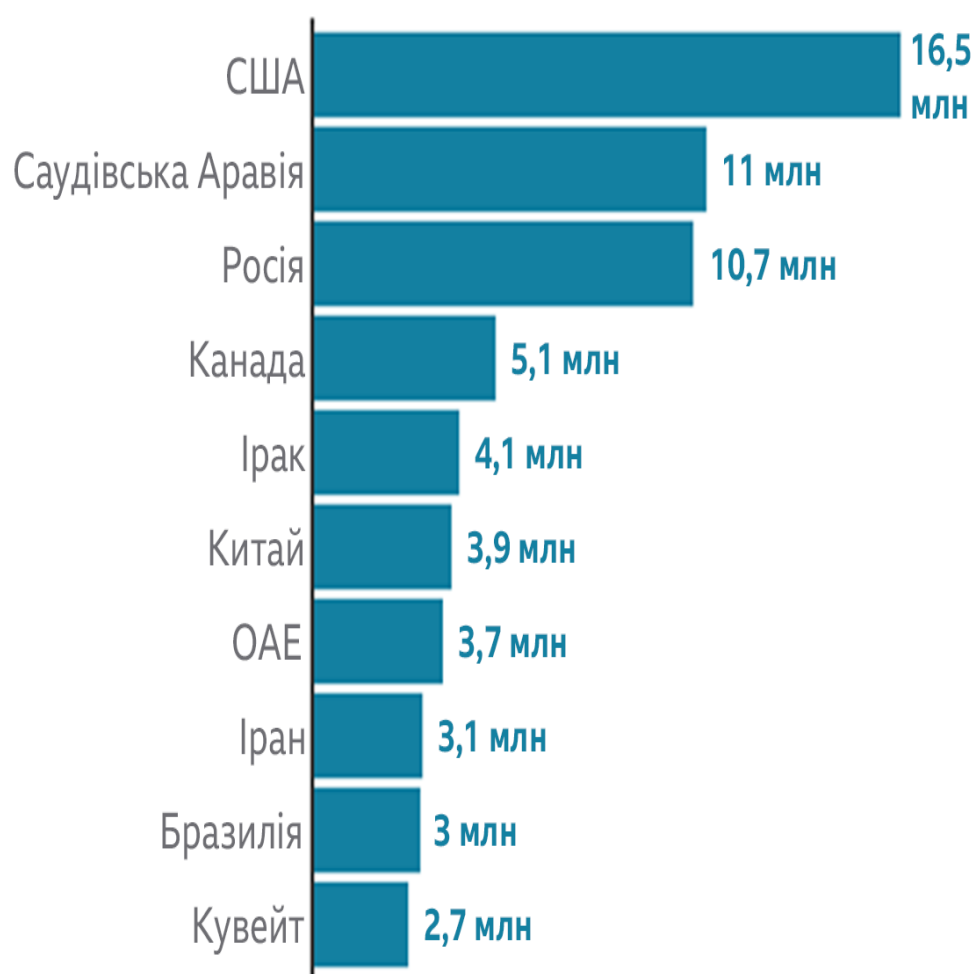
Топ-10 країн за рівнем експорту нафти. Дані Oil & Gas Journal

Джерело: Global oil and gas reserves increase in 2022. URL:<https://www.ogj.com>

ДОДАТОК Ж

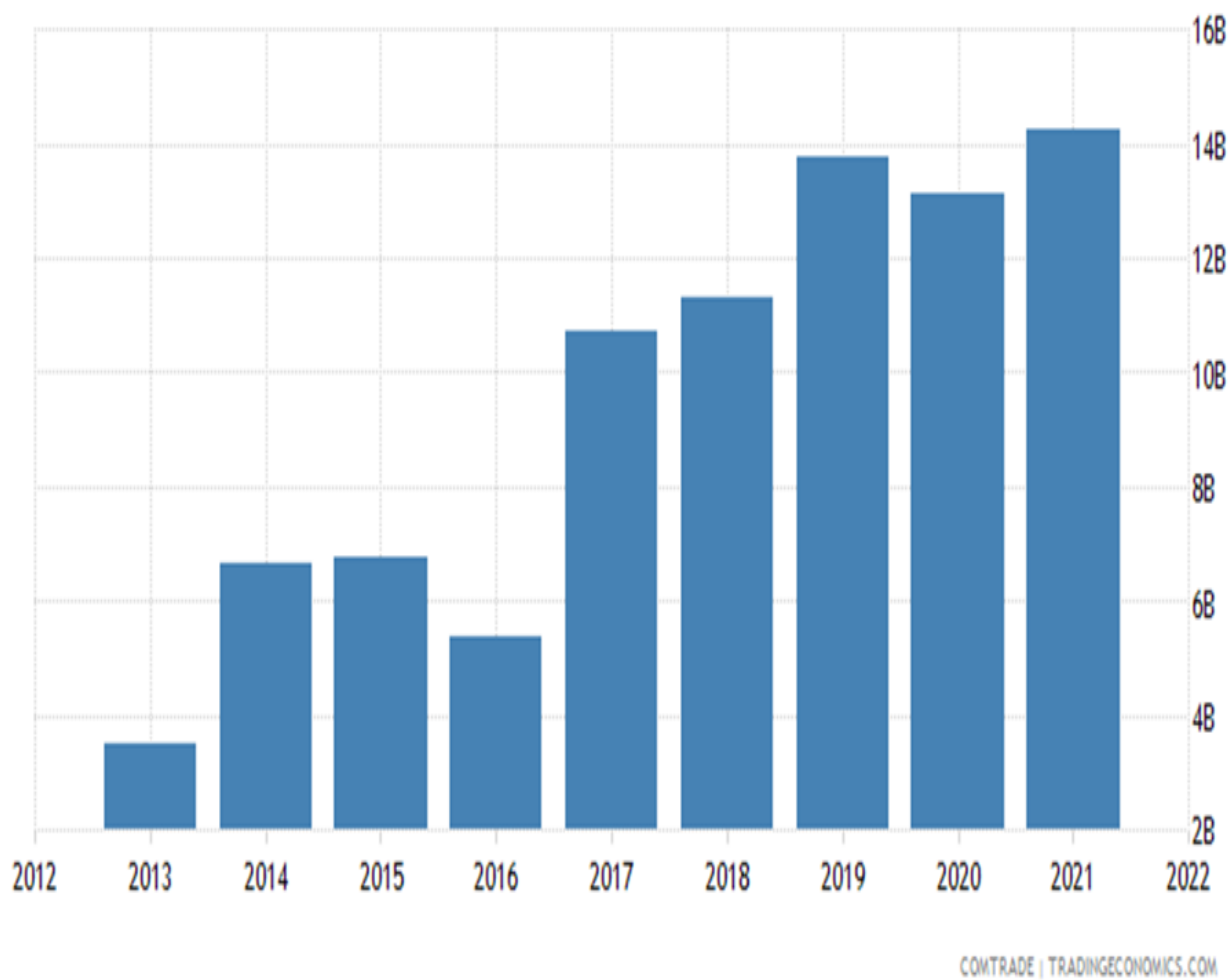
Топ-10 виробників нафти

Кількість мільйонів барелів, добутих щодня

Джерело: Bloomberg, дані за 2020 рік

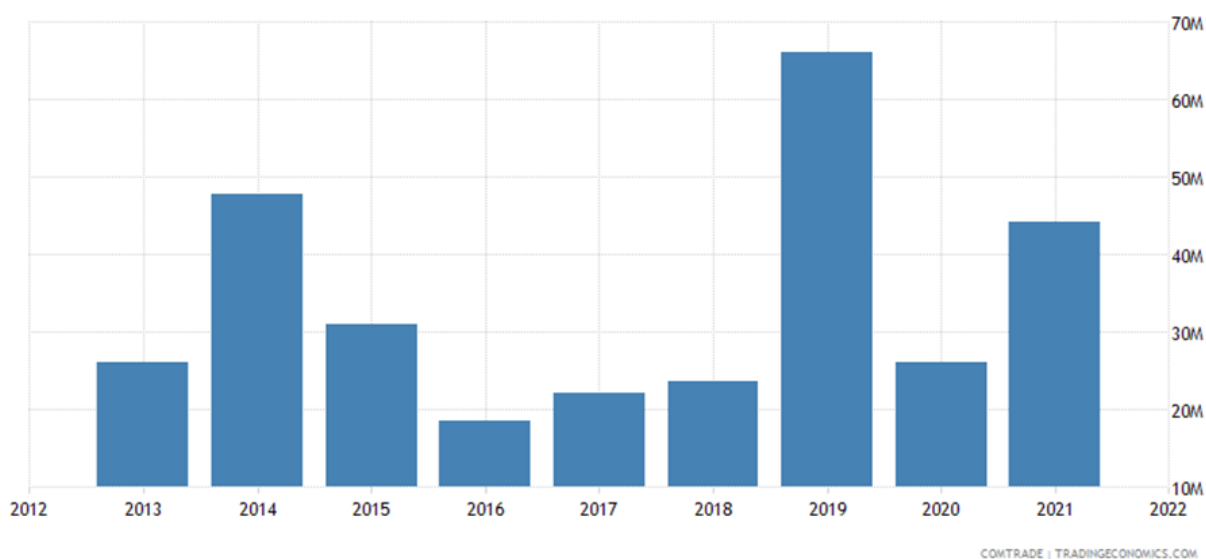

ДОДАТОК 3

Експорт ОАЕ до Іраку у 2021 році становив 14,25 мільярда доларів

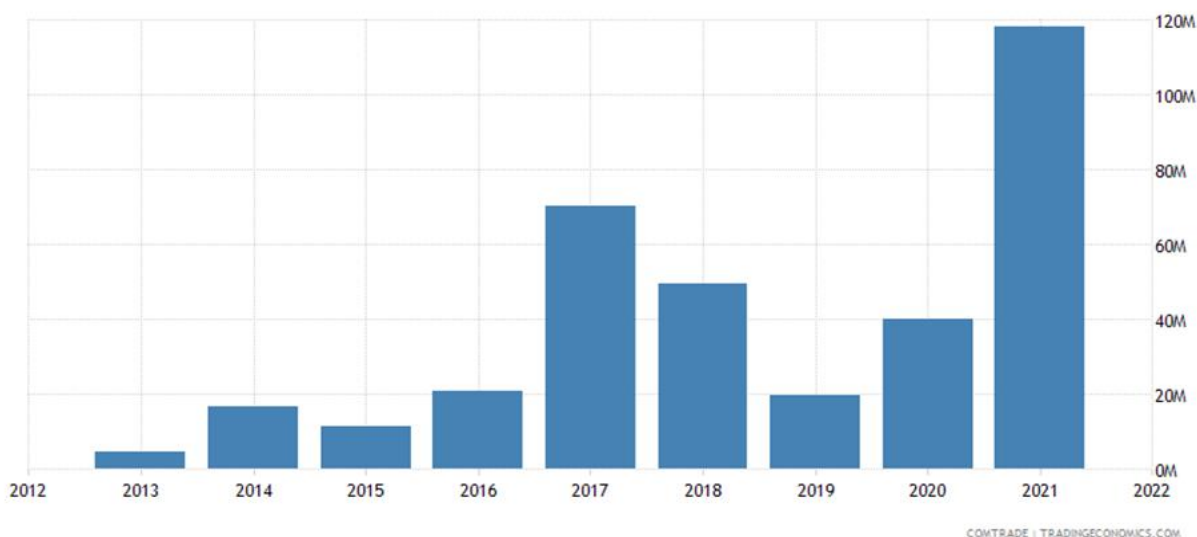
Джерело: ООН COMTRADE 2021

ДОДАТОК И

Пакистанський експорт до Іраку. Згідно з базою даних ООН COMTRADE з міжнародної торгівлі експорт Пакистану до Іраку протягом 2021 року становив 44,29 мільйона доларів США.

Джерело: Pakistan Imports from Iraq - 2023 Data 2024 Forecast 2009-2021 Trading Economics URL:<https://tradingeconomics.com>

Імпорт Пакистану з Іраку. Згідно з базою даних ООН COMTRADE про міжнародну торгівлю імпорт Пакистану з Іраку становив 118,13 мільйона доларів США протягом 2021 року.

Джерело: Pakistan Imports from Iraq - 2023 Data 2024 Forecast 2009-2021 Trading Economics URL:<https://tradingeconomics.com>

ДОДАТОК К

Year	Company	Project	Description
2008	CNPC	Al-Ahdab Oilfield	Renegotiated production-sharing contract (PSC). \$3bn.
2008	Bohai	West Qurna-2	Drilling contract. \$156m.
2009	CNPC	Rumaila	Alliance with BP. 37.5% equity. \$50bn.
2009	Sinopec	Addax Petroleum	Foreign oil acquisition. First exports of crude from Taq Taq field in KRG. \$7.24bn.
2010	CNPC	Halfaya	Technical services contract (TSC). 45% equity.
2010	CNOOC	Missan	TSC in partnership with Turkish Petroleum Corporation (TPAO) to develop Missan oil block. CNOOC owns a 67.35% stake.
2013	PetroChina	West Qurna-1	TSC. Equity transfer from ExxonMobil. 25% equity, later 32.7%.
2013	Bohai Drilling Engineering Co.	Missan	Oil drilling contract. \$96.6m.
2013	China Oilfield Services Limited (COSL)	Missan	Oil drilling contract. \$73.8m.
2014	CNPC/CNOOC	Missan	272km crude oil pipeline from Buzurgan and Halfaya fields to Fao Terminal Station.
2018	Geo-Jade Petroleum Corp.	Naft Khana & Huweiza	Naft Khana (Diyala) and Huweiza (Missan) oil blocks.
2018	United Energy Group (UEG)	Sindbad	Sindbad block in the southern province of Basra.
2018	Zhenhua Oil	Eastern Baghdad	Oilfield development.
2018	China Oilfield Services Limited (COSL) [38]	Missan	Drilling and well completion integrated services contract in the Missan oilfield.
2018	Power Construction Corp. of China (PowerChina) & Norinco	Fao	Announced plan to construct an 300,000-bpd oil refinery that will include a petrochemical plant.
2019	CPEEC	Halfaya	Build and operate natural gas processing facilities.
2019	Hilong Oil Service & Engineering Co.	Majnoon	Develop and complete 80 oil wells.

Китайські інвестиції в Ірак. Major Chinese Energy Investments in Iraq.

ДОДАТОК Л

(In US\$ million)

Year	India's Exports to Iraq	India's imports from Iraq	Total
2013-14	918.03	18,520.86	19,438.89
2014-15	829.32	14,247.66	15,076.98
2015-16	1,004.39	10,837.58	11,841.97
2016-17	1,115.45	11,707.94	12,823.39
2017-18	1,462.23	17,615.81	19,078.04
2018-19	1,788.66	22,372.47	24,161.14
2019-20	1,878.17	23,740.18	25,618.35
2020-21	1498.99	14,287.10	15,786.09
2021-22	2403.27	31927.05	34,330.33
2022-23	2696.72	34385.50	37082.22

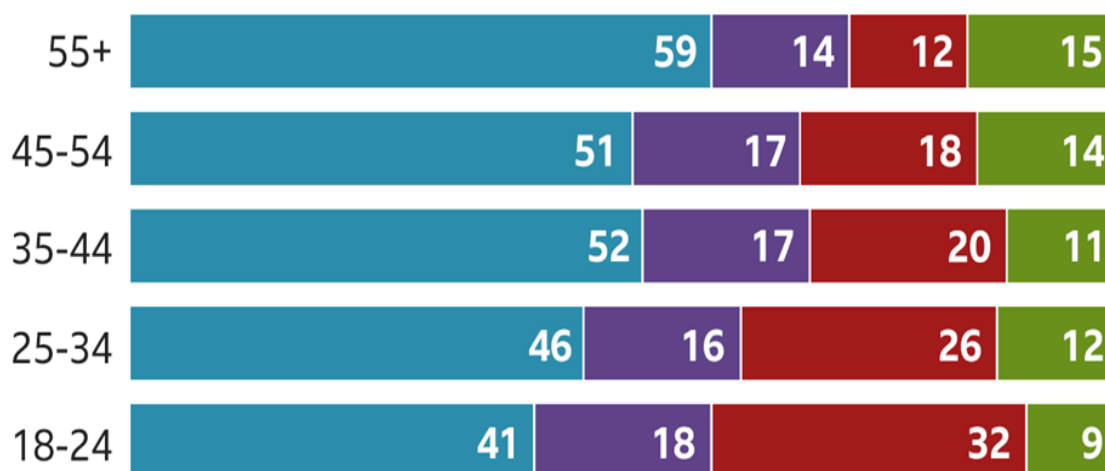
Двостороння торгівля Індії з Іраком за останні десять років.

Джерело: Department of Commerce, Government of India

ДОДАТОК М

Молодих іракців менше цікавить побудова кращого майбутнього для країни

Дані по вікових категоріях

- Хочу залишитися в Іраку й допомогти відбудувати країну (%)
- Залишуся в Іраку, але хотілося б менше турбуватися про країну й зосередитись на особистому зростанні й добробуті (%)
- Хочу виїхати з країни (%)
- Житиму одним днем (%)

Джерело: Опитування Gallup

B B C